

*Colofonconventies in middeleeuwse handschriften uit
vrouwenkloosters in de Nederlanden*

Inge van Lijstelaar

S4074025

20 augustus 2015

Masterscriptie Nederlandstalige Letterkunde

Prof. dr. J.B. Oosterman

Dr. J.G.M. Kienhorst

Masteropleiding Letterkunde

Docenten voor wie dit document is bestemd:

Prof. dr. J.B. Oosterman

Dr. J.G.M. Kienhorst

Titel van het document:

Colofonconventies in middeleeuwse handschriften uit vrouwenklooster in de Nederlanden.

Datum van indiening:

20 augustus 2015

Het hier ingediende werk is de verantwoordelijkheid van ondergetekende.

Ondergetekende verklaart hierbij geen plagiaat te hebben gepleegd en niet ongeoorloofd met anderen te hebben samengewerkt.

Handtekening:

Naam student:

Inge van Lijstelaar

Studentnummer:

4074025

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting.....	6
Inleiding	6
Onderzoeksvraag.....	8
Status Quaestionis	9
Methode.....	14
Resultaten	17
Geschiedenis van de kloosters.....	18
Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	18
Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	19
Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	20
Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	21
Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)	22
Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)	23
Tertiarissen van Sint-Catharinadal (Hasselt).....	24
Regularissen van Sint Agnes (Maaseik).....	25
Tertiarissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht).....	28
Tertiarissen van Oude Hof en Jonge Hof (Weesp).....	28
Handschriften met colofons en eigendomsmerken	30
Colofons en eigendomsmerken in de handschriften van de kloosters	35
Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	36
Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	38
Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	41
Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	47
Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)	50
Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)	53
Tertiarissen van Sint-Catharinadal (Hasselt).....	57
Regularissen van Sint Agnes (Maaseik).....	61
Tertiarissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht).....	65
Tertiarissen van Oude Hof en Jonge Hof (Weesp).....	68
Verschillen en overeenkomsten tussen de colofons in handschriften uit verschillende delen van de Nederlanden	75
Verschillen en overeenkomsten tussen de colofons in handschriften van verschillende kloosterordes	78
Vrijheden van de kopiist in de colofons en eigendomsmerken.....	80
Authenticiteit van de colofons en eigendomsmerken.....	85

Notities over kopiisten in de handschriften.....	88
Discussie en conclusie.....	89
Literatuurlijst.....	96
Bijlagen.....	98
Bijlage 1: Overzicht van alle handschriften uit de geselecteerde kloosters volgens de BNM	98
Bijlage 2: Tabel met de kenmerken en transcripties van de colofons en eigendomsmerken	108
Bijlage 3: Foto's van de colofons.....	147

Voorwoord

Deze scriptie vormt de afsluiting de master Nederlandstalige Letterkunde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. In 2010 ben ik in Nijmegen begonnen met de bachelor Nederlandse Taal en Cultuur. Tijdens deze studie ben ik erachter gekomen dat mijn interesse vooral ligt bij de oude letterkunde en daarom heb ik de keuze gemaakt om de master Nederlandstalige Letterkunde te volgen. Komend collegejaar zal ik de Educatieve Master gaan volgen en hoop ik dat ik in de toekomst mijn interesse en enthousiasme voor de oude Nederlandse letterkunde kan overdragen aan middelbare scholieren.

Ik wil graag vooraf enkele mensen bedanken. Allereerst wil ik mijn begeleider prof. dr. Johan Oosterman bedanken voor zijn steun en waardevolle feedback tijdens het schrijven van deze scriptie. Daarnaast wil ik mijn ouders bedanken die mij gedurende mijn studie onvolwaardelijk hebben gesteund.

Ik wens u veel leesplezier.

Inge van Luijtelaar

Nuenen, 20 augustus 2015.

Samenvatting

In many medieval manuscripts are colophons or ownership marks written by a scribe. These colophons and ownership marks can for example contain information about the name of the scribe, the location where the manuscript is written, a request for a prayer for the scribe and the year of the production of the manuscript.

The purpose of this study is to investigate the conventions of colophons and ownership marks that are written in manuscripts of the fifteenth- and sixteenth-century from women's convents in the Low Countries. Data for this research were obtained with the help of the following two databases: Bibliotheca Neerlandica Manuscripta (BNM) and the scribal database of Johan Oosterman.

The colophons and ownership marks were compared with each other to see if there were differences between the contents of the colophons and ownership marks. The contents of the colophons were also compared between different areas of the Low Countries and between two religious orders.

The results of this study show that almost all colophons from women's convents in the Low Countries contain a date of production and they are mostly written in Middle Dutch. Not all colophons contain the name of the scribe or a request for a prayer for the scribe. These elements appear to be optional in some convents. There are no significant differences between the colophons from different areas of the Low Countries or different religious orders. On the basis of the results of this research can be concluded that there are conventions for colophons, but they are different for every convent.

Inleiding

Degene die de handschriften hebben geschreven zoals wij die nu kennen noemen we kopiïsten of kopiïstes. Het is van belang dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen schrijvers/auteurs en kopiïsten. Auteurs zijn degene die een tekst hebben gecreëerd, terwijl kopiïsten in de meeste gevallen alleen maar een tekst op- of overschrijven. In dit onderzoek zal er slechts naar de kopiïsten worden gekeken. Kopiïsten hebben tijdens het schrijven vaak allerlei sporen achtergelaten in handschriften. Zo zijn er bijvoorbeeld aantekeningen in de marges geschreven of is er informatie over de kopiïst te vinden in een colofon dat hij of zij heeft geschreven. In een zogenaamd 'kopiïstencolofon' wordt meestal vermeld wanneer een tekst is afgeschreven en wordt eventueel de naam van de kopiïst genoemd. Het colofon kan ook nog aanvullende elementen bevatten zoals een verzoek tot gebed voor de kopiïst. Op een exacte invulling van het begrip kopiïstencolofon zal later nog verder worden ingegaan.

Naast een colofon wordt er ook vaak een eigendomsmerk in een handschrift geschreven. Een eigendomsmerk is een notitie in een handschrift, waarin wordt aangegeven wie de eigenaar of bezitter van het handschrift is. Het kan gaan om een individu, maar bijvoorbeeld

ook om een instelling als een klooster. Vooral kloosters hadden de behoefte om de handschriften die zij bezaten te voorzien van een eigendomsmerk.

Wanneer we naar een aantal kopiistencolofons en eigendomsmerken kijken, lijken deze dezelfde inhoudelijke elementen te bevatten zoals het benoemen van het moment waarop de tekst is geschreven, het vermelden van de naam van de kopiist en nog enkele andere elementen. Het lijkt erop dat niet alle elementen in ieder colofon voorkomen, er lijkt een zekere rangorde te zijn in deze elementen. De formulering in woorden lijken grotendeels overeen te komen, maar de mate van gedetailleerdheid verschilt wel. Het lijkt er dus op dat er bepaalde conventies voor colofons (en eigendomsmerken) bestaan, die aangeven wat er in deze colofons moet staan en hoe de informatie in de colofons (en eigendomsmerken) moet worden geformuleerd.

We kunnen ook nog op andere manieren informatie verkrijgen over de kopiist. Zo kunnen we kijken naar de documenten uit kloosters, zoals de statuten, verslagen van visitaties, necrologieën, de kloosterinventaris, etc. om meer te weten te komen over de kopiist. De miniaturen in vele handschriften kunnen ons ook informatie verschaffen over de identiteit van de kopiist. In de meeste gevallen wordt de kopiist afgebeeld als een man, maar er zijn ook miniaturen van vrouwelijke kopiïsten bekend. Zo is er bijvoorbeeld in een handschrift uit de twaalfde eeuw met de signatuur Frankfurt am Main, Stadt- und Universitätsbibliothek, Ms. Barth. 42 een initiaal te vinden waarin de non Guda wordt afgebeeld.¹

Afb. 1 De non Guda afgebeeld in een initiaal.

Op afbeelding 1 is deze initiaal weergegeven.² Op de band die Guda vasthoudt zijn de volgende woorden geschreven: “Guda, sinful woman, wrote and painted this book”.³ De initiaal van Guda is een mooi voorbeeld dat laat zien dat vrouwen zich bezig hielden met de productie van boeken.

Hoewel er relatief veel bekend is over de productie van handschriften door mannelijke kopiïsten, mag het aandeel van de vrouwelijke kopiïstes in de handschriftproductie niet worden onderschat. Zo laat Cynthia Cyrus in haar onderzoek zien dat er meer vrouwen

¹ Gaze 1997, p. 9

² Goethe Universität. Frankfurt am Main. Mittelalterliche Handschriften. Universitätsbibliothek. Frankfurt am Main, Stadt- und Universitätsbibliothek, Ms. Barth. 42 (Ausst. 19), f. 110v

³ Gaze 1997, p. 22

betrokken waren bij de boekproductie dan aanvankelijk werd gedacht.⁴ Op dit onderzoek zal later nog worden teruggekomen.

Onderzoeksvraag

In deze scriptie zal een onderzoek worden gepresenteerd naar de fenomenen ‘kopiistencolofon’ en ‘eigendomsmerk’ in de handschriften uit vrouwenkloosters. Er zullen verschillende colofons en eigendomsmerken uit vijftiende- en zestiende-eeuwse middeleeuwse handschriften worden bekeken die afkomstig zijn uit vrouwenkloosters. Deze handschriften zijn geselecteerd op basis van de volgende kenmerken: ze bevatten een colofon, de herkomst van het handschrift is (vrijwel zeker) vastgesteld en de handschriften zijn afkomstig uit vrouwenkloosters in de Nederlanden. De vraag die centraal staat in dit onderzoek is: Welke conventies zien we in de kopiistencolofons en eigendomsmerken in de vijftiende- en zestiende-eeuwse handschriften uit vrouwenkloosters?

Daarnaast zal er ook nog worden geprobeerd om een antwoord te geven op de volgende vragen:

- In hoeveel handschriften uit vrouwenkloosters vinden we colofons en eigendomsmerken?
- In wat voor soort handschriften vinden we colofons en eigendomsmerken?
- Welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen de colofons in handschriften uit verschillende delen van de Nederlanden?
- Welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen de colofons in handschriften uit verschillende ordes?
- Welke vermeldingen over kopiïsten vinden we in de teksten in verschillende handschriften?

Hypothese

De verwachting is dat de conventies voor de colofons in handschriften van vrouwenkloosters uit de Nederlanden zullen verschillen, naar geografische ligging, kloosterorde en klooster, omdat nergens vaststaande eisen worden aangegeven over wat er in een colofon vermeld moet worden. Het is wel waarschijnlijk dat de colofons en eigendomsmerken vergelijkbare inhoud en formules bevatten, maar dat sommige aspecten die voorkomen in een colofon zullen verschillen in verschillende delen van de Nederlanden, kloosterordes en kloosters. Daarnaast zullen de typen handschriften (soort teksten) waarin colofons en eigendomsmerken zijn

⁴ Mossman 2010, p. 1507

geschreven waarschijnlijk voor het grootste gedeelte hetzelfde zijn, omdat alle handschriften afkomstig zijn uit vrouwenkloosters in de Nederlanden en de meeste handschriften zijn geschreven voor eigen gebruik in het klooster.

De eigendomsmerken zullen naar verwachting zijn geschreven volgens een vaste regel, omdat dit meestal vermeld is de statuten van een klooster.

Status Quaestionis

Eind jaren vijftig van de vorige eeuw kwam steeds meer vraag naar een internationale inventaris van middeleeuwse, Latijnse handschriften die waren gedateerd door een expliciet onderschrift. Er werd destijds een project opgezet waar België, Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Oostenrijk, Zwitserland, Denemarken, Zweden, Italië en Vaticaanstad aan deelnamen. In België verschenen er verschillende delen van de catalogus, *Catalogues des Manuscrits Datés*, waarin de gegevens van de gedateerde handschriften werden weergegeven.⁵ Ten tijde van het verschijnen van het zesde deel van de catalogus, *Catalogue des Manuscrits datés conservés en Belgique*, werd er een tentoonstelling georganiseerd in de Koninklijke Bibliotheek Albert I in Brussel.⁶ Deze tentoonstelling bestond uit een selectie van vierentwintig handschriften, die waren gekozen uit de zes delen van de *Catalogue des Manuscrits datés conservés en Belgique*.⁷ Thérèse Glorieux-De Gand stelde samen met Ann Kelders een catalogus samen van de gedateerde handschriften.⁸

De catalogus werd uitgebracht als *Het woord van de kopiïst. Colofons van gedateerde handschriften*. In deze catalogus werden de colofons uit de geselecteerde handschriften bekeken aan de hand van een aantal aspecten. Bij de analyse van de colofons hebben de auteurs gekeken naar de verschillende manieren waarop een datum werd weergegeven in de colofons. Zo kan het jaar, afhankelijk van de omgeving, streek en periode waarin de kopiïst leeft, in vier verschillende stijlen worden gegeven: de paasstijl, kerststijl, boodschapstijl en nieuwjaarsstijl. Naast de vermelding van het jaar kunnen ook de maand en de dag worden gegeven. De dag kan worden aangeduid door de plaats van de dag in de maand of in de week te noemen. Daarnaast worden ook de namen van feestdagen gebruikt om een dag aan te duiden. Naast de vermelding van de dag kan ook nog het precieze tijdstip op de dag van het

⁵ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 9-10

⁶ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, 'woord vooraf'

⁷ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 41

⁸ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, 'woord vooraf'

schrijven van het colofon worden vermeld door het uur van afschrijven of slechts het deel van de dag te noemen.⁹

Informatie over de kopiïst kunnen we op verschillende manieren terugvinden in de colofons. In de geselecteerde handschriften treffen zij de namen van de kopiïsten aan, maar wel op verschillende manieren. Zo kan een kopiïst alleen zijn of haar initialen of voornaam geven of juist de familienaam, maar de meeste kopiïsten geven hun voornaam en familienaam. Colofons kunnen ook informatie geven over het beroep van de kopiïst. De meeste kopiïsten schrijven in en voor een abdij of klooster. Kelders stelt dat wanneer we over een groot aantal handschriften beschikken uit een bepaald klooster, we tot de conclusie mogen komen dat er sprake is geweest van een hoge mate van schrijfactiviteit. Naast de kopiïsten uit de kloosters zijn er ook veel kopiïsten die schrijven voor universiteiten of concilies. Een ander type kopiïst is de broodschrijver, die schrijft om er geld mee te verdienen. Persoonlijke gegevens over de kopiïst worden afgezien van de vermelding van hun beroep nauwelijks gegeven. In sommige gevallen worden de leeftijd van de kopiïst of de namen van de ouders genoemd.¹⁰

In de handschriften die in de catalogus worden besproken, verstrekken de meeste colofons informatie over de auteur en de inhoud van het geschreven werk. Er wordt echter zelden iets in de colofons vermeld over het materiaal dat is gebruikt.

Over de taal waarin de colofons zijn geschreven vermeldt Kelders dat het overgrote deel is geschreven in het Latijn en maar een klein deel in het Nederlands of Frans. Daarnaast hebben ze nog enkele colofons aangetroffen die zijn geschreven in het Italiaans, Duits of Spaans. In de meeste gevallen komt de taal van het colofon overeen met de taal waarin de tekst is geschreven, maar het is ook mogelijk dat taal van het colofon en de tekst verschilt. Kelders wijst erop dat de taal van het colofon aan kan geven in werk milieu het is geschreven. In het universitaire milieu wordt vooral in het Latijn geschreven, terwijl kloosterzusters volgens haar systematisch in de volkstaal schrijven. Het laatste aspect waar Kelders naar heeft gekeken is de verhouding tussen de kopiïst en zijn werk. Zo kan een kopiïst aangeven om welke reden hij het werk heeft geschreven, bijvoorbeeld in opdracht voor iemand of ter ere van God. Kelders geeft aan dat sommige kopiïsten de naam van hun opdrachtgever en een eventuele vergoeding voor het schrijven vermelden in het colofon. De kopiïst kan ook nog ingaan op de zware arbeid die hij heeft geleverd bij het schrijven van het werk. Sommige colofons worden voorzien van een formule, waardoor men wordt gewaarschuwd om voorzichtig met het

⁹ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 24-28

¹⁰ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 29-33

handschrift om te gaan en het niet kwijt te raken of te beschadigen. Zo wordt er in sommige colofons ook nog een verzoek gedaan om een gevonden handschrift terug te geven aan de eigenaar.¹¹

In de loop van de jaren wordt er steeds meer onderzoek gedaan naar colofons. In 2004 presenteerde Thérèse de Hemptinne een onderzoek naar de ‘scriveressen’ (kopiïstes) en hun colofons, waarin ze ingaat op het aandeel van vrouwen in de handschriftproductie in de Nederlanden ten tijde van de late middeleeuwen. Volgens haar is er nog te weinig onderzoek gedaan naar handschriften die hoogstwaarschijnlijk door vrouwen zijn geschreven.¹² De Hemptinne gaat daarna in op de ‘scriveressen’ of de kopiïstes van vrouwenkloosters. Dit zijn vrouwen die zowel kunnen lezen als schrijven. Met schrijven wordt dan vooral het schoonschrijven bedoeld, dat nodig is voor het schrijven van boeken.¹³ De Hemptinne wijst op de ervaring die zij heeft met hedendaagse onderzoekers, die nog altijd de neiging hebben om anonieme geschriften en handen sneller toe te wijzen aan mannelijke kopiïsten dan aan kopiïstes, ook al is er genoeg bewijs dat het tegendeel bevestigt.¹⁴ Tot slot gaat ze in haar onderzoek in op de waarde van colofons. Deze geven ons volgens haar waardevolle informatie over de kopiïstenactiviteiten van kloosterzusters. De Hemptinne wijst erop dat er nog meer onderzoek moet worden gedaan naar de aanwijzingen die in de colofons worden gegeven en op welke manier en in welke mate de colofons van kopiïstes verschillen met die van mannelijke kopiïsten.¹⁵ Ze geeft ook een overzicht van de motieven die zij regelmatig terug ziet keren in colofons:

- “- de wens om gememoreerd te worden
- de verwachting van een beloning, zo niet op aarde, dan wel in het hiernamaals, van de eigen zielenzaligheid en die van de medezusters
- de eer van God en van zijn heiligen
- de (morele) druk om iets af te werken dat door anderen is begonnen
- het eigen gebruik, eventueel met toestemming van een overste
- het gebruik door de medezusters en het convent
- de bestelling van een buitenstaander
- de wens om een geschenk te geven aan een verwante leek, vaak ook een vrouw
- de liefde en dankbaarheid voor een medezuster”¹⁶

Naast deze motieven geven colofons vaak inzicht in de werkomstandigheden in een klooster, de loopbaan van een zuster in een klooster, het moment van voltooiing van het werk en informatie over de leeftijd van de kopiïste.¹⁷

¹¹ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 35-39

¹² Hemptinne 2004, p. 47

¹³ Hemptinne 2004, p. 47-48

¹⁴ Hemptinne 2004, p. 51-52

¹⁵ Hemptinne 2004, p. 57

¹⁶ De Hemptinne 2004, p. 58-59

Raymond Clemens en Timothy Graham kwamen in 2007 met hun boek *Introduction to Manuscript Studies*. Dit boek bestaat uit drie delen die elk het middeleeuwse handschrift vanuit een andere invalshoek bekijken: de productie van handschriften, de benodigde vaardigheden voor het bestuderen van handschriften en een analyse de meest voorkomende genres van middeleeuwse handschriften. Met name het deel over het bestuderen van handschriften is interessant voor dit onderzoek, omdat hierin een hoofdstuk staat over het vaststellen van de herkomst (*provenance*) van handschriften. Volgens Clemens en Graham is een kopiistencolofon het beste bewijs om de herkomst van een handschrift te bepalen. Hierbij vermelden ze wel dat maar een relatief klein aantal van de middeleeuwse handschriften een dergelijk colofon bevat. Clemens en Graham geven de volgende brede invulling aan het begrip kopiistencolofon: “a scribal colophon, that is, an inscription that a scribe enters at the end of a manuscript, or sometimes at the end of a particular text within a manuscript, in which he or she provides information about the production of the manuscript”.¹⁸ Hiermee geven zij dus aan dat een colofon volgens hen alleen aan het einde van een tekst kan worden geschreven. Hoe zit het dan met kopiistencolofons die juist aan het begin van een handschrift of tekst zijn geschreven? Over het algemeen bevat een colofon een aantal ‘vaste’ onderdelen, de naam van de schrijver en gedetailleerde informatie over waar, wanneer en voor wie het is geschreven. Clemens en Graham geven aan dat hoewel de colofons op inhoudelijk vlak grotendeels overeenkomen, de mate van gedetailleerdheid wel kan verschillen per colofon.

Het vaststellen van de herkomst van een handschrift kan ook worden gedaan aan de hand van eigendomsmerken in handschriften. Clemens en Graham geven aan dat de eigendomsmerken, naast de colofons, een van de beste aanwijzingen zijn om de herkomst van handschriften vast te stellen. Zo’n eigendomsmerk wordt meestal in het begin van een handschrift geschreven, op een schutblad of op een van de eerste bladen in het handschrift. Een dergelijke eigendomsnotitie kan aangeven tot welke instelling (bijvoorbeeld een klooster) het handschrift behoort of kan zelfs tot in detail zeggen wie de bezitter of bezitster van het handschrift is.¹⁹

In dit onderzoek zal voorlopig de brede definitie die Clemens en Graham geven aan het begrip kopiistencolofon worden gebruikt. Een colofon zal dus worden gezien als een inscriptie die een kopiist aan het eind van een handschrift of een tekst schrijft, waarin hij of zij

¹⁷ De Hemptinne 2004, p. 59-60

¹⁸ Clemens & Graham 2007, p. 117-121

¹⁹ Clemens & Graham 2007, p. 124-125

informatie geeft over de productie van het handschrift.²⁰ Ook de invulling die zij geven aan het begrip eigendomsmerk zal voorlopig worden aangehouden in dit onderzoek. Later in het onderzoek zal er worden gekeken of er een meer specifieke definitie kan worden gegeven aan de begrippen ‘kopiistencolofon’ en ‘eigendomsmerk’.

Cynthia Cyrus publiceerde in 2009 haar boek *The Scribes for Women's Convents in Late Medieval Germany*, waarin zij ingaat op de grote en vaak onderschatte rol die vrouwen spelen in de boekproductie. Zij probeert om meer informatie over vrouwelijke kopiïsten in vrouwenkloosters te halen uit colofons in middeleeuwse handschriften. Cyrus noemt een colofon een ‘biografische aantekening’, die informatie kan geven over de kopiïst(e). Een colofon kan de naam van de kopiïst of kopiïste wel of niet vermelden en in veel gevallen wordt er informatie gegeven over de individuen die hebben meegewerkt aan het vervaardigen van het handschrift. Zo kan er worden vermeld in welke omgeving een handschrift is geschreven of namens wie het is geproduceerd.²¹

Cyrus richt zich in haar onderzoek op het Duitstalige gebied en op de vrouwenkloosters die in dit gebied liggen. Ze probeert om de inhoud van de colofons in de handschriften uit de vrouwenkloosters te analyseren aan de hand van volgende aspecten: sociaal, chronologisch, geografisch en institutioneel.²² Cyrus baseert zich in haar onderzoek alleen op de data van Sigrid Krämer en niet op primaire bronnen.²³ Hierdoor is het boek als materieel object geheel afwezig in haar onderzoek. Het onderzoek van Cyrus biedt wel bruikbare informatie over de verschillende functies van vrouwen in een vrouwenklooster, over hoe kloosters aan hun boeken kwamen en over colofons. Toch loopt ze belangrijke inzichten mis door het boek als materieel object niet te betrekken in haar onderzoek. Ze mist bijvoorbeeld waardevolle informatie zoals het onderscheid kunnen maken tussen verschillende handen waarin het colofon is geschreven. Ook verschillen in het materiaal, zoals de inkt waarmee is geschreven, het schrijfmateriaal en de opbouw van het handschrift ontbreken bij de interpretatie van de colofons in het onderzoek van Cyrus.²⁴ Een ander punt waarover critici vallen is de soms verwarrende omgang met het bronmateriaal. Zo is ze niet altijd duidelijk over de invulling van de verschillende genres van handschriften. Cyrus geeft bijvoorbeeld aan dat ze heeft geconstateerd dat vrouwelijke kopiïstes vaker colofons toevoegen aan hagiografische teksten, dan aan werken van andere genres. Ze geeft alleen geen duidelijke afbakening van de

²⁰ Clemens & Graham 2007, p. 117

²¹ Cyrus 2009, p. 164

²² Cyrus 2009, p. 9

²³ Cyrus 2009, p. 13

²⁴ Hamburger 2010, p. 381

invulling van de genres.²⁵ Het werk van Cyrus wordt desondanks gezien als een waardevolle studie en als een eerste poging om informatie die beschikbaar is over kopiisten en kopiistes in vrouwenkloosters samen te brengen op grotere schaal.²⁶

In dit onderzoek zal er eerst worden gekeken naar de geschiedenis van een selectie van vrouwenkloosters om een beeld te krijgen in welke omgeving de kopiistes schreven. Vervolgens zal er worden gekeken in wat voor een soort handschriften we colofons en eigendomsmerken aantreffen en hoe groot het aandeel is van het aantal handschriften dat een colofon bevat per klooster. Daarna zullen de colofons en eventuele eigendomsmerken uit de handschriften worden besproken op basis van een aantal aspecten: de namen van de kopiisten, het schrift en de taal, de aan- of afwezigheid van een verzoek tot een gebed voor de kopiist, de kenmerken van het kopiistencolofon en het eigendomsmerk. Vervolgens zullen de colofons en eigendomsmerken worden vergeleken op basis van de verschillende gebieden in de Nederlanden waaruit zij afkomstig zijn op basis van de verschillende kloosterordes. Daarnaast zal nog worden ingegaan op de authenticiteit van colofons en eigendomsmerken en de vrijheid die de kopiist heeft bij het schrijven van de colofons en eigendomsmerken. Ten slotte zal er ook nog een blik worden geworpen op eventuele notities over de kopiisten in de teksten van de handschriften.

Methode

Om tot een antwoord op de hoofdvraag te komen is er een selectie gemaakt van middeleeuwse handschriften die dateren uit de vijftiende en zestiende eeuw. De selectie van handschriften is gemaakt aan de hand van de volgende criteria:

- de handschriften bevatten ten minste één colofon (handschriften die alleen een eigendomsmerk bevatten worden niet meegenomen in dit onderzoek)
- de herkomst van de handschriften is (met grote zekerheid) vastgesteld (of ze hebben een duidelijke relatie met het betreffende vrouwenklooster)
- de handschriften komen uit een vrouwenklooster in de Nederlanden
- de handschriften dateren uit de vijftiende of zestiende eeuw
- alleen overgeleverde handschriften worden meegenomen in het onderzoek
- minimaal vijf handschriften uit het vrouwenklooster bevatten een colofon (om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen)

²⁵ Mossman 2010, p. 1507

²⁶ Ehrenschwendtner 2010, p. 199

Met behulp van twee databases en het werk *Collecties op orde* van Karl Stooker en Theo Verbeij is deze selectie gemaakt. Allereerst betreft het de kopiistendatabase van prof. dr. Johan Oosterman.²⁷ Deze database is geraadpleegd met de software *Filemaker Pro Advanced*.

De tweede database die in dit onderzoek is geraadpleegd is de online database *Bibliotheca Neerlandica Manuscripta* (BNM).²⁸ In deze database is gezocht naar handschriften aan de hand van de eerder genoemde criteria. Er zijn enkele kloosters waarvan mannelijke kopiisten de colofons hebben geschreven namens de zusters van het klooster. Deze kloosters zullen ter vergelijking ook worden meegenomen in dit onderzoek.

Uit de selectie zijn de volgende elf kloosters gekozen:

- Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)
- Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)
- Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen gepland in Jericho (Brussel)
- Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)
- Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)
- Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)
- Tertiariissen van Sint-Catharinadal (Hasselt)
- Regularissen van Sint Agnes (Maaseik)
- Tertiariissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht)
- Tertiariissen van Sint-Johannes / Oude Hof (Weesp)
- Tertiariissen van Sint-Maria / Jonge Hof (Weesp)

In bijlage 1 is een overzicht gegeven van alle handschriften die afkomstig zijn uit de geselecteerde kloosters volgens de BNM. Alleen de handschriften die voldoen aan de eerder genoemde criteria worden meegenomen in het onderzoek. Naast de elf geselecteerde kloosters zijn er nog enkele kloosters meegenomen, waarvan er maar enkele handschriften voorzien van een colofon (en eigendomsmerk), maar die toch interessant zijn om in het onderzoek te betrekken. Zo kunnen deze colofons aspecten bevatten die heel erg afwijken van de overige colofon, zoals een groep van kopiisten die het handschrift heeft geschreven in plaats van een enkele kopiist. Het totale corpus van handschriften met colofons en eventuele eigendomsmerken uit de geselecteerde elf kloosters bestaat uit 123 handschriften.

Alle handschriften per klooster in een tabel gezet om een overzicht te krijgen van de volgende kenmerken van de colofons en eigendomsmerken per handschrift/klooster: de namen van de kopiisten, het schrift en de taal, de aan- of afwezigheid

²⁷ Oosterman 2010, 'kopiistendatabase'

²⁸ Bibliotheca Neerlandica Manuscripta (BNM), <http://bnm.leidenuniv.nl>

van een verzoek tot een gebed voor de kopiïst, de kenmerken van het kopiïstencolofon en het eigendomsmerk. Daarna zal eerst een analyse worden gemaakt van de kenmerken van de colofons en eigendomsmerken uit de handschriften in bijlage 1 per klooster.

Naast tekstuele informatie over de colofons en eigendomsmerken in de handschriften (zie bijlage 2), zal er ook worden gekeken naar de visuele aspecten van een aantal colofons en eigendomsmerken in de handschriften (zie bijlage 3). Hierbij zal vooral gekeken worden naar de vormgeving van de colofons en naar opvallende visuele aspecten, zoals het gebruik van (gekleurde) inkt.

Daarna zullen de kenmerken van de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 1 met elkaar worden vergeleken om te kijken welke overeenkomsten en verschillen er tussen verschillende kloosters, verschillende gebieden in de Nederlanden en verschillende kloosterordes.

Ten slotte worden er nog een paar handschriften met dezelfde inhoud of werken bekeken, om te kijken of deze naast de colofons en eigendomsmerken nog notities bevatten over de kopiïst(e).

Naast de primaire bronnen zal er ook nog gebruik worden gemaakt van secundaire bronnen die achtergrondinformatie geven over de geselecteerde kloosters en eerdere studies over colofons (uit vrouwenkloosters). Ten slotte zullen alle bevindingen van dit onderzoek worden vergeleken met andere studies over colofons zoals die van Glorieux-De Gand en Kelders, De Hemptinne en van Cyrus.

Afbakening

In dit onderzoek wordt er alleen worden gekeken naar vrouwenkloosters, waaruit Nederlandstalige handschriften bekend zijn die dateren uit de vijftiende en zestiende eeuw. Hieronder vallen de vrouwenkloosters uit de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden en één vrouwenklooster dat is gelegen in het Nederrijn-gebied. Het gaat om het klooster Nazareth uit Geldern. Het Nederrijn-gebied, waarin dit klooster is gelegen, wordt vaker meegenomen in onderzoeken naar werken uit de Nederlanden. Zo wordt de handschriftencollectie uit het vrouwenklooster Nazareth in Geldern vaak vergeleken met de handschriftcollecties van Nederlandse vrouwenkloosters, zoals die van het Sint-Agnesklooster in Maaseik. Hans Kienhorst vergelijkt de mystieke teksten in de collecties uit drie vrouwenkloosters: St-Agnes (Arnhem), Nazareth (Geldern) en St.-Agnes (Maaseik).²⁹ Hij wijst erop dat deze drie kloosters

²⁹ Kienhorst 2010, p. 38-63

bijna altijd worden betrokken bij studie van de overlevering van een middeleeuwse mystieke auteur.³⁰

In een onderzoek van Helmut Tervooren wordt het klooster Nazareth in Geldern naast het Sint-Agnesklooster uit Maaseik gezet en het Andreaklooster in Sonsbeck.³¹ Omdat de vrouwenkloosters in Geldern en in Maaseik een omvangrijke handschriftencollectie hebben, worden beide kloosters meegenomen in het onderzoek.

De tendens om literatuur uit het Nederrijn-gebied te betrekken bij literatuur van Nederlands grondgebied zien we bijvoorbeeld ook terug in liedonderzoek. Uit onderzoek blijkt dat liederen uit het Nederrijn-gebied veel overeenkomsten vertonen met liederen uit de Nederlanden. Zo geeft men bij de *Nederlandse Liederbank*, een repertorium van het Nederlandse lied tot 1600, aan dat het liederen bevat die zijn geschreven in de Nederlandse taal, maar dat het moeilijk is om de grenzen van het taalgebied vast te stellen. De Nederlandse taal is in deze periode moeilijk te onderscheiden van de Duitse taalvarianten die voorkomen in het grensgebied.³²

Resultaten

Om de colofons en eigendomsmerken die in de betreffende handschriften zijn geschreven te voorzien van een context, wordt er eerst gekeken naar de geschiedenis van de geselecteerde kloosters. Op deze manier kunnen we een beeld krijgen in wat voor een omgeving de handschriften zijn geschreven. Vervolgens zullen de colofons en eigendomsmerken van de kloosters worden besproken aan de hand van de volgende vijf aspecten: naam van de kopiïste, het schrift, verzoek tot gebed voor de kopiïste, formulering van het kopiïstencolofon en het eigendomsmerk. Ten slotte wordt er een vergelijking gemaakt tussen de colofons en eigendomsmerken van de verschillende kloosters.

³⁰ Kienhorst 2010, p. 38-39

³¹ Tervooren 2006, p. 77-86

³² Nederlandse Liederbank, http://www.liederenbank.nl/NLBproject_deelpagina.php?zoek=131

Geschiedenis van de kloosters

Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)

De Moderne Devotie, de hervormingsbeweging van Geert Grote, vindt in de vijftiende en zestiende eeuw veel navolging in Holland. Er worden in die periode veel kloosters gesticht in verschillende steden in Holland, waaronder Amsterdam. In Amsterdam ontstaan vooral veel religieuze vrouwengemeenschappen, die zich meestal verheffen tot klooster door de Derde orde van Sint-Franciscus aan te nemen. Deze regel wordt na verloop van tijd vaak vervangen door de strengere kloosterregel van Sint-Augustinus. Tussen 1389 en 1420 worden in de stad Amsterdam in hoog tempo dertien kloosters gesticht.³³ Een van deze kloosters is het Sint Maria Magdalena op het Spui (zie afb. 2).³⁴

Afb. 2 Plattegrond van kloosters in Amsterdam vóór 1578.

Het vrouwenklooster Sint Maria Magdalena op het Spui is in ieder geval vóór 4 december 1411 gesticht. De zusters nemen dan de Derde regel van Sint-Franciscus aan als kloosterregel. Tussen 20 februari 1422 en 6 februari 1427 wordt deze kloosterregel vervangen door de Regel van Sint-Augustinus.³⁵ Het Maria Magdalenaklooster is samen met twee andere Amsterdamse kloosters aangesloten bij het Kapittel van Sion.³⁶

In de tweede helft van de vijftiende eeuw gaat het grote aantal kloosters voor steeds meer problemen leiden in de stad, doordat de kloosters waren vrijgesteld van belasting en de stad dus veel geld mis liep. Er komt in deze periode steeds meer verzet tegen het stichten van nieuwe kloosters en als er nieuwe kloosters worden gesticht moeten ze voldoen aan de behoeften van de stad. Aan het einde van de vijftiende en het begin van de zestiende eeuw krijgen de kloosters het financieel gezien steeds moeilijker, doordat ze geen vrijstelling van belasting meer hebben en hun landheer heffingen moeten betalen. In het begin van de zestiende eeuw neemt het aantal kloosterlingen steeds verder af en neemt de armoede in de

³³ Schilder 1997, p. 14-15

³⁴ Schilder 1997, p. 11

³⁵ Van Eeghen 1941, p. 215-217

³⁶ Van Eeghen 1941, p. 12-13

kloosters toe. Nadat in 1572 de Opstand is uitgebroken, sluit Amsterdam zich in 1578 na lang onderhandelen ook aan bij de Opstand. Nadat de katholieke burgemeester in datzelfde jaar wordt afgezet door de hervormingsgezinde burgerij komt het einde van de Amsterdamse kloosters in zicht.³⁷ Op 16 juli 1579 wordt het klooster opgeheven en alle eigendommen worden overgedragen aan de Leprozenmeesters.³⁸

Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)

Op het grondgebied van Bergen op Zoom wordt een begijnhuis bewoond door een aantal Franciskanessen-Grauwzusters. De heer van Bergen, Joannes II van Glimes en zijn vrouw Margriet van Bouveroy geven aan dat zij graag zien dat de Derde regel van Sint-Franciscus weer wordt aangenomen in dit huis, waarop bisschop Lodewijk van Bourbon een aantal zusters uit het vrouwenklooster Sint-Catharinadal in Hasselt verzoekt om hun klooster te verruilen voor dat in Bergen op Zoom. Priorin Aleidis Blaerthuys van het klooster Sint-Catharinadal in Hasselt stuurt vervolgens op 12 december 1461 zeven zusters naar Bergen op Zoom. In 1470 nemen de zusters in Bergen op Zoom, met toestemming van de deken van het Kapittel van Bergen, de Regel van Sint-Augustinus aan. Paus Sixtus IV staat toe dat het klooster deel uit gaat maken van de congregatie van Windesheim en een aantal jaar later wordt het vrouwenklooster onderworpen aan het gezag van de Prior van de Augustijnen van Groenendaal. Het klooster in Bergen op Zoom kende een grote periode van bloei onder de naam ‘Heilige Margareta van het dal van Josaphat’.³⁹

In 1552 worden de regularissen uit het klooster van Hildernisse opgenomen in het vrouwenklooster in Bergen op Zoom nadat zij hun eigen klooster hadden moeten verlaten wegens een overstroming.⁴⁰ De beeldenstorm in 1580 zorgt ervoor dat de 23 zusters van Sint Margaretha hun klooster gedwongen moeten verlaten. Na een aantal weken kunnen de zusters weer terugkeren als het magistraat het klooster onder zijn bescherming heeft genomen. Zes jaar later wordt het Sint-Elisabethgasthuis afgebroken op bevel van de militaire machthebbende, waarna Sint-Margarethaklooster fungeert als gasthuis om de soldaten van het Staatse leger te verplegen.⁴¹

In 1591 stuurt de toenmalige bisschop van Antwerpen, Livinus Torrentius, een verslag naar

³⁷ Schilder 1997, p. 16-18

³⁸ Van Eeghen 1941, p. 216

³⁹ Lambrechts 1892, p. 50-51

⁴⁰ Kloosterlijst VU: Regularissen Hildernisse

⁴¹ RK klooster Zrs – Grauwzusters. <http://www.kerk-en-orgel.nl/record.php?action=display&id=21703>

Paus Gregorius, waarin hij aangeeft dat al de kloosters in Bergen, die voorheen in bloei waren, in bezit zijn genomen en door de ketters zijn leeggeroofd.

Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)⁴²

Op 10 mei 1456 wordt in Brussel door Philips de Goede en zijn vrouw Isabella van Portugal het vrouwenklooster Onze Lieve Vrouw ter Rosen geplant in Jericho gesticht. Hoewel er een nieuw klooster is gesticht, kunnen we niet spreken van een geheel ‘nieuw’ klooster. Het klooster in Jericho wordt namelijk gesticht door de samenvoeging van twee bestaande kloosters: het Catharinaklooster van de Witte Zusters en Onze Lieve Vrouw ter Cluysen in Eigenbrakel. Philips de Goede sticht samen met zijn vrouw het nieuwe klooster in Jericho om de regularissen van het klooster Ter Cluysen onderdak te bieden nadat hun klooster door brand is verwoest. Hij brengt deze zusters uit dit verwoeste klooster onder in het Catharinaklooster in Brussel.

Het Sint-Catharinaklooster, dat ook wel bekend staat als het klooster van de Witte Vrouwen van Sint-Victor was net buiten de eerste stadsmuren van Brussel gelegen. De zusters uit dit klooster hebben zich rond 1250 aangesloten bij de congregatie van Sint-Victor van Parijs, die de regel van de Heilige Sint-Augustinus volgen, waardoor ze reguliere kanunnikessen of regularissen worden. De zusters uit het Sint-Catharinaklooster hebben hun naam ‘Witte Vrouwen’ tot aan de hervorming van het klooster in 1456 behouden.

In 1399 wordt door hertogin Johanna van Brabant (1322-1402) het klooster Onze Lieve Vrouw ter Cluysen in Eigenbrakel gesticht. De hertogin geeft het huis en de kapel van Dudinsaert, gelegen aan de grens van Eigenbrakel, aan tien reclusen. Deze reclusen hebben de wens om reguliere kanunnikessen te worden, maar de geschikte locatie hiervoor ontbreekt nog. Enkele maanden later krijgen zij toestemming om op een nieuwe locatie een nieuw klooster op te richten binnen de orde van Sint-Augustinus. De reguliere kanunniken van Zevenborren dragen de verantwoordelijkheid over dit nieuwe klooster. Het klooster Ter Cluysen wordt gesticht en een aantal jaar later probeert het om zich aan te sluiten bij het Kapittel van Windesheim. Dit lukt niet, omdat het Kapittel van Windesheim geen nieuwe vrouwenkloosters meer mag aannemen. Het klooster Ter Cluysen wordt uiteindelijk een van de vrouwenkloosters die niet officieel tot het Kapittel van Windesheim behoren, maar toch hun levenswijze volgen. Op 5 april 1456 wordt het klooster nadat de bliksem is ingeslagen,

⁴² Stoop 2013, p. 45-54

volledig door brand verwoest. De zusters moeten hun klooster gedwongen verlaten en vertrekken naar Brussel.

Vanaf 4 mei 1457 draagt het nieuwe klooster zijn nieuwe naam *Monestarium Rose beate Marie plantata in Jericho*. Het nieuwe klooster Jericho is in feite een voortzetting van het oude klooster Ter Cluysen en in dit nieuwe klooster wordt ook de Windesheimse levenswijze voortgezet.

Het klooster in Jericho krijgt in de zeventiende eeuw te maken met invloeden van de Frans-Spaanse oorlog van 1636-1659 en in 1658 heeft het te lijden onder twee overstromingen. Op 17 maart 1783 geeft de Oostenrijkse Keizer Jozef II de opdracht om het klooster Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho op te heffen. Amper twee maanden na dit edict worden de zusters uit hun klooster gezet.

De bezittingen van het klooster worden na de opheffing van het klooster openbaar verkocht, voor een groot deel aan de Brusselse parochiekerken en kerken in de omgeving. Hiertoe hebben ook de boeken behoord die deel uitmaakten van de verzameling boeken van het klooster Jericho. Van het klooster van Jericho zijn er veertig handschriften en twee incunabelen overgeleverd. Na 1783 wordt het klooster in delen afgebroken en wordt de locatie gebruikt als graanmarkt en militaire bakkerij.

Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)

Een tweede klooster dat zich in de stad Brussel bevond was het vrouwenklooster Sint Elisabeth van de berg Sion. Dit klooster is ontstaan uit een gemeenschap van kluizenaresen die volgens de Derde regel van Sint-Franciscus leefden. Deze kluizenaresen woonden in Warmoesbroeck in de buurt van de Laurentiuskapel.

In 1425 schenkt een vrome weduwe, een zekere Aleydis van den Assche, haar land en gebouwen aan de kluizenaresen in Warmoesbroeck, op voorwaarde dat deze zusters hun gemeenschap om zouden vormen tot een besloten klooster van reguliere kanunnikessen. In het begin van de vijftiende eeuw weten Aleydis en de zusters de vrouw van Philips de Goede, Isabella van Portugal, te interesseren voor hun plan. Isabella dient vervolgens het verzoek in bij de bisschop van Kamerrijk en het klooster kiest de heilige Elisabeth, de beschermheilige van Isabella van Portugal, als patrones. In 1432 neemt de kloostergemeenschap de Regel van Sint-Augustinus aan en worden de zusters reguliere kanunnikessen. De zusters streven er naar

om het vrouwenklooster opgenomen te laten worden bij het Kapittel van Windesheim, maar vanwege het verbod van opname van nieuwe vrouwenkloosters is dit uitgesloten.⁴³

Het Brusselse klooster groeit uit tot een zeer vermogend klooster dat ook nog eens zeer machtige contacten had, zoals leden van het Bourgondische hof. De zusters van Sint Elisabeth zijn voor het grootste gedeelte afkomstig uit Brusselse families die behoren tot de gegoede burgerij. Ze zorgden ervoor dat er een aanzienlijk kapitaal binnen kwam in het klooster en dat er ook waardevolle goederen in het bezit van het klooster kwamen.

In de zestiende eeuw krijgt het klooster problemen. Het krijgt het te maken met de gevolgen van de Opstand als Brussel van 1577 tot en met 1585 in de handen is van de opstandelingen tegen Spanje. Dit zorgt ervoor dat het aantal zusters in het klooster iets afneemt en er enkele bezittingen verkocht moeten worden. Als Brussel heroverd wordt, komt Sint Elisabeth weer tot bloei. Aan het einde van de achttiende eeuw komt het klooster opnieuw in de problemen. Het aantal zusters daalt dan aanzienlijk en de druk van de stad om gebouwen af te staan wordt steeds groter. In 1783 heft Jozef II in de Zuidelijke Nederlanden alle kloosters op, maar als de Fransen komen worden de zusters pas na veel strijd uit hun klooster verdreven.

Na de opheffing van het Sint-Elisabethklooster wordt er een inventaris opgemaakt van alle boeken in het klooster. Het is niet duidelijk of deze overeenkomt met het boekbezit in de vijftiende eeuw. In de inventaris zijn 97 handschriften opgenomen, waarvan een deel is geschreven door de zusters uit het klooster.⁴⁴

Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)

Het eerste eigen vrouwenklooster van de Moderne Devotie werd door Johannes Brinkerinck in 1400 gesticht in Diepenveen, een dorp in de buurt van Deventer.⁴⁵ Johannes Brinkerinck had een stuk grond in de buurt van Deventer gekocht om daar vervolgens een klooster te stichten voor vrome vrouwen.⁴⁶ Voordat men kon beginnen aan de bouw van het klooster moest de grond opgehoogd

Afb. 3 De middeleeuwse kloosterkerk van Diepenveen.

⁴³ Van Dijk 2000, p. 60

⁴⁴ Van Dijk 2000, p. 61

⁴⁵ Scheepsma 2002, p. 16

⁴⁶ Arriëns 1959, p. 1-2

worden, omdat het op een rivierduin lag in het ‘diepe veen’. In 1400 begint het klooster met een paar hutten en breidt zich steeds verder uit met andere gebouwen.⁴⁷ Een van deze gebouwen was een kapel (zie afb. 3).⁴⁸ Op 21 januari 1408 werden de eerste zusters van het klooster geprofest en werd het kloosterslot ingevoerd.⁴⁹ De invoering van het kloosterslot hield in dat de zusters niet meer buiten de kloostermuren mogen komen en mensen van buiten de kloostermuren niet meer naar binnen mogen.⁵⁰ Het klooster wijdde zich aan de Maagd Maria en Sint Agnes en behoorde tot het Kapittel van Windesheim.⁵¹

Na een periode van bloei kreeg het klooster in Diepenveen te maken met de pest, waaraan in 1452 en 1503 veel zusters stierven. Van de hervorming in 1517 en de beeldenstorm in 1568 in de katholieke kerken merkten ze zusters van het klooster in Diepenveen nauwelijks iets door het kloosterslot. In 1524 kreeg het klooster wel opnieuw te maken met sterfte onder de nonnen toen er onrust was over de bisschopskeuze en een gezelschap van gezanten bij Diepenveen slaags raakte met de vijand. In 1578 werd het klooster bijna helemaal verwoest door de Staatse troepen die toen Deventer bezetten. Twee regimenten van het Staatse leger kwamen terecht in Diepenveen en plunderden het klooster. De zusters van Diepenveen sloegen op de vlucht en lieten hun bezittingen achter. Slechts een paar zuster van Diepenveen keerden uiteindelijk weer terug in Deventer. In 1720 werd de kerk van het klooster gerestaureerd.⁵²

Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)

De oorsprong van het vrouwenklooster Nazareth of Sint-Maria in Geldern gaat terug op een aantal vrouwen, die op verzoek van een echtpaar uit Geldern, Johan en Margaretha Worchem, samen hun leven willen wijden aan God. Vervolgens worden er afspraken omtrent de zaken binnen en buiten de kloostermuren vastgelegd in een oorkonde, die wordt ondertekend door de stadsraad.⁵³ Aanvankelijk nemen de zusters nog geen kloosterregel aan, maar een jaar na de stichting van het klooster wordt in 1419 de Regel van Sint-Augustinus aangenomen. Deze aanname van de Regel van Sint-Augustinus zien we rond 1450 in meerdere vrouwenkloosters. Het vrouwenklooster in Diepenveen, wat eerder besproken is, is hier ook een voorbeeld van.⁵⁴

⁴⁷ Groen-Bekema 2006, p. 17

⁴⁸ Groen-Bekema 2006, p. 7

⁴⁹ Groen-Bekema 2006, p. 18

⁵⁰ Deschamps 1967, p. 169

⁵¹ Arriëns 1959, p. 2

⁵² Groen-Bekema 2006, p. 23-24

⁵³ Costard 2011, p. 30

⁵⁴ Costard 2011, p. 31

In 1429 wordt het koor van de latere kapel gebouwd en de rest van de kerk wordt tussen 1440 en 1457 gebouwd.⁵⁵ Tussen 1578 en 1587 verlaten de zusters het klooster, maar keren terug nadat de bisschop had gedreigd met excommunicatie. In de jaren dat de zusters niet in het klooster verblijven, wordt het bewoond door soldaten. Er volgt een periode van neergang en in het laatste kwart van de vijftiende eeuw is er een eind gekomen aan de ooit zo bloeiende handschriftproductie. In 1671 telt het klooster Nazareth tweeëntwintig geprofeste zusters en elf lekenzusters. In 1782 wonen er nog maar slechts vijftien zusters en acht zusters die hun professie nog niet hebben afgelegd.⁵⁶ Aan het einde van de achttiende eeuw probeert het klooster om het aantal zusters te vergroten door vrouwen van buiten het klooster op te nemen, maar dit zal niet veel uithalen. In 1802 wordt het vrouwenklooster Nazareth als laatste klooster in Geldern opgeheven. Hun bezittingen worden tussen 1806 en 1812 verkocht.⁵⁷

Tertiarissen van Sint-Catharinadal (Hasselt)

In het begin van de vijftiende eeuw dient het huis van Jan en Ida Putsinx, een echtpaar uit Hasselt, als toevluchtsoord voor de armen. Om ervoor te zorgen dat deze traditie na hun dood wordt voortgezet maken Jan en Ida Putsinx een afspraak met de plaatselijke priester Jan Sausen. Het huis met de naam ‘de Wolfkens’, dat is gelegen binnen de stadsmuren van Hasselt, zal dienen als een klooster voor vrouwen. Na de dood van Ida Putsinx keurt de magistraat van Hasselt op 12 augustus 1428 het testament van Ida goed, waarin de eerder gemaakte afspraken met de priester waren vastgelegd. Onder toezicht van Jan Sausen wordt er bij het huis een kapel gebouwd, waarvan de bouw in 1430 wordt voltooid. De eerste mis wordt gehouden op 25 november 1430, op het feest van de heilige Catharina. Vandaar dat het klooster de naam ‘Sint-Catharinadal’ heeft gekregen.⁵⁸ In 1440 wordt het kloosterslot ingevoerd.⁵⁹

Vijf vrouwen die hun leven willen wijden aan God nemen hun intrek in het klooster. Na verloop van tijd willen zij een regel aannemen en met goedkeuring van Jan van Heinsberg, de bisschop van Luik, nemen zij de Derde Regel van de Sint-Franciscus aan. Vanaf gaan de zusters zich kleden in een wit habijt en krijgen ze de bijnaam ‘Witte Damen’.⁶⁰ Een vrouwenklooster in Maastricht, Maagdendries, kent een vergelijkbare geschiedenis met het Catharinadal in Hasselt. Later zal er verder worden ingegaan op dit vrouwenklooster uit

⁵⁵ Costard 2011, p. 32

⁵⁶ Costard 2011, p. 36-37

⁵⁷ Costard 2011, p. 38

⁵⁸ Lambrechts 1892, p. 7-9

⁵⁹ Berlijn, SBB-PK Germ. Oct. 331, later in het handschrift geschreven kloosterinformatie

⁶⁰ Lambrechts 1892, p. 10-11

Maastricht. Uit het Maastrichtse vrouwenklooster Maagdendries komt na de dood van de eerste priorin in 1473 een zekere zuster Aleidis Blaerthuys naar Hasselt toe om deze rol over te nemen.⁶¹ In de tweede helft van de vijftiende eeuw neemt het aantal zusters zo sterk toe dat priorin Aleidis Blaerthuys is genoodzaakt om andere vestigingen te zoeken om haar zusters in onder te brengen. Kort na elkaar worden er vier kloosters gesticht in Bergen op Zoom (het klooster Sint-Catharinadal), Brée, Lier en Bilsen. Een vijfde klooster, in Luik, is pas in 1493 na de dood van Aleidis Blaerthuys gesticht.⁶²

Het Hasseltse vrouwenklooster krijgt in de jaren 1558 en 1563 te maken met de pest die op dat moment in Hasselt woedt. In 1565 is er een tekort aan levensmiddelen ontstaan in Hasselt en dit heeft ook invloed op het kloosterleven. Als gevolg van dit tekort aan levensmiddelen krijgt men te maken met mishandelingen en plunderingen van kerken.⁶³ Enkele jaren later krijgt het klooster Catharinadal weer te maken met een periode van onrust door de strijd tussen het Spaanse leger en de soldaten van Willem van Oranje. Deze legers plunderen in 1586 de Abdij van Herckenrode. In het Hasseltse klooster zijn de zuster bang dat hun hetzelfde lot te wachten staat. Uit voorzorg brengen ze alle waardevolle bezittingen van het klooster in veiligheid.⁶⁴

In de zeventiende eeuw krijgt het klooster nog verschillende malen te maken met plunderingen en periodes van onrust. In de achttiende eeuw krijgen de zusters het bevel om het klooster te verlaten. Ongeveer drie maanden na het vertrek van de zusters, wordt op 8 mei 1797 de huisraad van het klooster te koop aangeboden. In 1833 laat het Belgische staatsbestuur de kerk en het klooster afbreken. Zeven jaar later wordt een gedeelte van het klooster weer opgebouwd en heeft het de functie van regimentsschool gekregen.⁶⁵

Regularissen van Sint Agnes (Maaseik)

In 1265 wordt ten zuiden van de stad Maaseik, Belgisch Limburg, een nieuw begijnhof gesticht. De begijnen die hierin wonen leven niet volgens een echte kloosterregel, maar wel volgens een leefregel. Ze leggen namelijk niet alle drie de kloostergeloften af, maar slechts twee daarvan: kuisheid en gehoorzaamheid. Doordat de begijnen geen geprofeste zusters zijn, zijn ze ook niet gebonden aan het kloosterslot en blijven dus vrij om ook buiten het klooster te komen. De kerk van de begijnen is toegewijd aan de Heilige Agnes en deze toewijding neemt

⁶¹ Lambrechts 1892, p. 38-39

⁶² Lambrechts 1892, p. 48-49

⁶³ Lambrechts 1892, p. 88-89

⁶⁴ Lambrechts 1892, p. 92-93

⁶⁵ Lambrechts 1892, p. 124-126

het Sint-Agnesklooster later over. Na verloop van tijd raakt het begijnhof in verval, wat te wijten zou zijn aan de ontaarde levenswijze van de begijnen en de slechte financiële omstandigheden, omdat zij hun weides voor een te lage prijs zouden hebben verpacht. Het begijnhof blijft bestaan, maar het verval zorgt ook voor nieuwe ontwikkelingen.⁶⁶

Twee begijnen uit het begijnhof besluiten om zich binnen de stadsmuren te vestigen en hebben door hun stichtelijke levenswijze in de loop der jaren een aanzienlijke aanhang van jonge vrouwen opgebouwd.⁶⁷ Deze vrouwen worden met elkaar verbonden door hun verlangen naar een strengere levenswijze. Wanneer zij bij elkaar gaan leven, gaan zij zich ‘zusters van het gemene leven’ noemen. De vrouwen dienen bij de bisschop van Luik, Jan van Heinsberg (1419-1455), een verzoek in om een besloten klooster te stichten en hierin als reguliere kanunnikessen van de Heilige Augustinus, ook wel regularissen genoemd, te leven. De bisschop stemt in met dit verzoek en het nieuwe klooster, genaamd Sint-Agnes, wordt op 1 april 1429 gesticht. Op advies van de bisschop komen er vier zusters van een klooster in Venlo naar Maaseik om de zusters in te wijden in de voor hen nieuwe kloosterregel. Deze Venlose zusters leefden namelijk al langer volgens de regel van de Heilige Augustinus. Een van deze zusters, Ida Hoenstiegel, wordt de eerste priorin van het Sint-Agnesklooster. Op 21 mei 1430, ruim een jaar na de stichting van het Sint-Agnesklooster, wordt het kloosterslot ingesteld, wat inhoudt dat de zusters niet meer buiten de kloostermuren mogen komen en mensen van buiten de kloostermuren niet meer naar binnen mogen.⁶⁸

Het Sint-Agnesklooster in Maaseik, dat leeft volgens de levenswijze van de Moderne Devotie, een religieuze stroming die vooral haar bloei kent in de vijftiende eeuw, wil zich in eerste instantie aansluiten bij de Congregatie van Windesheim, maar dat mocht geen nieuwe vrouwenkloosters meer aannemen. Het klooster in Maaseik besluit daarom om samen met een aantal andere kloosters een eigen congregatie te vormen, genaamd het Kapittel van Venlo.⁶⁹ Doordat het Sint-Agnesklooster is gelegen buiten de stadsmuren van Maaseik, is het kwetsbaar voor aanvallen van buitenaf. De zusters zijn bij een aanval genoodzaakt om een onderkomen buiten de kloostermuren te zoeken en dus ook hun bezittingen achter te laten.

In 1482 wordt het Sint-Agnesklooster betrokken bij een conflict tussen twee families, Van Horn en Van der Mark. Deze strijd leidt er op 5 november 1482 toe dat het Sint-Agnesklooster in brand wordt gestoken door de troepen van Jan van Horn, om te voorkomen dat de vijandelijke troepen zich in het klooster zullen vestigen. Het klooster wordt door de

⁶⁶ Mersch 2014, p.10-11

⁶⁷ Deschamps 1967, p. 169

⁶⁸ Deschamps 1967, p. 169

⁶⁹ Deschamps 1967, p. 169

brand totaal verwoest en de zusters vluchten naar Susteren (Limburg, Nederland).⁷⁰ Een korte beschrijving van deze gebeurtenis kunnen we terugvinden in een colofon afkomstig van de hand van een van de kopiïstes van het Sint-Agnesklooster:

“Item dit boeck is gescreven Int jaer ons heren .M.C.C.C.ende.lxxxiiij.Ende geeynt op sancte mauricius dach in der stat van susteren daer wi schulende waren al te samen doen ons cloester verbrant was”.⁷¹

In 1485 wordt binnen de stadsmuren van Maaseik een begin gemaakt met het bouwen van een nieuw klooster voor de zusters.⁷² De bouw van het nieuwe klooster komt nog enkele jaren stil te liggen door de voortdurende burgeroorlog, maar in 1494 wordt het koor van de kerk voltooid en in 1530 zijn de cellen van de zusters klaar voor gebruik.⁷³ Op 12 februari 1797 worden de zusters door de Fransen gedwongen om hun klooster te verlaten. Het Sint-Agnesklooster in Maaseik wordt dan opgeheven en houdt op te bestaan.⁷⁴ De handschriften uit het klooster komen, samen met andere handschriften en boeken uit andere kloosters uit het Departement van de Nedermaas, terecht bij de Centrale Administratie in Maastricht. Een aantal boeken wordt aan de bibliotheek van École Centrale gegeven, de minder waardevolle boeken komen terecht op een veiling in Maastricht en worden verkocht.

In 1839 wordt geheel onverwacht nog een groot aantal handschriften en oude drukken, waaronder ook handschriften uit het Sint-Agnesklooster uit Maaseik, gevonden in het Gouvernementsgebouw in Maastricht. Deze worden naar Den Haag gestuurd om vervolgens te worden verdeeld over de volgende bibliotheken: de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Universiteitsbibliotheek van Utrecht en de Universiteitsbibliotheek van Groningen. Hier worden ze tot op de dag van vandaag bewaard.⁷⁵ Naast de handschriften die in 1839 zijn teruggevonden, zijn er nog 28 andere handschriften bekend die afkomstig zijn uit het Sint-Agnesklooster. Deze handschriften waren in 1797 of niet meer aanwezig in het klooster of de zusters hebben de handschriften uit de handen van de Fransen weten te houden. Voordat ze in bezit komen van de bibliotheken hebben zij deel uitgemaakt van particuliere verzamelingen.⁷⁶

⁷⁰ Mersch 2014, p. 68

⁷¹ Mersch 2014, p. 70

⁷² Deschamps 1967, p. 170

⁷³ Agentschap Onroerend Erfgoed. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/73451>

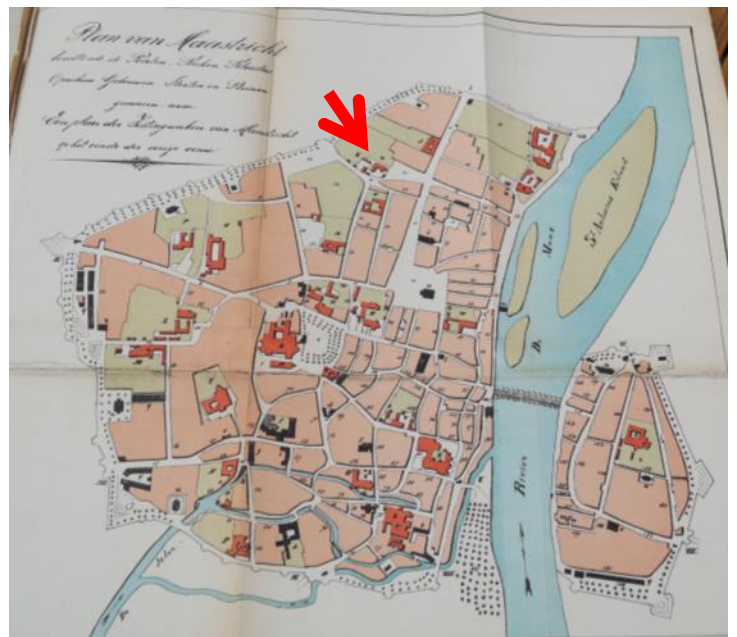
⁷⁴ Deschamps 1967, p. 171

⁷⁵ Deschamps 1972, p. 254

⁷⁶ Deschamps 1967, p. 172

Tertiarissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht)

Rond het jaar 1200 besluit een groep vrome vrouwen om zich te verenigen om hun leven te wijden aan God. Zij nemen dan nog geen bepaalde kloosterregel aan. Om dit doel te verwezenlijken lieten ze buiten de stadsmuren van Maastricht een huis met een kapel bouwen op een onbebouwd terrein. Een dergelijk onbebouwd terrein werd in de volksmond ook wel een ‘dries’ genoemd. Vandaar dat het klooster de naam ‘Maagdendries’ heeft gekregen (zie afb. 4).⁷⁷

Afb. 4 Plattegrond van Maastricht rond 1770.

In de veertiende eeuw neemt het klooster de Derde regel van Sint-Franciscus aan, waarmee ze hun verblijfplaats verheven tot klooster. De kapel die voorheen alleen in gebruik was van de kloosterzusters wordt vanaf dat moment ingericht als kerk tot openbare dienst. In 1471 wordt de kerk toegewijd aan de Heilige Andreas door Erard van der Marck, bisschop van Luik. Sindsdien staat het klooster ook wel bekend als ‘Convent van St. Andries’.

In de vijftiende eeuw is het aantal bewoners van het klooster aanzienlijk toegenomen, maar door de verschillende belegeringen die Maastricht heeft doorstaan, vervalt het klooster steeds meer in armoede. Dit leidt ertoe dat het aantal kloosterzusters afneemt en de kloostergemeenschap in 1797 wordt ontbonden. Ten tijde van de opheffing van het klooster bestaat de kloostergemeenschap slechts uit de overste, zeven religieuzen en een werkzuster. Een gedeelte van het klooster en de kerk wordt na het vertrek van de zusters ingericht tot magazijn van het leger, maar het grootste gedeelte wordt in 1820 afgebroken.⁷⁸

Tertiarissen van Oude Hof en Jonge Hof (Weesp)

In Weesp kunnen we onderscheid maken tussen twee kloosters: Sint-Johannes (ook wel Oude Hof genoemd) en Sint-Maria (Jonge Hof). Deze twee kloosters zullen voor zover mogelijk los van elkaar worden besproken, vanwege hun eigen geschiedenis. Wat betreft het boekbezit is het niet altijd duidelijk tot welk van de twee kloosters de handschriften hebben behoord.

⁷⁷ Van Geusau 1894, kaart Maastricht

⁷⁸ Van Geusau 1894, p. 44-45

Sint-Johannes of Oude Hof

Over de stichting en het begin van dit klooster is helaas maar zeer weinig bekend. Wat we wel weten is dat het klooster in ieder geval al vóór 1400 is gesticht.⁷⁹ Het Sint-Johannesklooster is waarschijnlijk aanvankelijk gesticht als een tehuis voor Zusters van het Gemene Leven. De zusters zijn later de Derde regel van Sint-Franciscus gaan volgen.⁸⁰ In het begin woonden er negen zusters in het klooster.⁸¹ In de loop van de jaren heeft het klooster een enorme omvang gekregen, afgaande op de oude stadsplattegronden. Op de plattegrond van 1551 een heel huizenblok van de Grote tot het Kleine Plein dat was omgeven door de Oude Gracht en de westzijde van de Grobbe.⁸² Sint-Johannes wordt een welvarend klooster dat vooral draait op de inkomsten van giften en textielnijverheid. In 1563 zijn er ongeveer dertig à veertig zusters in het Sint-Johannesklooster.⁸³ In 1577 sluit het bestuur van Weesp zich aan bij Willem van Oranje, waarna de Staten van Holland besloten om de kloosters in de stad op te heffen.⁸⁴ De zusters van het klooster spreken drie jaar later met de stad af dat zij hun bezit afstaan aan arme wezen, waarvoor zij in ruil een jaargeld ontvangen. De goederen van het klooster worden overgedragen aan de gasthuismeesters.⁸⁵

Sint-Maria of Jonge Hof

Tegenover het Sint-Johannesklooster is het Sint-Mariaklooster, dat ook wel Jonge Hof wordt genoemd, gelegen. Net als bij het Sint-Johannesklooster is er bij dit klooster niets bekend over de stichting ervan, behalve dat het in ieder geval is gesticht vóór 1450.⁸⁶ Het Sint-Mariaklooster is veel kleiner dan het Sint-Johannesklooster, maar het heeft wel een eigen kapel, weefhuis en een aantal andere gebouwen in zijn bezit.⁸⁷ De zusters van het Sint-Mariaklooster volgden net als het Sint-Johannesklooster de Derde regel van Sint-Franciscus en beide kloosters behoorden tot het Kapittel van Utrecht. Zoals eerder is aangegeven is het onderscheid tussen de twee kloosters niet altijd even duidelijk. Dit zou mogelijk kunnen komen doordat het Sint-Mariaklooster werd gesticht nadat het naastgelegen Sint-Johannesklooster te groot was geworden. Dit heeft mogelijk ook invloed gehad op het

⁷⁹ Van Heel 1939, p. 219-220

⁸⁰ Baaij 1962, p. 112

⁸¹ Van Beek 2008, p. 52

⁸² Van Heel 1939, p. 219-220

⁸³ Michielse e.a. 2013, p. p. 71-72

⁸⁴ Van Heel 1939, p. 220

⁸⁵ Van Beek 2008, p. 53

⁸⁶ Baaij 1962, p. 110

⁸⁷ Van Heel 1939, p. 222

boekbezit van de kloosters.⁸⁸ Ten tijden van de Reformatie is ook het Sint-Mariaklooster opgeheven is later voor een gedeelte ingericht als stadsschool.⁸⁹ In 1826 is het klooster voor het grootste gedeelte afgebroken en vervangen door een wachthuis voor de schutterij.⁹⁰

Handschriften met colofons en eigendomsmerken

Bij de handschriften die in dit onderzoek worden gebruikt, is gekeken naar het/de colofon(s) en eigendomsmerk(en). De volledige transcripties van deze colofons en (eventuele) eigendomsmerken zijn terug te vinden in tabel 8 in bijlage 2. Daarnaast zijn de signatuur, de herkomst van het handschrift, naam van de kopiïst, de aan- of afwezigheid van een gebed voor de kopiïst, datering, taal van de colofons en eigendomsmerken en de inhoud van de handschriften terug te vinden in deze tabel. In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal colofons en eigendomsmerken die zijn gevonden in de handschriften weergegeven.

Wanneer we gaan kijken naar de gehele handschriftcollecties (zie bijlage 1) van eerder besproken elf kloosters valt op dat het aantal colofons per kloosters verschilt (zie tabel 1). In tabel 1 is een overzicht gegeven van het percentage handschriften met een colofon over de gehele collectie van ieder klooster. Zoals gezegd is het aandeel van handschriften met een colofon over de gehele collectie bekeken, dus inclusief de verloren geraakte handschriften en de handschriften die niet voldoen aan de criteria die eerder zijn genoemd. Bij vijf kloosters is het percentage van handschriften met colofons ongeveer dertig procent en bij zes kloosters ligt het percentage tussen de vijftig en zestig procent (zie tabel 1).

Tabel 1 Overzicht van het aandeel handschriften met een colofon per klooster

Naam en plaats van het klooster	Totaal aantal (overgeleverde) handschriften van het klooster	Aantal handschriften met een colofon	Percentage handschriften met colofons
St. Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	10	5	50%
St.-Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	12	7	58%
Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	36	21	58%
St.-Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	22	8	36%
St.-Maria en St.-Agnes (Diepenveen)	31	10	32%
St.-Maria / Nazareth (Geldern)	40	19	48%

⁸⁸ Baaij 1962, p. 111

⁸⁹ Van Heel 1939, p. 222

⁹⁰ Baaij 1962, p. 123

St.-Catharinadal (Hasselt)	18	9	50%
St.-Agnes (Maaseik)	85	26	31%
St.-Andries / Maagdendries (Maastricht)	16	5	31%
St.-Johannes / Oude Hof (Weesp)	39	12	31%
St.-Maria / Jonge Hof (Weesp)	12	7	58%

Om te kijken of er een aanwijsbare reden is voor de aan- of afwezigheid van een colofon zal er worden gekeken naar de volgende aspecten: inhoud van de handschriften en een eventuele relatie van het formaat van een handschrift en de aan- of afwezigheid van een colofon.

Daarnaast zal er worden gekeken of er correlaties zijn tussen de verschillende kloosters wat betreft de zojuist genoemde aspecten. Hiervoor zullen de gehele handschriftencollecties van de kloosters worden bekeken, zoals deze zijn weergegeven in bijlage 1.

Inhoud handschrift

De handschriften uit de bovenstaande kloosters bevatten hoofdzakelijk religieuze en devotionele teksten, een aanzienlijk aantal teksten van Jan van Ruusbroec, en Middelnederlandse vertalingen van teksten van Bonaventura, Jordanus van Quedlinburg en Gregorius, traktaten, preken en gebeden- en getijdenboeken. Als we de inhoud van de handschriften met colofon vergelijken met die zonder colofon, dan wordt duidelijk dat er geen duidelijke relatie is tussen de inhoud van het handschrift en de aan- of afwezigheid van een colofon in een handschrift. Er is echter één categorie handschriften waarbij er wel een relatie lijkt te zijn tussen de inhoud en de aan- of afwezigheid van een colofon, namelijk de gebeden- en getijdenboeken. Van alle handschriften met colofons die in dit onderzoek zijn meegenomen en die zijn weergegeven in bijlage 2 behoren er maar enkele tot de gebeden- en getijdenboeken. Als we dan kijken naar de lijst van handschriften uit dezelfde kloosters die geen colofon (zie bijlage 1) bevatten en in de categorie gebeden- en getijdenboeken horen, dan is dit aantal aanzienlijk groter. Het lijkt er dus op dat het minder gebruikelijk is om een colofon in een gebeden- of getijdenboek te schrijven. Naast deze categorie zijn er ook een aantal handschriften met preken en traktaten die geen colofons bevatten.

Relatie formaat handschrift-colofon

Naast de inhoud is er ook gekeken of er een relatie is tussen het formaat van de handschriften van ieder klooster en de aan- of afwezigheid van een colofon in deze handschriften. Hiervoor zijn de gehele handschriftencollecties bekeken, zoals deze zijn weergegeven in bijlage 1.

Een veelvoorkomend formaat van een handschrift is ca. 213-218 x ca. 143-147 mm. (ook wel bekend als quarto-formaat). De aan- of afwezigheid van een colofon in dit formaat handschriften verschilt. Er is ook geen duidelijke algemene conclusie wat betreft alle kloosters over het formaat en de aan- of afwezigheid van een colofon. Daarom zijn de handschriften van de kloosters afzonderlijk bekeken wat betreft deze mogelijke relatie. Bij de meeste kloosters is er geen duidelijke relatie tussen de aan- of afwezigheid van een colofon en het formaat van de handschriften. In vier klooster zijn wel kleine verschillen zichtbaar. Het gaat om het klooster Jericho in Brussel, het klooster Sint-Catharinadal in Hasselt, het klooster in Diepenveen en het Sint-Agnesklooster in Maaseik.

In het Brusselse klooster Jericho valt op dat twee grote handschriften van ongeveer 325-327x211-225 mm. geen colofon hebben. Het gaat om de handschriften met de signaturen Wenen, ONB: Series Nova 12753 en Wenen, ONB: 11898. Beide handschriften bevatten vertaalde preken in het Middelnederlands van onder andere Jordanus van Quedlinburg. Een ander handschrift, Kamerijk, BM: 353, met ongeveer hetzelfde formaat, bevat wel een colofon, maar het bevat het Latijns werk *Gnotosolitos* van Arnoldus Gheylhoven.

In het vrouwenklooster Catharinadal in Hasselt valt op dat de meeste kleine handschriften van ca. 100-130x80-100 mm. geen colofon hebben.

De kleine handschriften die geen colofon bevatten zijn de volgende handschriften:

Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 332	<i>Die ghetiden van den dogene ende lidene ons heren Ihesu Christi</i>	111 x 85 (ca. 83 x 55 en ca. 90 x ca. 67) mm.
Den Haag, KB: 133 F 13	Mnl. vertaling van Alanus van Rijsel: <i>Elucidatio in Cantica canticorum</i>	148 x 108 (ca. 95 x ca. 65) mm.
Brussel, KB: II 7265	Alanus van Rijsel: <i>Tractaet op Cantica canticorum</i> .	99 x 67 mm.
Brussel, KB: II 279	Gebedenboek	100 x 70 mm.
Brussel, KB: 21953	Gebedenboek; excerpten uit Bernardus van Clairvaux	135 x 99 mm.

De kleine handschriften die geen colofons bevatten zijn, zoals hierboven is te zien, voornamelijk teksten van het *Cantica canticorum* of het gaat om gebedenboeken. De kleine handschriften die wel een colofon bevatten zijn:

Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Mnl. vertaling van psalmen en cantica in mengredactie. Etc.	102 x 70 (64 x 40) mm.
Weert, GM: CMW 28	Bonaventura: Sinte franciscus leuen en bijbehorende teksten	140 x 84 mm.
Hasselt, PM: s.o.	Gebedenboek	145 x 105 (ca. 100 x ca. 70) mm.

Er is maar één gebedenboek dat wel een colofon bevat. De andere twee kleine handschriften met een colofon laten geen duidelijke relatie zien tussen de inhoud van het handschrift en de aanwezigheid van een colofon.

Voor het klooster in Diepenveen bij Deventer geldt dat de meeste handschriften met het formaat van ca. 215-217 x ca. 143-145 mm. een colofon hebben en de kleinere handschriften geen colofon bevatten. De kleine handschriften die geen colofon bevatten zijn:

Deventer, SAB: Hs. I, 49 (101 E 7 KL)	Gerlach Peters: Soliloquium; Gerlach Peters Tweede Brief, verschillende preken, etc.	145 x 109 (113 x 81) mm.
Gaesdonck, CA: 15	Statuten der nonnen vander oerden sancte Augustijns	146 x 110 mm.
Deventer, SAB: Hs. I, 26 (101 E 11 KL)	Thomas a Kempis. Etc.	144 x 101 (99 x 63) mm.
Deventer, SAB: Hs. I, 29 (101 E 8 KL)	Traktaten en preken van Bernardus van Clairvaux	144 x 107 (95 x 70) mm.
Deventer, SAB: Hs. I, 24 (101 E 15 KL)	Tractaten; oefeningen; gebeden; preek uit de Jhesus collacien	139 x 101 (100-105 x 68-85) mm.
Deventer, SAB: Hs. I, 18 (101 E 17 KL)	Gebeden, etc.	144 x 101 (92 x 62) mm.
Deventer, SAB: Hs. I, 13 (101 E 4 KL)	Getijdenboek	150 x 106 (105 x 72) mm.
Strangnas, SB: Codex Batavum z.s.	Devotieboek	142 x 105 mm.
Kampen, OLVP: 2	Getijdenboek	100 x 145 (70 x 90) mm.

De kleine handschriften die geen colofon bevatten zijn voornamelijk preken en traktaten. Daarnaast bevatten ook de gebeden- en getijdenboeken geen colofons.

Tot slot het Maaseikse Sint-Agnesklooster, waarvan vooral de kleinere handschriften van ca. 90-150x60-100 mm. geen colofon bevatten. Het gaat om de volgende handschriften:

Den Haag, KB: 73 F 25	Hoe een mensche om tranen bidden sel. Etc.	140 x 104 mm.
Den Haag, KB: 73 H 33	Godfried van Wevel: Vanden twaelf dogheden	147 x 105 mm.
Den Haag, KB: 73 F 23	Excerpten uit Dirc van Herxen: Tweede collatieboek met preken	148 x 107 mm.
Brussel, KB: 21950	Excerpten uit werken van Petrarca	109 x 77 (68 x 43) mm.
Den Haag, KB: 73 H 31	2 preken van Johannes Brugman; preek van Bernardus van Clairvaux; meditatie over passie	149 x 105 mm.
Den Haag, KB: 73 H 30	Jan van Ruusbroec: Een spiegel der eeuwigher salicheit; preek uit de limburgse sermoenen, excerpt uit een preek van Koenraad van Sint-Joris	151 x 110 mm.

Den Haag, KB: 73 H 29	Dat prijjeel der heyligher maecht sinte Agneten	140 x 100 mm.
Utrecht, UB: Cat. 1043	Missaal	164 x 120 (115 x 78) mm.
Den Haag, KB: 73 F 27	Hendrik Mande; Visioenen, mystieke teksten, exempelen en traktaten	145 x 105 mm.
Utrecht, UB: Cat. 1011	Lectionarium met epistel- en evangelielessen voor tijdeigen van zomerstuk en voor het feesteigen der heiligen van het winterstuk, samengesteld met Johan Scutkens vertaling van het Nieuwe Testament en oud-testamentische perikopen	144 x 101 (95-100 x 68-70) mm.
Brussel, KB: 21632-34	Thomas a Kempis: Imitatio Christi. Etc.	95 x 65 mm.
Brussel, KB: 21971	Benodigdheden bij de inwijding van een kerk (f.2r-3v), ceremonieel op verschillende feestdagen (7r-15r) en inventaris van de sacristie van de kerk van het Sint-Agnesklooster te Maaseik (f.15v-18r)	145 x 105 mm.
Utrecht, MCC: BMH 101	Geestelijke oefeningen en gebeden	138 x 95 mm.
Antwerpen, RG: Misc. 26	Lijdenoverwegingen en gebeden	114 x 85 (ca. 95 x 65) mm.
Brussel, KB: II 3490	Kalender. Passie. Gebeden. Etc.	139 x 101 mm.
Brussel, KB: II 1332	Overwegingen en oefeningen over de passie. Etc.	132 x 112 (90-95 x 63-68) mm.
Brussel, KB: II 277	Oefeningen, meditaties en gebeden	140 x 100 mm.
Brussel, KB: II 166	Gebeden tot alle den leden ons heren jhesu cristi. Etc.	140 x 95 (95 x 65) mm.
Brussel, KB: IV 317	Gebeden, oefeningen en getijden	131 x 100 mm.
Brussel, KB: IV 94	Oefeningen en meditaties. Etc.	139 x 94 (86-92 x 65) mm.
Brussel, KB: IV 31	Oefeningen en meditaties. Etc.	144 x 104 mm.
Utrecht, UB: Cat. 1030	Gebeden en stichtelijke tractaten	145 x 113 (103-115 x 70-80) mm.
Utrecht, UB: Cat. 1033	Gebedenboek	103 x 72 (62 x 41) mm.
Den Haag, KB: 133 F 3	Gebedenboek	140 x 98 mm.
Leiden, UB: BPL 2145	Getijdenboek	143 x 112 (97-112 x 65-73) mm.
Brussel, KB: 21943	Kroniek van het Sint-Agnesklooster te Maaseik, 1430-1556	149 x 110 mm.
Brussel, KB: 21867	Kroniek van het Sint-Agnesklooster te Maaseik, 1560-1598 en 1430-1489	105 x 78 mm.

De kleine handschriften die geen colofon bevatten zijn vooral gebeden- en getijdenboeken, preken en twee kronieken van het klooster.

De kleine handschriften die wel een colofon bevatten zijn de volgende:

Den Haag, KB: 73 H 32	Van den anxt ende vander mynnen gods. Etc.	141 x 107 (95-100 x 60-70) mm.
Nijmegen, UB: 322	Godfried van Wevel: Vanden XII dogheden	140 x 100 (92-100 x 65-70) mm.
Luik, UB: 2328	Dat roesen garten Jhesu	142 x 102 (90-95 x 58-63) mm.

Hierbij valt op dat de werken van Godfried van Wevel *Vanden twaelf dogheden* in Den Haag, KB: 73 H 33 en Nijmegen, UB: 322 wisselend wel of geen colofon bevatten, ondanks dat de handschriften ongeveer hetzelfde formaat zijn. Naast de kleine handschriften bevat de handschriftencollectie van Maaseik ook nog een groot handschrift (391 x 287 mm.) met een colofon. Het gaat om een antefonarium met de signatuur Den Haag , KB: 71 A 5. Dit handschrift is het enige handschrift van dit klooster met dit formaat en het bevat geen colofon.

Het lijkt er dus op dat we nauwelijks kunnen spreken van een algemene tendens wat betreft de relatie tussen het formaat van een handschrift en de aan- of afwezigheid van colofons in een handschrift. Er lijkt eerder in een paar kloosters sprake van lokale voorkeuren. Er kan hooguit worden gesteld dat de kans op afwezigheid van colofons in kleine handschriften (ca. 100-140x80-100 mm) iets groter is dan bij grotere handschriften. Dit zou mogelijk in verband staan met de inhoud van de handschriften, aangezien de kleine handschriften vaak getijden- of gebedenboeken zijn, die vaak klein van formaat zijn.

Eigendomsmerken

Naast de aan- of afwezigheid van colofon in de handschriften is er ook gekeken naar de aanwezigheid van eigendomsmerken in de gehele handschriftencollectie van alle bekeken kloosters, dus inclusief de handschriften zonder colofons (zie bijlage 1). Het blijkt dat het overgrote deel van alle handschriften wel een eigendomsmerk bevat, wat vrij logisch is omdat we meestal juist hierdoor weten waar het handschrift vandaan komt. We kunnen aan de aanwezigheid van de eigendomsmerken wel afleiden dat men voldoende belang hechtte aan de handschriften om deze als eigendom van een klooster of van een zuster te claimen. Bij de afwezigheid van een colofon of eigendomsmerk kan de herkomst van het handschrift mogelijk bepaald worden op grond van eventuele watermerken, decoratie of inhoudelijke elementen in het handschrift. Op de eigendomsmerken in de handschriften met een colofon zal later nog voor ieder klooster apart worden ingegaan.

Colofons en eigendomsmerken in de handschriften van de kloosters

De geselecteerde handschriften, zoals die in bijlage 2 zijn weergegeven, zullen nu per klooster worden besproken, waarbij wordt ingegaan op de volgende vijf aspecten: de naam van de kopiist, schrift en taal, het verzoek tot een gebed voor de kopiist, de formulering van het kopiistencolofon en de eigendomsmerken.

Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)

We weten dat er in het Amsterdamse klooster Sint Maria Magdalena op het Spui is geschreven door aantal zusters op basis van hun colofons. Van de tien handschriften van dit klooster die bewaard zijn gebleven zijn er vijf handschriften voorzien van een kopiistencolofon.

Naam van de kopiïste

In vier van de vijf handschriften worden de namen van de kopiïstes vermeld, maar het is niet duidelijk welke functie zij hebben vervuld binnen het klooster. De kopiïste van het handschrift met de signatuur Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41 heeft in het colofon op f. 111v het volgende geschreven: "Inden jaer ons heren doemen screef M iiii[c] ende lxxxvi soe heeft suster beatrix dircs bonen dochter dit boeckskijn ghescreven Doe si out was lxii jaer Ende ghewoent hadde in den cloester xlv jaer Bidt voer hoer om gods wille Ende leest een pater noster ende iii ave maria." Door dit colofon weten we dat dat de kopiïste al 45 jaar in het Amsterdamse klooster verbleef en op tweeënzestigjarige leeftijd nog steeds schreef. Wat ook duidelijk is, is dat de kopiïste van dit handschrift niet op vaste momenten schreef, omdat het in fasen tot stand is gekomen.⁹¹ In het handschrift Leiden, UB: LTK 219 heeft de kopiïste in het kopiïstencolofon op f. 195r het volgende geschreven: "Dit boec heeft ghescreven Suster alijt lambert dochter op sommighe feest daghen int jaer ons heren M iiii[c] ende lxxvi[a] Bidt voer haer om gods willen". Ze geeft in dit colofon aan dat ze alleen heeft geschreven op sommige feestdagen. We zouden uit deze twee colofons kunnen concluderen dat het schrijven van boeken niet een hele grote rol speelde in hun dagelijkse kloosterleven, maar dat het meer een bezigheid was op 'speciale' momenten zoals feestdagen.

De wijze waarop de namen van de kopiïstes worden vermeld in de colofons is ook opvallend, omdat er steeds wordt verwezen naar de zusters als 'dochter' of 'dochter van ...'. Dit was in die tijd nog gebruikelijk, omdat veel mensen toen nog geen echte achternaam hadden. Daarom werd er vaak verwezen naar iemand als 'de zoon of dochter van ...'. Op deze manier worden de vier kopiïstes, van wie de namen worden genoemd in de colofons, ook vermeld: "suster diewe dircx dochter" in Amsterdam, UB: I G 1, "Suster Aef Heynricxdochter van Haerlem" in Darmstadt, HLHB: 1912, "suster beatrix dircs bonen dochter" in Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41 en "Suster alijt lambert dochter" in handschrift Leiden, UB: LTK 219.

⁹¹ Schilder 1997, p. 79

Schrift en taal

De colofons en eigendomsmerken zijn voor het grootste deel geschreven in een *littera textualis* en een *littera hybrida*. Alle colofons en eigendomsmerken in de handschriften uit het klooster Sint Maria Magdalena op het Spui zijn in het Middelnederlands geschreven.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

Vier handschriften uit het klooster bevatten een colofon waarin een verzoek wordt gedaan tot gebed voor de kopiïst. Alleen in Den Haag, KB: 133 H 9, dat waarschijnlijk afkomstig is het Amsterdamse vrouwenklooster is dit verzoek afwezig. In Amsterdam, UB: I G 1 verzoekt de kopiïste “bidt voer die siele”, in Darmstadt, HLHB: 1912, Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41 en Leiden, UB: LTK 219 wordt dit verzocht met “bid voer haer om Gods willen”. Er wordt dus herhaaldelijk gevraagd om tot God te bidden voor de kopiïste en in Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41 wordt dit verzoek nog aangevuld met het specifieke verzoek om een Pater Noster en drie keer een Ave Maria te lezen: “Ende leest een pater noster ende iii ave maria”.

Formulering van het kopiïstencolofon

De handschriften uit het Amsterdamse klooster bevatten colofons van een aantal regels, waarin in vier van de vijf handschriften de naam van de kopiïste wordt genoemd en wordt een verzoek gedaan tot gebed voor de kopiïste in vrijwel steeds dezelfde woorden. In drie van de vijf handschriften wordt het jaartal in het colofon, in Romeinse cijfers, vermeld waarin het handschrift is geschreven. In Den Haag, KB: 133 H 9 wordt er in het colofon naast de vermelding van het jaar in Romeinse cijfers ook aangegeven rondom welke dag het is voltooid door te verwijzen naar een kerkelijke feestdag: “Gheeyndet int jair ons heren M cccc lvii omtrent sinte willibrordus dach”. In het colofon in Darmstadt, HLHB: 1912 wordt er geen datum vermeld. De colofons lijken een vaste positie in de handschriften te hebben, namelijk achterin.

Eigendomsmerk

In alle overgeleverde handschriften met een colofon treffen we ook een eigendomsmerk aan. In het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 133 H 9 is het volgende eigendomsmerk op het schutblad geschreven “[...] amstelredam”. In twee handschriften, Darmstadt, HLHB: 1912 en Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41, is het eigendomsmerk op het eerste blad, voorin het handschrift geschreven. In Amsterdam, UB: I G 1 is door een andere hand aan het colofon toegevoegd dat het handschrift toebehoort aan het Sint-Maria Magdalenaklooster op het Spui.

In de handschriften wordt in de eigendomsmerken aangegeven dat ze behoren tot de regularissen van Sint-Maria Magdalena in Amsterdam op het Spui. In het handschrift Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41 is het de vraag of we echt kunnen spreken van een eigendomsmerk, omdat hierin alleen wordt aangegeven dat het handschrift altijd in de stad zou moeten blijven van hun ‘moeder’: “Dit boec hoert op onser moeders stede altoes te bliven”. De expliciete naam van het klooster of de stad wordt niet vermeld. Hoogstwaarschijnlijk wordt hiermee Amsterdam bedoeld, maar er wordt geen specifieke naam van een klooster vermeld. Het is opvallend dat het enige handschrift uit het Sint-Maria Magdalenaklooster op het Spui (Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41) met de verwijzing naar een klooster in het colofon, geen gebruikelijk eigendomsmerk bevat waarin wordt verwezen naar een specifiek klooster. In het handschrift met de signatuur Leiden, UB: LTK 219 is het eigendomsmerk op hetzelfde blad geschreven als het colofon, wat in dit geval achterin het handschrift betekent. De eigendomsmerken lijken geen vaste plaats in de handschriften te hebben. Ze kunnen zowel voor- als achterin zijn geschreven.

Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)

Van het klooster Sint Margaretha of Dal van Josaphat uit Bergen op Zoom zijn twaalf handschriften overgeleverd, waarvan er zeven handschriften zijn voorzien van een kopiistencolofon. In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

In drie van de zeven handschriften worden de namen van de kopiïstes expliciet vermeld in de colofons. In Parijs, BA: 8208 heeft de kopiïste op f. 161r het volgende colofon geschreven: “Dit boeck wert voleynt int jaer ons heren M cccc ende lxxvij byder hant suster geertruyt vasteerst”. En op f.175r in hetzelfde handschrift is "Suster Gheertruit Vastaerts" geschreven. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 11156-58 wordt in het colofon op f. 334r vermeld dat het handschrift is geschreven door zekere zuster Lijsbet Everdeijs: “Dit boec was vol screven int jaer ons heren duysent cccc lxxviii den derden dach in junius bi my suster lijsbet everdeijs”. Het derde handschrift waarin de naam van de kopiïste in het colofon wordt genoemd is Gent, UB: 693. Het colofon op f.396r vermeldt het volgende: “Dit boec was vol eynt Int jaer ons heeren dusent vier hondert ende .lxxx. opten xxsten dach in april van suster martine van woelputte procuratarsse te berghen int besloeten cloester sinte margrieten int dal van josaphat”. Hoewel de naam van de zuster, Martine van Woelputte, wordt genoemd in het

colofon is er enige twijfel of zij de kopiïste is of zuster Gheertruit Vastaerts. Deze twijfel geldt ook voor het colofon in Brussel, KB: 11797. In het colofon in dat handschrift wordt de naam van de kopiïste niet expliciet genoemd, maar de BNM geeft aan dat de kopiïste Martine van Woelputte of Gheertruit Vastaerts kan zijn. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 11173-77 wordt de naam van de kopiïste niet vermeld in het colofon, maar er is op basis van het schrift vastgesteld dat dit handschrift is geschreven door dezelfde kopiïste als van Brussel, KB: 11156-58, namelijk Lijsbet Everdeijs. Van de handschriften Londen, BL: Add. 11417 en Brussel, KB: 1173-74 is niet bekend wie de kopiïstes zijn geweest.

Schrift en taal

De meeste handschriften die afkomstig zijn uit het Sint-Margarethaklooster zijn geschreven in een *littera hybrida* en een enkel handschrift in een *littera cursiva*. Alle colofons zijn in het Middelnederlands geschreven.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat bijna alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt. Alleen het colofon in Brussel, KB: 11173-77 is in rode inkt geschreven. Het colofon in Brussel, KB: 11156-58 is wel geschreven in zwarte inkt, maar is in zijn geheel met rode inkt onderstreept. Op de foto's is goed te zien dat de colofons en eigendomsmerken in de handschriften steeds door verschillende handen zijn geschreven.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

Het is opvallend dat in zes van de zeven handschriften uit het Sint-Margarethaklooster een verzoek tot gebed voor de kopiïste afwezig is. Alleen in Brussel, KB: 11797 wordt in het colofon op f.235v het verzoek gedaan om voor de kopiïste te bidden: “Ghescreven gheset ende volbracht metter gracien gods van enen armen sondigen mensche welcs name ic wilde dat bekent ware ende onvutdoenliken gescreven in dat boec des ewighe levens ende op dat dat gescien mach soe biddic alle den ghenen die dit of sijn uutschrift sullen sien oft horen lesen voir hem willen bidden Int Jair ons heren durent vierhondert ende eenen vijftich als die gracie vanden gulden jare te mechelen was”.

Formulering van het kopiïstencolofon

De colofons bestaan in de meeste gevallen uit twee of drie zinnen en zijn achteraan in de handschriften geschreven. Alle colofons in de handschriften uit Bergen op Zoom bevatten informatie over wanneer het werk is voltooid. Het jaartal wordt steeds vermeld in Romeinse

cijfers en in een aantal colofons wordt ook nog de exacte dag van de maand erbij genoemd. Alleen in Brussel, KB: 11797 wordt het jaartal aangeduid in Latijnse letters. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 11173-77 wordt in het colofon op f.219r vermeld: “Dit boec was ghescreven anno m cccc lxxviii opten xxiii dach van mey”. Naast het jaartal wordt vermeld op welke dag het is geschreven, door de plaats van de dag in de maand te geven. In de colofons in twee andere handschriften uit dit klooster wordt op dezelfde manier de dag aangeduid waarop het werk is geschreven. In het colofon in Brussel, KB: 11156-58 is vermeld dat het werk is geschreven op “den derden dach in junius” en in het colofon in Gent, UB: 693 wordt verwezen naar de “xxsten dach in april”. In het colofon in handschrift Brussel, KB: 1173-74 wordt op een andere manier de dag aangeduid, door te verwijzen naar een kerkelijke feestdag, namelijk “op de octave van ons heilighen vaders sinte augustinus”. In het colofon in Brussel, KB: 11797 wordt op een opmerkelijke manier verwezen naar het jaar door aanvullende informatie bij het jaartal te geven. Er wordt aangegeven dat het handschrift is geschreven door te verwijzen naar de economische situatie van de stad Mechelen: “Int Jair ons heren durent vierhondert ende eenen vijftich als die gracie vanden gulden jare te mechelen was”.

In het handschrift met de signatuur Londen, BL: Add. 11417 is het volgende colofon samen met het eigendomsmerk voorin het handschrift op f. 1v geschreven: “Dit boeck hoert toe den ghesloten regularissen cloester te bergen opten zoem ende dit boeck was ghescreven In jaer ons heren mcccc ende lxxix”. Hierin wordt zowel aangegeven wanneer het handschrift is geschreven als de bezitter van het handschrift. In de andere handschriften van Sint-Margarethaklooster zijn de colofons of halverwege het handschrift geschreven aan het einde van een tekst of juist helemaal achterin het handschrift. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 11797 is er iets opmerkelijks aan de hand met het colofon, omdat bijna exact hetzelfde colofon is geschreven op de achterzijde van een blad in het handschrift, terwijl op de voorzijde ook al hetzelfde colofon staat. De reden hiervoor is niet bekend.

Eigendomsmerk

In alle zeven handschriften is een eigendomsmerk geschreven. De meeste eigendomsmerken vermelden de plaats van het klooster in Bergen op Zoom. De naam van het klooster kan variëren van “tsinte Margrieten int dal van Jozaphat” tot “den ghesloten regularissen cloester te bergen opten zoem”. De eigendomsmerken zijn allemaal voorin het handschrift geschreven, op het schutblad of een van de eerste bladen. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 11173-77 is op het binnenplaat de naam “Gheertruyt Vasteerts” geschreven, maar de naam van

de kopiïste van het handschrift komt niet overeen met de naam van de bezitster. Zoals eerder is aangegeven is de kopiïste van dit handschrift Lijsbet Everdeijs. Mogelijk heeft zij dit handschrift geschreven voor de andere zuster van het klooster.

Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen gepland in Jericho (Brussel)

Het klooster in Jericho heeft beschikking over een scriptorium, dat is een schrijfkamer of ruimte, waarin de zusters hun teksten kunnen schrijven. Naast het schrijven voor eigen gebruik, schrijven de zusters ook voor personen en instellingen buiten het klooster.⁹² We weten van 43 zusters uit het klooster in Jericho dat zij konden schrijven, doordat hun namen worden vermeld in de colofons in handschriften die voor eigen gebruik zijn of doordat ze op een andere manier betrokken zijn bij het schrijfwerk in het klooster. Zo kunnen de namen van de schrijvende zusters ook bekend zijn, doordat hun namen vermeld zijn in de rekeningen van de priorinnen wanneer zij voor derden schrijfwerk verrichtten.⁹³ Hoeveel zusters er exact in het klooster hebben gewoond is niet duidelijk aangezien de kloosterlijsten niet altijd even nauwkeurig zijn bijgehouden.

Er zijn volgens de BNM 36 handschriften bewaard gebleven die afkomstig zijn uit het klooster Jericho. Van deze 36 handschriften bevatten 24 handschriften een colofon. Hoewel het handschrift met de signatuur Kamerijk, BM: 353 wel een colofon bevat wordt het niet meegenomen in het onderzoek omdat het geen duidelijke sporen bevat die een relatie met het klooster weergeven. Daarom wordt er vanaf nu vanuit gegaan dat er 23 handschriften zijn die voorzien zijn van een colofon. In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

In zeventien van de drieëntwintig bewaard gebleven handschriften uit Jericho worden in de colofons de namen van de kopiïstes vermeld (zie bijlage 2). Zij hebben of op een zeker moment de functie vervuld van priorin in het klooster van Jericho of ze zijn hier geprofest en in een geval gaat het om een conversin.⁹⁴ Een van de kopiïstes van het handschrift Brussel, KB: 15069 is zuster Margriet Raes. Hoewel haar naam wel in het colofon wordt vermeld, ontbreekt haar naam op de namenlijst van het klooster. Hieruit blijkt dat de namenlijsten van

⁹² Stoop 2013, p. 111

⁹³ Stoop 2013, p. 117

⁹⁴ Stoop 2013, p. 430-441

het klooster niet altijd volledig zijn. De sterfdatum van deze zuster is onbekend, maar wat we wel weten is dat zij op 6 november 1466 intrad in het klooster.⁹⁵

In de meeste handschriften is er sprake van één kopiïste, maar in een paar handschriften worden de namen van meerdere kopiïstes genoemd. Het meest bijzondere colofon is te vinden in het handschrift met de signatuur Philadelphia, FL: Lewis European 213. In dit colofon worden de namen van elf zusters en een prior genoemd:

“Dit sijn der gheender namen die dit boexsken ghescreven hebben uut caritaten. Ons Eerweerdighe prior heer philips nycholaes god sij sijn loen. Suster beatrix noeys Suster margarete bont Suster Janne vanden velde Suster marie van hausbeke Suster katherie tymmermans Suster maria meerts Suster margarete joerdaens Suster janne colijns Suster anne joerdaens Suster Rijckmoet van zellien Suster maergarete vanden rade. Int boeck des levens sij haerder alder name”.

Een dergelijk samenwerkingsverband van kopiïstes lijkt niet helemaal vreemd in Jericho, want in het handschrift Brussel, KB: 15069 is ook een colofon geschreven waarin wordt vermeld dat het betreffende handschrift is geschreven door verschillende zusters:

“Aen dit boeck heeft ghescreven Suster lijsbeth wijtens. ende Suster magriet raes. Ende na dat over xviii. jaer was begonnen te scriven Soe hevet suster kathlinen van molenbeke volscreven. ende gheint op onser liever vrouwen dach .xv. trappen. op Sinte cecielen avent. Int jaer ons heeren .M. cccc. ende lxxxix. doen was sij out ontrint .l. jaer. Wilt om gode eenen Ave marie. hertelijc lesen voer hen drien. op dat hen god voer haren arbeyt. wil gheven glorie inder ewicheit”

In dit colofon wordt aangegeven dat twee zusters, Lijsbeth Wijtens en Margriet Raes, aan het schrijven van het handschrift zijn begonnen en dat een andere zuster, Katherine van Molenbeke, het handschrift heeft voltooid. In het handschrift Gent, UB: 902 worden in de colofons ook de namen gegeven meerdere kopiïstes: Baerbara Cuyermans, Elizabeth van Poelke en Mergriete van Steenberghen. Zij stellen zich in zich ieder apart voor in de colofons:

Baerbara Cuyermans	f.1v: "Men sal oec weten dat alle dese sermoene sijn ghescreven uut der predicaren monde alsoe na ende ghelijck als men can van twee onse religiose susteren ... Der eender name es suster baerbara cuyermans ..."
Elizabeth van Poelke	f.2r: "Die ander es ghenaeft suster elizabeth van poelke ..."
Mergriete van Steenberghen	f.2r: "... Nu com ic suster mergriete van steenberghen ... Ende hebbe ... desen boeck ghescreven ende vergadert met aerbeyde ..."

Naast de vermelding van de namen van de kopiïstes in de colofons, wordt er in verschillende handschriften uit Jericho aanvullende, persoonlijke informatie gegeven over de kopiïstes. In de volgende vier handschriften wordt bijvoorbeeld aangegeven hoe oud de zusters waren toen zij de handschriften schreven:

⁹⁵ Stoop 2013, p. 113

Brussel, KB: 15139	Lijsbeth Vlieghe	f.164v: “Inden jaer ons heren .m. cccc. ende .lxxiiii. soe heeft suster lijsbeth vlieghe desen boeck volscreven ende met groeten arbeyde op sinte symon ende juden avont volyndet ter eeren gods ende tot stichtinghen ende salicheit alre devoter menschen doen sij out was .li. jaer.” [de kopiiste was toen 51 jaar]
Brussel, KB: 15156	Katherinen van Molenbeke	“Int jaer ons heeren m cccc. ende lxxxv. van suster katherinen van molenbeke. als si out was xliiii jaer” [de kopiiste was toen 44 jaar]
Brussel, KB: 15069	Katherinen van Molenbeke	“Soe hevet suster kathlinen van molenbeke volscreven. ende gheint op onser liever vrouwen dach .xv. trappen. op Sinte ceciilien avent. Int jaer ons heeren .M. cccc. ende lxxxix. doen was sij out ontrint .l. jaer.” [de kopiiste was toen 50 jaar]
Brussel, KB: 15071	Janne Colijns	f.249r: “Desen boeck wert gheschreven Int Jaer ons heren .xvc .x. van Suster Johannen Colijns doen sij out was .lvi. jaer. Ende sij schincten den convente In goeder minnen van Jericho opden vijjsten dach In Julio alst viel haers incomst Jubileo Int Jaer .xv.c xi.” [de kopiiste was toen 56 jaar]

We kunnen naast de persoonlijke informatie die wordt gegeven in sommige colofons ook informatie vinden over de functies of status van de kopiistes in het klooster. Zo wordt er in het colofon op f. 3r in het handschrift Brussel, KB: 4367-68 aangegeven dat de kopiiste Maria van Pee de functie van mater of priorin vervulde. In de handschriften met de signaturen Brussel, KB: 1683-87 en Den Haag, KB: 133 C 1 wordt aangegeven in de colofons dat de kopiiste Lijsbeth Mols de functie van priorin vervulde in het klooster. In Brussel, KB: 15136 wordt bijvoorbeeld vermeld dat de kopiiste Katherina van Ghiseghem haar professie heeft afgelegd.

Schrift en taal

De colofons en eigendomsmerken zijn voor het overgrote deel geschreven in een *littera hybrida* en een enkele keer in een *littera textualis* of een *littera cursiva*. Alle colofons en eigendomsmerken in de handschriften uit het klooster Jericho zijn in het Middelnederlands geschreven. Alleen het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 133 C 1 bestaat uit een hoofdwerk dat is geschreven in het Latijn. Het colofon in dit handschrift is wel in het Middelnederlands geschreven.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat bijna alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt. Bijna alle colofons zijn helemaal of gedeeltelijk onderstreept met rode inkt. In het colofon in Brussel, KB: II 2111 lijkt er hierbij iets fout te zijn gegaan, omdat het colofon niet is onderstreept met rode inkt, maar juist is doorgestreept met rode inkt. Er zijn maar twee colofons die zijn geschreven met rode inkt. Het gaat om het colofon op f. 3r in

Brussel, KB: 4367-68 en het colofon op f. 3r in handschrift Brussel, KB: II 298. Wanneer een handschrift meerdere colofons bevat, gaat het ook vaak om meerdere handen die deze colofons hebben geschreven.

In de handschriften Brussel, KB: 15071; Brussel, KB: 15136 en Brussel, KB: 15139 zijn er naast de oorspronkelijke colofons ook nog colofons toegevoegd van een latere datum. Er zal later nog verder op deze colofons worden ingegaan.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

Elf handschriften uit Jericho bevatten een colofon waarin een verzoek wordt gedaan tot gebed voor de kopiïst. Bij de overige twaalf handschriften is dit verzoek tot gebed afwezig in de colofons. De volgende handschriften uit Jericho bevatten een colofon met een dergelijk verzoek tot gebed:

Brussel, KB: II 1300	“Bidt voer haer dien heeft volscreven want si seer mate van doeghden es bleven god betert.”
Gent, UB: 904	“Ghedinct harer”
Brussel, KB: 4367-68	“Laet ons ghetrouwelijc bidden voer onsen eerwerdigen pater die den arbeit heeft ghedaen inder predicatien. ende voer onser ghemijnder mater: suster marie van pee god wil haer geven sinen ewegen vree die den arbeit heeft ghedaen om dit te bescriven”
Brussel, KB: 15136	“Bidt om die minne gods voer haer ewige salicheit”
Brussel, KB: 15139	“bidt voer haer om gode” “Bidt ghetrouwelijc om die minne gods voer haer. want sij seer neerstelijc ende vlietelijc vele jaren ghearbeit heeft in vele goeder boeken te scrivene”
Brussel, KB: 15156	“dit heeft sij om die minne gods ghedaen ende tot ghemeynder stichtinghen. waer af ons heere haer loen wil sijn inder ewicheit”
Brussel, KB: 15069	“Wilt om gode eenen Ave marie. hertelijc lesen voer hen drien. op dat hen god voer haren arbeyt. wil gheven glorie inder ewicheit”
Den Haag, KB: 133 C 1	“Ende sij bidt ende begheert zeere oetmoedelijc uwer alder deuoet ghebeth voer haer arm ziele”
Brussel, KB: II 298	“ende sij bidt eenen yegheliken dier sijn profijt uut doen sal om haers voer Gode te ghedincken op dat haer ziele in rusten metten zalighen verblijden moeghe”
Brussel, BOLLANDIS-TEN: 487	“bidt voer haer om gode” “Bidt voer haer om gods wille”
Brussel, KB: 15071	“Biddende haerer armer zielen ghetrouw te sine Op dat sij mach met christo leven ten fine”

In veel van de handschriften met een verzoek tot gebed wordt slechts gevraagd: “bidt voer haer om gode”. In Brussel, KB: 4367-68, Brussel, KB: 15139 en Brussel, KB: 15069 wordt toegelicht dat men voor de kopiïste zou moeten bidden voor de arbeid die zij hebben geleverd. In het colofon in Brussel, KB: 15139 wordt expliciet aangegeven dat de kopiïste, Lijsbeth Vlieghe, vele jaren vele goede boeken heeft geschreven voor het klooster.

Naast een verzoek tot gebed voor de kopiïste wordt er in twee handschriften ook nog een

verzoek tot herdenken gedaan van de kopiïste. In Gent, UB: 904 staat in het colofon “Ghedinct harer” en in Brussel, KB: II 298 wordt gevraagd om de kopiïste “voer Gode te ghedinckenne”. Het lijkt er dus op dat deze handschriften gebruikt worden om zusters te gedenken.

Formulering van het kopiïstencolofon

De handschriften uit het klooster Jericho bevatten zeer lange colofons. De colofons vermelden zoals eerder is besproken in de meeste gevallen de namen van de kopiïstes en daarnaast in sommige gevallen ook nog persoonlijke informatie of informatie over de functie of status van de kopiïstes in het klooster. Zoals eerder is aangegeven bevatten een aantal handschriften meer dan één colofon aan en soms ook van verschillende handen.

In zestien van de drieëntwintig handschriften wordt er in het colofon het jaar vermeld waarin het handschrift is afgeschreven. In bijna alle colofons wordt het jaartal weergegeven in Romeinse cijfers. In een aantal handschriften wordt aanvullende informatie gegeven bij het jaartal door de plaats van de dag in de maand te noemen of door te verwijzen naar een kerkelijke feestdag. In het colofon in handschrift Brussel, KB: II 298 op f. 385r wordt zelfs aangegeven in welk jaar men is begonnen met het schrijven van het handschrift en wanneer het handschrift is voltooid: “Sij begonsten int Jaer ons heeren .xv[c]. ende vii. op den .xviii[sten] dach van Januario Ende hij was uut opt selve jaer inden mey op den ix[sten] dach. al soe wert hij ghescreven binnen drie maent ende .xxiii. daghen”. In het handschrift met de signatuur Brussel, KB: 15136 is door de kopiïste Katherina van Ghiseghem het volgende colofon geschreven, waarin zij aangeeft dat ze het handschrift heeft geschreven op de moment waarop ze geen werk hoefde te verrichten in het klooster: “Dit heeftse ter eren gods ende om gemeyn stichtinge met groeter nersticheit bearbeit in allen uutgesochten tijden als sij int gemeyn werck niet sijn en moeste”.

De colofons hebben geen vaste positie in de handschriften. Ze kunnen zowel voor-, midden als achterin de handschriften zijn geschreven, maar de meeste colofons zijn achterin de handschriften geschreven en altijd aan het einde van een tekst.

Naast de oorspronkelijke colofons zijn er in drie handschriften moderne colofons toegevoegd. Het gaat om de volgende handschriften: Brussel, KB: 15071; Brussel, KB: 15136 en Brussel, KB: 15139. In deze moderne colofons (zie de foto's in bijlage 3) staat informatie over de kopiïste, wanneer een tekst is afgeschreven en soms aanvullende informatie over het klooster en zijn geschiedenis. Deze moderne colofons toegevoegd aan het handschriften in de negentiende eeuw. Patricia Stoop geeft aan dat de moderne colofons in de drie handschriften

zijn geschreven door Karel van Hulthem.⁹⁶ Waarom deze moderne colofons zijn toegevoegd in de handschriften blijft onduidelijk. De oorspronkelijke colofons zijn namelijk in alle gevallen nog aanwezig in de handschriften en in de moderne colofons wordt ook dezelfde informatie gegeven als in het oorspronkelijke colofons. Waar Karel van Hulthem de aanvullende informatie op de oorspronkelijke colofons vandaan heeft is onbekend.

Het toevoegen van moderne colofons zien we ook terugkomen in handschriften uit andere vrouwenkloosters, zoals het klooster Nazareth in Geldern en Sint-Catharinadal in Hasselt. Op deze colofons zal later nog verder worden ingegaan.

Eigendomsmerk

In dertien handschriften uit het klooster Jericho treffen we een eigendomsmerk aan. In de overige tien handschriften is er geen eigendomsmerk aangetroffen. Voor de eigendomsmerken in deze handschriften geldt hetzelfde als voor de colofons wat betreft de plaatsing in het handschrift. Ze kunnen voorin-, achterin, of op dezelfde bladzijde als het colofon voorkomen in het handschrift of ze kunnen een combinatie vormen met het colofon.

Het grootste gedeelte van de eigendomsmerken in de handschriften is in ongeveer dezelfde bewoordingen geschreven, namelijk: “Dit boec hoert toe den cloester te onser vrouwen der Rosen gheplant in jherico binnen bruesele”. Alle eigendomsmerken geven aan dat het boek behoort tot het Brusselse klooster Jericho, maar er zijn twee handschriften die waarvan de eigendomsmerken meer specifieke informatie geven over de eigenaresse van het handschrift.

Allereerst geeft het eigendomsmerk in het handschrift Brussel, KB: 4287 meer specifieke informatie over de eigenaresse. Een van de zusters uit het klooster, Beatrix Noeys, zou de bezitster zijn geweest van dit handschrift, afgaande op het eigendomsmerk op f. 254v: “Dit boeck behoert toe den cloester van Jerico. Sr Beatrix Noeys”. In het handschrift met de signatuur Philadelphia, FL: Lewis European 213 zijn twee eigendomsmerken geschreven die naar een zuster verwijzen als bezitster van het handschrift. Het eerste eigendomsmerk is geschreven op f. 1r: “Dit boexscen is in die bewaringhe van suster anna van essen alsoo langhe alst haer overste belieft 1623 den 22 januarius”. Hiermee wordt aangegeven dat het handschrift in gebruik is van een zuster, namelijk Anna van Essen, maar wel zolang dit wordt goedgekeurd door haar overste. Het tweede eigendomsmerk in dit handschrift is geschreven op f. 3r en bevat alleen de naam van een zuster “S. Margareta vanden Spiegher”.

⁹⁶ Stoop 2013, p. 397, 399, 405

In handschrift Brussel, KB: 4367-68 staat het volgende verzoek van de bezitster: “Soe wie dat ontleent oft vent hi bewaert ende gheeft weder in rechter trouwen”, waarmee wordt gevraagd om het boek terug te geven aan het klooster nadat het is geleend of gevonden. Hetzelfde verzoek treffen we ook aan in het eigendomsmerk in Brussel, KB: 15136: “Dit boec behoert toe. den cloestere van onser liever vrouwen rose geplant in jericho. bynnen bruesele bi sinte katherinen. der ordenen sinte augustijns. soe wie dat vint geeft den relygiosen joffrouwen weder om gods wille”. Dit geeft aan dat het handschrift werd gezien als een waardevol bezit voor de zusters in een klooster.

Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)

Van het Sint-Elisabethklooster van de berg zijn er zeven handschriften bewaard gebleven die een kopiistencolofon bevatten (zie bijlage 2). In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

In zeven handschriften uit het Brusselse klooster Sion zijn alle colofons voorzien van de namen van de kopiïstes. Van de volgende vier kopiïstes uit het klooster Sion weten we naast hun naam ook dat ze geprofeste zusters zijn, doordat het wordt vermeld in de colofons:

Wenen, ONB: Series Nova 12887	Katherinen Wijgaerts	“dit boec volscreven van suster katherinen wijgaerts professie nonne ten sinte lijsbetten int cloester te bruesel int wermoesbroec bi sinte lauwerijs cappelle”
Wenen, ONB: Series Nova 12874	Heylken Lievens	“Item dit boexsken es ghes. van suster Heylken Lievens professi nonne int cloester van s. Lysbethen te bruecel”
Brussel, KB: 3059	Lijsbeth van Elderen	“Dit boeck heeft ghescreven suster lijsbeth van Elderen Int jaer ons heren .M. v[c]. ende xlix Ter bede van Suster Lodowijca van Brigille Donatinne gheproffessijt int clooster van s. Elyzabeth in den berch van synay binnen Bruesel Int jaer ons heren M v[c] xlix den xxv dach van Augustus Op s. lodowijcks dach.”
Parijs, BM: 781	Margriet die Weduwe	“suster Margrieten der Weduwen, een erm professie nonne, tot Bruesel in Sinte Elizabetten clooster op dem Berch van Syon ...”

In het handschrift Brussel, KB: 3059 wijkt in deze vermelding af van de andere drie handschriften die hierboven zijn genoemd. In het colofon in dit handschrift wordt namelijk niet vermeld dat de kopiïste een geprofeste zuster is, maar er wordt wel aangegeven dat een andere zuster uit het klooster Sion, “Suster Lodowijca van Brigille”, haar professie heeft gedaan.

Schrift en taal

De colofons zijn voor een groot gedeelte geschreven in een *littera hybrida* en sommige handschriften in een *littera textualis*. Hoewel alle colofons zijn in het Middelnederlands geschreven, wordt er in het colofon in handschrift Wenen, ONB: Series Nova 12874 op f.183r-183v aangegeven dat het handschrift vanuit het Latijn is vertaald door de kopiïste: “sij dit boexsken uutten latine heeft doen setten”. Hoewel de handschriften van het Brusselse klooster Sion in het Middelnederlands zijn geschreven geeft de zuster hiermee aan dat zij wel het Latijn vaardig is. We treffen deze vermelding ook aan in een colofon van een ander vrouwenklooster. In het handschrift Averbode, NA: 1 (BNM), dat afkomstig is uit het Cisterciënzerinnenklooster Maagdendal in Oplinter, is het volgende colofon geschreven: “Eynt dat boeck der diffinitien vergadert int jaer ons heren .M.CCC.XVII. ende vanden paus gheconfirmeert. alle andere diffinitien weder ropen. uyten latijn in duytschen ghestelt bij vrouwe marie happarts abdisse des cloesters van meechedendael bij oplintere Anno domini xv[c] lxviii”. Net als in het handschrift Wenen, ONB: Series Nova 12874 uit Sion wordt er aangegeven dat de kopiïste het werk vanuit het Latijn heeft vertaald naar het Middelnederlands.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt en dat zij helemaal of gedeeltelijk zijn onderstreept met rode inkt. De colofons in de handschriften Brussel, KB: 3059 en Brussel, KB: II 1302 zijn geschreven in rechte kolommen, maar het colofon in Brussel, KB: 516 wijkt hiervan af. Het is namelijk geschreven in de vorm van een omgekeerde piramide. Hoewel het colofon in dit handschrift door dezelfde kopiïste is geschreven als het colofon in Brussel, KB: II 1302, namelijk Catherine Wouters, is er duidelijk zichtbaar gekozen voor een andere weergave van het colofon. De reden hiervoor is niet bekend.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

Vijf van de zeven handschriften bevatten colofons met een verzoek tot gebed voor de kopiïste, waarin steeds wordt verzocht om een Ave Maria te bidden voor de kopiïste. Alleen in de handschriften Wenen, ONB: Series Nova 12887 en Parijs, BM: 781 is dit verzoek afwezig in de colofons.

Formulering van het kopiistencolofon

De colofons in de handschriften van het klooster Sion zijn net als de colofon in het Brusselse klooster Jericho vrij lang, namelijk ongeveer zes zinnen. In de colofons van zes handschriften in Sion zijn de jaartallen vermeld waarin de werken zijn voltooid. Het enige colofon zonder jaartal is geschreven in Brussel, KB: II 3462. De jaartallen worden in de meeste gevallen weergegeven met Romeinse cijfers. Alleen het colofon in Brussel, KB: 516 geeft het jaartal in Latijnse cijfers, namelijk “1595. den. ix. mey”. Naast het jaartal wordt er op twee manieren verwezen naar de dag waarop het werk is voltooid. De eerste manier is door te verwijzen naar de plaats van de dag in de maand, zoals in handschrift Wenen, ONB: Series Nova 12887: “opten viii[sten] dach van mey”. De andere manier om een dag aan te duiden is door een kerkelijke feestdag te noemen, zoals in Brussel, KB: 3059: “Op s. lodowijcks dach”. Deze verschillende manieren van dagaanduiding kunnen naast elkaar worden gebruikt in een colofon of er kan gekozen worden voor een van de twee manieren.

Er zijn een aantal colofons die opvallende elementen bevatten. Allereerst het colofon dat is geschreven in het handschrift met de signatuur Wenen, ONB: Series Nova 12887, waarin het volgende is geschreven: “Voert soe soude ic suster katherine wijgaert wel beheren op datter mater ghelieft dat dit boexken na mijn doot bleve een der ygheliker mater wie si es ende dat opten choer voer haer laghe om daer in altemet in te studeren een yghelijc diet ghelieft”. Hiermee geeft de kopiïste aan wat zij wenst dat er gebeurt met het handschrift na haar dood en op welke plek en waarvoor het gebruikt zou moeten worden.

In een ander handschrift uit Sion, Brussel, KB: 3059, heeft de kopiïste aangegeven waarom zij het handschrift heeft geschreven, namelijk “Ter bede van Suster Lodowijca van Brigille Donatinne gheproffessijt int clooster van s. Elyzabeth in den berch van synay binnen Bruesel Int jaer ons heren M v[c] xlix den xxv dach van Augustus Op s. lodowijcks dach”. In het colofon in Brussel, KB: II 1302 wordt expliciet aangegeven dat de kopiïste het handschrift “uut liefden” heeft geschreven.

Een ander opvallend element in de colofons treffen we aan in het handschrift met de signatuur Wenen, ONB: Series Nova 12874. Hierin wordt het volgende vermeld: “want sij dit boexken uutten latine heeft doen setten ende becosticht”. Zoals al eerder is aangegeven, geeft de kopiïste van dit colofon aan dat zij het Latijn vaardig is, maar daarnaast wordt ook vermeld dat zij het handschrift heeft betaald. Deze vermelding van de betaling van een handschrift treffen we ook aan twee andere colofons in de handschriften in het corpus. Zo bevat het handschrift Weesp, GA: inv. 286 uit het Sint-Johannesklooster (of het Sint-Mariaklooster) in Weesp het volgende in het colofon: “Item dit boec hebbe becosticht ende wel betaelt tot enen

ewighen testament aernt hoep ende niese sijn wijf saligher ghedachten”. Het tweede handschrift dat een colofon bevat met een vermelding van betaling van het handschrift is Den Haag, KB: 133 M 128 uit het Sint-Andreasklooster in Den Bosch, waarin het volgende is geschreven: “si heeft begheert dattet sal blyven in die leberye en dattet anders nyemont voer syn eyghen houden en sal want syt alleen becosticht en bearbeyt heeft”.

De colofons in de handschriften van het klooster Sion staan achterin de handschriften geschreven.

Eigendomsmerk

In slechts drie handschriften treffen we een eigendomsmerk aan, waarin wordt aangegeven dat deze handschriften behoren tot het Sint-Elisabethklooster op de berg Sion in Brussel. Het gaat om de volgende eigendomsmerken:

Wenen, ONB: Series Nova 12874	f.3v: “Desen hoort toe de libry vant Clooster Sinte Elisabeth op den Berch Sion in Brussel”
Parijs, BM: 781	f.IV: “Desen hoort toe de librye van Sinte Elisabeth op den Bergh Sion tot Brussel gegeven van den refter de 21 meert 1707”
Brussel, KB: II 3462	f. 77v: “Dit boec behoort toe int regularissen clooster van sint Elisabeth op den berch van Syon binnen Brussel”

In het handschrift Brussel, KB: 516 wordt geen apart eigendomsmerk aangetroffen, maar wordt in het colofon op f. 560r wel aangegeven dat het in dit Brusselse klooster is geschreven: “Te brussel int Closter van Sinte Elizabeth opden berch Sion was desen boeck volscreven”.

Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)

Uit het klooster van Diepenveen zijn er volgens de BNM tien handschriften overgeleverd, waarin een colofon is geschreven (zie bijlage 2). Hoewel het handschrift met de signatuur Deventer, SAB: Hs. I, 35 (10 W 5 KL) wel een colofon bevat wordt het niet meegenomen in het onderzoek omdat het geen duidelijke sporen bevat die een relatie met het klooster weergeven. Daarom wordt er vanaf nu vanuit gegaan dat er negen handschriften zijn die voorzien zijn van een colofon. In bijlage 3 zijn de foto’s van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

In vier colofons in de handschriften worden de namen van de kopiïstes expliciet vermeld. In de andere vijf handschriften worden de namen van de kopiïstes niet vermeld. Toch kunnen we van twee handschriften op basis van vergelijking van het schrift bepalen wie de kopiïste is geweest. In het colofon in het handschrift Deventer, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL) wordt namelijk Adriana Mant vermeld als kopiïste. Op basis van vergelijking van het schrift kan worden vastgesteld dat de handschriften met de signaturen Deventer, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL) en Deventer, SAB: Hs. I, 72 (101 D 14 KL) door dezelfde kopiïste zijn geschreven.

Schrift en taal

De colofons in de handschriften uit het klooster van Diepenveen zijn allemaal in het Middelnederlands geschreven, op één colofon na in het handschrift Stralen, Pastorie: z.s. dat net als de rest van het handschrift in het Latijn is geschreven. Zoals Kelders in de catalogus *Het woord van de kopiïst* al aangaf komt de taal van de werken in een handschrift meestal overeen met de taal van het colofon.⁹⁷ Dit is ook het geval bij de handschriften van het klooster Diepenveen. Wanneer een handschrift in het Middelnederlands is geschreven, is het colofon ook in dezelfde taal geschreven en wanneer een handschrift is geschreven in het Latijn is ook het colofon in het Latijn geschreven.

De handschriften zijn voor het grootste gedeelte geschreven in een *littera hybrida*. Daarnaast zijn enkele handschriften in een *littera textualis* of *littera cursiva* geschreven.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt en de colofons in de volgende vier handschriften zijn onderstreept (of omkaderd) met rode inkt: Deventer, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL), Deventer, SAB: Hs. I, 55 (101 F 5 KL), Deventer, SAB: Hs. I, 72 (101 D 14 KL) en Deventer, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL). De eigendomsmerken in deze vier handschriften zijn alleen in zwarte inkt geschreven en lijken door dezelfde hand te zijn geschreven. Dit is wel een andere hand dan de handen die de colofons hebben geschreven. Het colofon in Deventer, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL), dat is geschreven in zwarte inkt, is net als het eigendomsmerk in dit handschrift geschreven door dezelfde hand, namelijk door de kopiïste zuster Griet Essinchghes.

⁹⁷ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 36

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

In vier colofons in de negen handschriften een verzoek gedaan tot gebed voor de kopiïste en in de overige vijf handschriften is dit verzoek afwezig. De volgende handschriften bevatten een colofon met een verzoek tot gebed voor de kopiïste:

Deventer, SAB: Hs. I, 50 (10 T 3 KL)	“Och bidt voer haer propter deum”
Deventer, SAB: Hs. I, 55 (101 F 5 KL)	“Bidt omme godes willen voer mi arme sundersche die dit boec ghescreven heeft dat si hoer bekieren moet tot onsen lieven heren”
Deventer, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL)	“Bidet ummer voer suster adriaen mant. die dit ghescreven heeft om gods wil want si seer behoeflich is”
Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL)	“Bidt om gods wil voer die arme dierne die dit screef. Want sie in vele gebreken bleef. Een cort gebedeken.”

Formulering van het kopiïstencolofon

De colofons in de handschriften bestaan uit ongeveer vier zinnen. In vijf van de negen handschriften wordt het jaartal van de voltooiing van het werk vermeld in Romeinse cijfers. In twee handschriften wordt het jaartal gedeeltelijk voluit geschreven en deels aangegeven met Romeinse cijfers: in Deventer, SAB: Hs. I, 5 (101 F 2 KL) “Gghescreven int jaer ons heren dusent vierhondert ende xxvi op der X[m] martalaren dach” en in Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL) “Gheeindet int jaer ons heren dusent vierhondert ende lxvi”. In twee handschriften wordt naast het jaartal ook nog de feestdag vermeld waarop het handschrift is voltooid. Het gaat om het colofon in Deventer, SAB: Hs. I, 5 (101 F 2 KL) dat is geschreven op “op der X[m] martalaren dach” en het colofon in Deventer, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL) dat is voltooid op “des hilligen cruces dach”.

Een aanvullend element in vijf colofons is dat de titel van het werk wordt aangegeven dat daarvoor is voltooid. Zo wordt bijvoorbeeld in het colofon in Deventer, SAB: Hs. I, 5 (101 F 2 KL) aangegeven: “Hier eyndet een stuck der bedudinghe op cantica canticorum coninc salomons”.

Bijna alle colofons staan achterin het handschrift geschreven of aan het einde van een werk. Een uitzondering is het handschrift Deventer, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL), waarin het colofon op een schutblad voorin het handschrift staat en is geschreven door dezelfde kopiïste is geschreven als het eigendomsmerk in dat handschrift.

Eigendomsmerk

In zes van de negen handschriften uit het klooster van Diepenveen treffen we eigendomsmerken aan. In de handschriften Deventer, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL), Stralen, Pastorie: z.s. en Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL) is geen eigendomsmerk geschreven.

De eigendomsmerken zijn uitsluitend geschreven op de schutbladen voorin in de handschriften. In deze eigendomsmerken wordt slechts aangegeven dat de betreffende handschriften toebehoren aan het klooster te Diepenveen bij Deventer.

Alle eigendomsmerken zijn in het Middelnederlands geschreven, met uitzondering van het eigendomsmerk in handschrift SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL). Dit eigendomsmerk is in tegenstelling tot het colofon in dit handschrift, dat is geschreven door dezelfde kopiïsten, geschreven in het Latijn. Daarnaast geeft het eigendomsmerk ook nog aan dat het om een regularissenklooster van Sint-Augustinus gaat.

Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)

Er zijn volgens de BNM uit het klooster Nazareth in Geldern achttien handschriften overgeleverd, waarin een colofon is geschreven. Hoewel twee bewaard gebleven handschriften wel een colofon bevatten worden deze niet meegenomen in het onderzoek omdat ze geen duidelijke sporen bevatten die een relatie met het klooster weergeven. Het betreft de handschriften Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1077 en Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1028. Daarom wordt er vanaf nu vanuit gegaan dat er zestien handschriften zijn die voorzien zijn van een colofon (zie bijlage 2). In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

Het is opvallend dat in er maar in één van de zestien handschriften met een colofon uit het vrouwenklooster Nazareth in Geldern de naam van de kopiïste is vermeld in het colofon, wat zeer weinig is. In het handschrift met de signatuur Gaesdonck, CA: 17 is het volgende colofon geschreven op f. 288r: “Orate pro me scryptore Ave Maria ... Amen Soror [...] johanna de schild Orate pro eo”. Hierdoor weten we dat dit handschrift is geschreven door een zeker zuster Johanna de Schild. In de volgende vijf handschriften worden de namen van de kopiïstes niet expliciet genoemd in de colofons, maar wordt er wel verwezen naar een “schrijversche”:

Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1079	“Ave Maria voer die schrijversche”
Bonn, UB: S 2054	“Om Jhesus wil een ave Maria voer die schrijversche”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169	“Om gaeds wil een ave Maria voer die schrijversche”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1084	“Een Ave Maria voer die schrijversche”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353	“Om Gaeds wil een Ave Maria voir die schrijversche”

Naast de verwijzingen naar een vrouwelijke kopiïste wordt er in drie handschriften verzocht om “Een ave maria voer den scriver”, namelijk in Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1087, in

Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1080 en in Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337. Hiermee wordt aangegeven dat er waarschijnlijk ook mannelijke kopiïsten zijn in het klooster Nazareth.

Ten slotte wordt er in twee handschriften ook nog gesproken over “scriver’s”, waaruit opgemaakt zou kunnen worden dat er meerdere kopiïsten aan deze handschriften hebben meegewerkt. In het eerste handschrift, Bonn, UB: S 2052, wordt in het colofon op f. 181v verzocht om “ave Maria voerder scriver’s”. In een ander handschrift, Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083, wordt ook weer in het colofon verzocht om “Een ave maria voer die scriver’s”.

Schrift en taal

Hoewel het vrouwenklooster Nazareth is gelegen in het Duitse Geldern zijn bijna alle colofons in de zestien overgeleverde handschriften in het Middelnederlands geschreven, maar dan wel in een variant van het Middelnederlands die in het Nederrijng gebied gebruikelijk was. In slechts drie handschriften zijn de colofons in het Latijn geschreven: Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1027, Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1082 en Gaesdonck, CA: 17. De meeste handschriften zijn in een *littera hybrida* geschreven en een aantal in een *littera textualis*.

Op de foto’s van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt en dat de colofons in de handschriften met de signaturen Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083 en Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337 zijn onderstreept met rode inkt of aanzetjes van rode inkt bevatten.

De colofons in de handschriften Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169, Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083 en Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353 zijn door dezelfde kopiïst(e) geschreven. Deze colofons zijn door een andere hand geschreven dan de hoofdwerken die in deze handschriften zijn geschreven. Het hoofdwerk en de colofons in het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337 zijn daarentegen wel door dezelfde hand geschreven.

De eigendomsmerken in Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353 en Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337 zijn geschreven door dezelfde hand. De colofons in twee handschriften zijn wel door een andere hand geschreven. Het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169 bevat naast de colofons een opvallend eigendomsmerk, omdat het pas later is toegevoegd. Bij het aspect ‘eigendomsmerken’ zal er verder worden ingegaan op dit bijzondere eigendomsmerk.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

In veertien handschriften met een colofon wordt een verzoek gedaan voor een gebed voor de kopiïste. In slechts twee handschriften is dit verzoek afwezig in de colofons, namelijk in

Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1094 en Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1027. In de meeste colofons wordt expliciet verzocht om een Ave Maria te bidden voor de kopiïste.

Formulering van het kopiïstencolofon

De colofons in de zestien overgeleverde handschriften variëren van lengte tussen de twee en vier zinnen. In maar zes van de zestien handschriften met een colofon wordt expliciet een jaartal van voltooiing van het werk vermeld. Het gaat om de volgende handschriften.

Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1094	“Dit boec wort gheeyndet int jaer ons heren duserent cccc hondert ende lxciii, op alre kijnder dach”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1027	f.107v: “Explicit iste liber Anno domini Millesimo Quadringentesimo [tricesimo] sexto in profesto katherine virginis” f.148v: “Anno domini Milesimo cccc° xxxvi° nec non in profesto beate marie magdalene Scriptor scripsisset bene melius si potuisset” f.176v: “Scriptum et completum anno domini m° cccc° xxxvii in festo domini Marci ewangeliste”
Bonn, UB: S 2052	“Hier eyndet die passie ons heren Jhesu Cristi geeeyndet int jaer ons heren duserent vierhondert ende LIII op sunte Katharina dach der reynre joncfrouwen”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1082	“Completum anno 1519”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083	“Dyt boeck wart geeeyndet op die octave van paesschen”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337	f. 258v: “In trijc ons heren M CCCC ende LXXXIX wart geeeynt dit boec op Sinte valentijns dach”

De jaartallen worden in de colofons op verschillende manieren weergegeven. Zo kunnen de jaartallen worden weergegeven in Romeinse cijfers, in Latijnse cijfers of ze kunnen voluit worden geschreven in combinatie met Romeinse cijfers. Daarnaast worden in een aantal colofons de kerkelijke feestdagen vermeld om de exacte dag van voltooiing van het werk te geven. In het colofon in Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083 wordt alleen maar de dag aangegeven waarop het werk is voltooid. De grote afwezigheid van jaartallen in de colofons van Nazareth is een opvallend verschil met de colofons die zijn geschreven in de handschriften in andere vrouwenkloosters in de Nederlanden, die in de meeste gevallen wel een jaartal bevatten.

De colofons in de handschriften van het klooster Nazareth in Geldern bestaan voor een groot deel uit alleen verzoeken om een Ave Maria te bidden voor de kopiïst(en) of kopiïste(s). In dit opzicht wijken de colofons uit dit klooster ook af van de colofons uit andere vrouwenkloosters, die dit element vaak als aanvulling hebben op het jaartal en de naam van de kopiïst(e). Het is dus de vraag of we in de betreffende colofons van Nazareth wel kunnen spreken van een typisch kopiïstencolofon, waarin vaak het jaartal van voltooiing en de naam van de kopiïste wel worden vermeld. Deze atypische colofons worden desondanks toch gezien als zijnde colofons, omdat ze informatie geven over de kopiïst of kopiïste.

De colofons zijn geschreven achterin een handschrift of aan het einde van een werk.

Eigendomsmerk

Slechts zes van de zestien bewaard gebleven handschriften uit het klooster in Geldern bevatten een eigendomsmerk, wat opvallend weinig is. Het gaat om de volgende handschriften die een eigendomsmerk bevatten:

Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169	“Dit boek hoirt toe nazareth bynnen Gelren”
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1085	“Dit boec hoert toe Gelre, indat Cloester toe Nasareth, suster leuschoen toe. daer wilt dat weder bestellen om Gaeds wyll”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1084	“Dit boec hoert tot Gelre, in dat beslaten nonnencloester geheiten Nazareth”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353	“Dijt boeck hoert toe Nazareth bynnen Gelre, int gemeyn”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337	“Dit boec hoert den beslaten regularissen te Nazareth bynnen Gelre”
Gaesdonck, CA: 17	“Item dyt boick hoe[rt...] Nazareth bynnen gelre / Suster wilborch h [...] ende / [...]”

De inhoud van de eigendomsmerken beperkt zich tot de vermelding van de naam van het klooster en de plaats Geldern. In het handschrift met de signatuur Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1085 wordt meer specifieke informatie gegeven over de bezitster van het handschrift, namelijk ene “suster leuschoen”. In Gaesdonck, CA: 17 wordt ook verwezen naar een zuster, namelijk “Suster wilborch”. Het eigendomsmerk in dit handschrift heeft ooit meer informatie bevat, maar een deel van het eigendomsmerk is doorgestreept en daardoor onleesbaar geworden.

Zoals al eerder is aangegeven bevat het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169 een opvallend, later toegevoegd eigendomsmerk. Het gaat namelijk om een eigendomsmerk dat pas in de negentiende eeuw door de bezitter, George Stephens, in het handschrift is geschreven. Deze verzamelaar uit Stockholm heeft op een toegevoegd blad op de versozijde het volgende geschreven: “Bought in Cologne, 1847, at the auction of H. Heberle”. Hierdoor weten we dat hij het handschrift in zijn bezit heeft gekregen door het te kopen op een veiling in Keulen.⁹⁸ Op de voorzijde van dit toegevoegde blad heeft George Stephens het volgende eigendomsmerk geschreven: “Dit bock hoirt toe Nazareth bynnen Gelren.” Daaronder is de volgende informatie geschreven: “The above was written on a Parchment leaf formerly paster on the first inner cover”.⁹⁹ We kunnen hieruit dus opmaken dat het bovenstaande eigendomsmerk ooit op een perkamenten blad was geschreven dat was geplakt tegen de binnenkant van het voorplat van de band van het handschrift. Dit blad is in de loop van de tijd

⁹⁸ Costard 2011, p. 67

⁹⁹ Costard 2011, p. 352

uit het handschrift verdwenen, mogelijk bij de restauratie van de band. Omdat het toch werd gezien als belangrijke informatie is het alsnog toegevoegd aan het handschrift.

In tegenstelling tot de drie handschriften uit het Brusselse vrouwenklooster Jericho, die colofons bevatten van een latere datum, is er bij het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169 uit het klooster Nazareth geen sprake van de aanwezigheid van een oorspronkelijk eigendomsmerk. Dit moderne eigendomsmerk is puur ter vervanging van het oorspronkelijke eigendomsmerk toegevoegd.

De meeste eigendomsmerken zijn voorin de handschriften geschreven, hoewel het ook voorkomt dat een eigendomsmerk achterin een handschrift is geschreven.

Tertiarissen van Sint-Catharinadal (Hasselt)

Van het vrouwenklooster Sint-Catharinadal in Hasselt zijn van de achttien overgeleverde handschriften er acht voorzien van een colofon. In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit dit klooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

In slechts drie van de acht handschriften met een colofon worden de namen van de kopiïstes vermeld. Het gaat om de volgende handschriften:

Weert, GM: CMW 28	f. 144v: "scriptus per manus godefridus poeyerle"	Godefridus Poeyerle
Hasselt, PM: s.o.	"suster anna swilden, die dit boec gescreven heeft om gods wil"	Anna Swilden
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	f. 1r: "desen psalter hoert thoe int convent den susteren tot Sinte katarinen dael binnen hasselt gelaten van onser ierster onder moeder suster katarina vander molen zeliger ende heften gescreven met haerre properre hant"	Catharina vander Molen

In ieder geval drie handschriften uit het klooster Sint-Catharinadal zijn geschreven door Anna Swilden. In het colofon in Hasselt, PM: s.o. wordt zoals hierboven te zien is haar naam expliciet vermeld. Van twee andere handschriften uit dit klooster, Utrecht, MCC: Warmond 92 E 9 en Den Haag, KB: 73 E 7 is op basis van het schrift vastgesteld dat Anna Swilden ook hiervan de kopiïste is.

In twee handschriften wordt in de colofons vermeld dat deze zijn geschreven door mannelijke kopiïsten. Het eerste handschrift Weert, GM: CMW 28 is geschreven door een zekere broeder Godefridus Poeyerle. Een ander handschrift, Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1109, is hoogstwaarschijnlijk ook door een mannelijke kopiïst geschreven. In het colofon wordt namelijk vermeld dat het handschrift in het mannenklooster "Sint Jheronimus Camp" in

Zepperen is geschreven voor de zusters van het klooster in Hasselt. In dit colofon wordt aangegeven dat dit een mannenklooster is dat de Derde regel van Sint-Franciscus heeft aangenomen, net zoals de zusters van Sint-Catharinadal in Hasselt dat hebben gedaan.

In het colofon in Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 wordt nog aanvullende informatie gegeven over de kopiïste Catharina vander Molen, namelijk dat zij de eerste ondermoeder of onderpriorin van het klooster in Hasselt was.

Schrift en taal

De meeste handschriften die afkomstig zijn uit Hasseltse klooster zijn geschreven in een *littera hybrida* of in een *littera textualis*. Een enkel handschrift is geschreven in een *littera cursiva*. De colofons in de acht overgeleverde handschriften zijn geschreven in het Middelnederlands. Er is maar één handschrift dat een colofon bevat dat is geschreven in het Latijn, namelijk Weert, GM: CMW 28. Dit handschrift is geschreven door een mannelijke kopiïst en daarom is het dus niet vreemd dat het colofon is geschreven in het Latijn. Mannen schreven namelijk vaker in het Latijn dan dat vrouwen dat deden. Het handschrift Weert, GM: CMW 28 bevat nog een ander colofon, maar dit is gewoon in het Middelnederlands geschreven.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat de colofon en het eigendomsmerk in het handschrift Den Haag, KB: 73 E 7 met rode inkt zijn geschreven. Het hoofdwerk van dit handschrift, het colofon en het eigendomsmerk zijn door dezelfde hand geschreven, namelijk door Anna Swilden. Het hoofdwerk is geschreven in zwarte inkt, terwijl het colofon en het eigendomsmerk zijn geschreven in rode inkt. Het eigendomsmerk is wel voor een groot gedeelte weggeveegd. Het eigendomsmerk en de colofons in Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 zijn geschreven in zwarte inkt. Het eigendomsmerk en colofon op f. 1r is voor een groot gedeelte vrijwel onleesbaar, waardoor moeilijk vastgesteld kan worden of deze door dezelfde hand zijn geschreven als het colofon op f. 250r in dit handschrift.

In een van de handschriften uit Sint-Catharinadal treffen we net als in handschriften uit de vrouwenkloosters Jericho in Brussel en Nazareth in Geldern moderne colofons aan. In het handschrift met de signatuur Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 zijn naast de oorspronkelijke colofons twee moderne colofons toegevoegd. Deze moderne colofons zijn wel door twee verschillende handen geschreven. Later zal nog verder worden ingegaan op deze moderne colofons.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

In vijf van de zes handschriften is het verzoek tot gebed voor de kopiïste afwezig. Slechts in één handschrift wordt een verzoek gedaan om een Pater Noster te bidden voor de kopiïste.

Formulering van het kopiïstencolofon

De meeste colofons die in de acht handschriften van Sint-Catharinadal staan, bestaan uit ongeveer vier zinnen of iets meer. In zes van de acht handschriften wordt het jaartal aangegeven waarin het werk is voltooid. Het jaartal wordt op drie manieren vermeld: in Romeinse cijfers, het jaartal voluit geschreven en een combinatie van beide. Van een voorkeur voor een bepaalde manier lijkt geen sprake te zijn. Naast het jaartal wordt de dag op twee manieren aangeduid. De dag kan worden aangegeven door de plaats van de dag in de maand te vermelden of door een kerkelijke feestdag te noemen. In Hasselt, PM: s.o. wordt in het colofon aangegeven dat het handschrift is geschreven “Op sondage ende heilich dach.” In het handschrift met de signatuur Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 wordt in het colofon op f. 250r aangegeven dat het handschrift is geschreven op zondagen: “desen souter es op sondage ghescreuen”. In het handschrift met de signatuur Leiden, UB: LTK 252 wordt naast dag waarop het handschrift is voltooid ook het jaar genoemd waarin men aan het handschrift is begonnen: “Dit boec waert begonnen int jaer ons heren .M.ccc[c] ende lxi sanderdaechs nae dertiendach ende het waert voleyndt Int selve jaer opten sinxen avont”. Hierdoor weten we hoe lang de kopiïste erover heeft gedaan om het handschrift te schrijven.

In drie handschriften wordt in het colofon aangegeven dat het betreffende handschrift toebehoort aan het klooster Sint-Catharinadal in Hasselt, ook al bevatten deze handschriften nog een apart eigendomsmerk elders in het handschrift.

In het handschrift met de signatuur Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 wordt in het colofon op f. 1r vermeld dat het handschrift met “propperre hant” is geschreven door Catharina vander Molen zaliger. Het lijkt er dus op dat dit colofon pas is geschreven na de dood van Catharina vander Molen. Daarnaast wordt in het colofon als volgt aangegeven dat het handschrift van de ene op de andere priorin zal worden overgedragen: “sal vortaen bliven geleent vander eenre onder moeder op dander nu ende vortdaen”. In hetzelfde handschrift wordt in het colofon op f. 250r gewaarschuwd dat het handschrift niet verkocht mag worden met de volgende woorden: “desen souter es op sondage ghescreuen men en machs niet vercoepen mer hi sal der heileger ermer ghemeynten hoeren di niet en hebben ende dien werdelijc ende reynlijc verwaren”. Dit element treffen we aan in meerdere handschriften in het corpus van dit onderzoek en er zal later nog verder op dit aspect worden ingegaan.

Zoals eerder is aangegeven bevat het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 twee moderne colofons. Net als in de drie handschriften uit het klooster Jericho in Brussel, waarin moderne colofons zijn toegevoegd, bevat dit handschrift nog gewoon de oorspronkelijke colofons. Waarom er dan toch moderne colofons zijn toegevoegd aan het handschrift is niet duidelijk. Mogelijk zijn deze moderne colofons toegevoegd, omdat de oorspronkelijke colofons niet goed genoeg leesbaar waren.

Volgens de BNM is het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 van 1834 tot 1878 in het bezit van Jan Hendrik Bormans. Het moderne colofon dat is geschreven op f.1v is ondertekend met J.H.B., wat erop wijst dat dit moderne colofon is geschreven door de bezitter van het handschrift Jan Hendrik Bormans. In dit moderne colofon wordt vermeld dat het handschrift is geschreven door Catharina vander Molen en dat zij ondermoeder was van het klooster in Hasselt. Daarnaast wordt een korte geschiedenis van dit klooster gegeven. In het andere moderne colofon dat is toegevoegd in dit handschrift wordt ook vermeld dat het handschrift is geschreven door de eerste ondermoeder Catharina vander Molen en dat het de psalmen van David bevat. Daarnaast wordt aangegeven dat deze Catharina vander Molen van haar achtentwintigste tot haar tachtigste levensjaar in het officie is geweest. Door wie dit colofon is geschreven en waaraan de informatie in dit colofon is ontleend is niet bekend.

De colofons in de acht handschriften van het Sint-Catharinadal zijn of voor- of achterin de handschriften geschreven.

Eigendomsmerk

In zes van de acht bewaard gebleven handschriften met een colofon is een eigendomsmerk geschreven, waarin expliciet wordt vermeld dat de handschriften toebehoren aan het klooster Sint-Catharinadal dat is gelegen in de stad Hasselt. Van de eigendomsmerken in de handschriften Leiden, UB: LTK 252, Luik, UB: 2635 en Den Haag, KB: 73 E 7 is bekend dat deze zijn geschreven door zuster Anna Swilden.

In het handschrift met de signatuur Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1109 wordt impliciet aangegeven dat het handschrift eigendom is geweest van het klooster Sint-Catharinadal in Hasselt. Er wordt namelijk als volgt vermeld dat het handschrift is geschreven voor de zusters van dit klooster: “Dit boeck is ghescreven te zepperen inden Convent der broedere vander derder ordenen Sint Francisci, Gheheiten Sint Jheronimus Camp, voir die Religiose devote besloeten Susteren der selver ordenen, wonende tot Hasselt”.

Bijna alle eigendomsmerken zijn voorin de handschriften geschreven. Alleen het eigendomsmerk in Weert, GM: CMW 28 is achterin het handschrift geschreven.

Regularissen van Sint Agnes (Maaseik)

Tot op heden hebben we een groot aantal handschriften terug kunnen vinden, die afkomstig zijn uit het Sint-Agnesklooster in Maaseik. Hoewel dit aantal zeer hoog is, is dit waarschijnlijk slechts een derde van alle handschriften die het klooster ooit heeft bezeten. Dit is onder andere af te leiden uit een lijst uit 1795 van handschriften en boeken die de laatste priorin van het Sint-Agnesklooster moest opstellen op bevel van de Fransen. Door deze boekenlijst naast andere lijsten van het klooster te leggen zou men een schatting kunnen maken hoeveel boeken het Sint-Agnesklooster ooit heeft bezeten.

Volgens de BNM zijn er 81 handschriften uit het Sint-Agnesklooster overgeleverd (zie bijlage 1). Daarvan zijn er 27 die zijn voorzien van een colofon. In twee handschriften, Weert, GM: CMW 33 en Leiden, UB: BPL 2259, zijn er geen duidelijke sporen te vinden die een relatie met het Sint-Agnesklooster weergeven. Deze twee handschriften worden daarom verder niet meegenomen in de analyse van de handschriften uit dit klooster. Vanaf nu wordt er daarom vanuit gegaan dat er 25 handschriften zijn, die voorzien zijn van een colofon (zie bijlage 2).

In bijlage 3 zijn de foto's van de bekeken handschriften uit het Sint-Agnesklooster Weergegeven, die worden bewaard in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en in de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel.

Naam van de kopiïste

Allereerst valt op dat de meeste namen van de kopiïstes van de vijftientig handschriften niet bekend zijn. Alleen in de volgende handschriften uit Maaseik worden in de colofons de namen van de kopiïst(e) expliciet vermeld:

Nijmegen, UB: 322	f.178r-178vr: "Dit is vergadert ghescreven ende voleynt op den xxviii dach in Julio van brueder gielijs vander schueren"	Gielijs vander Schueren
Luik, UB: 2328	f. 301v (= tweede schutblad achterin verso): "Suster Johanna moys de ruremunda Des selichen meyster Joahn moys van breda doctoer dochter" f. 301v (= tweede schutblad achterin verso (doorgestreep)): "Magdalena moys de colonia, Des selichen meyster Johan moys van breda doctoer dochter"	Johanna Moys de Ruremunda en/of Magdalena Moys de Colonia

Van de meeste kopiïstes die de handschriften van het Sint-Agnesklooster hebben geschreven zijn de 'echte' namen ons echter niet bekend. Om de kopiïstes toch een naam te kunnen geven heeft Jan Deschamps ze de 'eerste, tweede, derde, vierde, vijfde en zesde kopiïste van Maaseik' genoemd. Deze kopiïstes worden op grond van de verschillende handen van elkaar onderscheiden.

Van de zes kopiïstes van Maaseik heeft men kunnen vaststellen in welke periodes zij

actief zijn als kopiïste en soms ook welke functie zij vervullen in het klooster. Zo is de eerste kopiïste van Maaseik liberaria ('bewaarster van de boeken') en is actief als kopiïste tussen 1427 en 1450. De tweede kopiïste schrijft in de periode 1458-1460 en de derde kopiïste tussen 1464 en 1475. De vierde kopiïste is net als de eerste kopiïste van Maaseik liberaria en is actief in de periode 1464-1497. Van deze vierde kopiïste is bekend dat zij met de andere zusters mee verhuist naar het nieuwe klooster dat was gebouwd in de binnenstad van Maaseik. Van de vijfde en zesde kopiïstes van Maaseik is alleen bekend dat zij in het nieuwe klooster schreven.¹⁰⁰ Van de zesde kopiïste van Maaseik zijn geen handschriften bekend die zijn voorzien van een colofon.

Schrift en taal

Alle colofons en eigendomsmerken die zijn geschreven in de vijftwintig handschriften zijn in het Middelnederlands geschreven. Van de eerste vier kopiïstes van Maaseik is ook vastgesteld in welk type gotisch schrift zij schreven. De eerste kopiïste gebruikte de drie gotische schrifttypen naast elkaar, waarbij geen sprake is van een vastgesteld systeem. De tweede, derde en vierde kopiïste schreven alleen in de *littera hybrida*.¹⁰¹ Het enige handschrift in het corpus dat is geschreven door de vijfde kopiïste van Maaseik is geschreven in een *littera textualis*.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt en dat in vier handschriften de colofons zijn onderstreept met rode inkt. De eigendomsmerken zijn vaak door een andere hand geschreven dan de colofons, maar bijvoorbeeld in Den Haag, KB 73 H 9 en Den Haag, KB 73 H 11 zijn de eigendomsmerken en colofons wel door dezelfde hand geschreven. De colofons in de handschriften Den Haag, KB 73 H 9, Den Haag, KB 73 H 11 en Den Haag, KB 73 H 16 zijn door dezelfde kopiïste geschreven, namelijk de vierde kopiïste van Maaseik. De eigendomsmerken in Den Haag, KB 73 H 3 en Den Haag, KB 73 H 18 zijn waarschijnlijk door dezelfde kopiïste geschreven, namelijk de eerste kopiïste van Maaseik. De colofons in de handschriften Den Haag, KB 73 H 3 en Den Haag, KB 73 H 18 zijn ongeveer op dezelfde manier vormgegeven. Het colofon in Den Haag, KB 73 H 3 is geschreven in zwarte inkt, onderstreept met rode inkt en om het colofon is een kader getekend in zwarte inkt. Het verzoek tot een gebed voor de kopiïste is in de colofons van beide handschriften apart geschreven en omkaderd met zwarte inkt.

¹⁰⁰ Nulens 2014, p. 39

¹⁰¹ Nulens 2014, p. 38-40

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

Veertien handschriften bevatten een colofon waarin een verzoek wordt gedaan om voor de kopiïste te bidden. Het gaat om de volgende handschriften:

Den Haag, KB: 70 E 14	“Bidt voer die scriverse Om gods wille”	Derde kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 3	“Bydt voer die scrijversse om gods wille”	Eerste kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 9	“Bidt om gods wille voer die scrijverse”	Vierde kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 11	“Bidt voer die scrijverse om jhesus wil een ave maria”	Vierde kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 16	“Bidt voer die scriversche om gods wil”	Vierde kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 18	“Bydt voer die scrijvers omme godswille Eyne Ave maria”	Eerste kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 20	“Bidt Jhesus voer die scrijverse van mynnen”	Eerste kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 21	“bidt om gods wil voer die scrijverse”	Vijfde kopiïste van Maaseik
Den Haag, KB: 73 H 32	f.150r: “bidt voer den scriver”	Onbekende man
Brussel, KB: 4302-05	“Bidt voer die scriverse om gods wil”	Derde kopiïste van Maaseik
Leiden, UB: BPL 2541	“Bidt om gods wil een ave maria voer die scrijverse Dat sy mit gode ewelic moet leven”	Vierde kopiïste van Maaseik
Utrecht, UB: Cat. 1010	“Bydt vore die scrijuers omme gods wille”	Eerste kopiïste van Maaseik
Utrecht, UB: Cat. 1015	“Bidt voer die scryverse om gods wille”	Vierde kopiïste van Maaseik
Utrecht, UB: Cat. 1019	“Biddet voer den scriver een ave maria om gods wil”	Onbekende man

Bij de colofons van de hand van de eerste kopiïste van Maaseik is er vier keer een verzoek tot gebed voor de kopiïste aanwezig en in vijf colofon is dit verzoek afwezig. Toch lijkt er een ontwikkeling aanwezig in de colofons van de eerste kopiïste van Maaseik. In de vroegere handschriften van deze eerste kopiïste uit 1427, 1431, 1435 en 1442 is het verzoek tot gebed afwezig in de colofons, terwijl de colofons in de latere handschriften uit 1445 juist wel een verzoek tot gebed bevatten. De twee handschriften die zijn geschreven door de tweede kopiïste van Maaseik bevatten geen verzoek tot een gebed voor de kopiïste. De vierde kopiïste van Maaseik verzoekt in vijf van de zes handschriften die zij heeft geschreven om te bidden voor de kopiïste. De derde en vijfde kopiïste van Maaseik verzoeken bij ieder colofon dat zij schrijven tot een gebed voor de kopiïste.

Formulering van het kopiïstencolofon

De colofons bestaan in de meeste gevallen uit twee of drie zinnen en ze zijn achterin de handschriften geschreven. In alle vijftientig handschriften met een colofon wordt het jaartal vermeld waarin het werk is voltooid. Dit wordt steeds in ongeveer dezelfde woorden aangegeven: “Gheeynt int jaer ons heren ...”. Er wordt nog wel een afwisseling gemaakt tussen de jaaraanduiding in Romeinse letters en de jaartallen uitgeschreven in woorden. De dag van de voltooiing van het werk wordt in de meeste colofons aangeduid door de naam van een kerkelijke feestdag te noemen, zoals “op sancte peters”, “op sancte fabiaen”, “op sancte Martijns”. Daarnaast wordt er in een aantal handschriften in de colofons ook verwezen naar

de plaats van de dag in de maand, zoals in Utrecht, UB: Cat. 1027: “Den iiii[den] dach in Julio”.

In het handschrift met de signatuur Leiden, UB: BPL 2541 is het volgende colofon geschreven op f. 347v: “Bidt om gods wil een ave maria voer die scrijverse Dat sy mit gode ewelic moet leven. Item dit boeck is gescreven Int jaer ons heren M C C C C ende lxxxiiii Ende geeynt op [rasuur] sancte mauricius dach. in der stat van susteren daer wi schulende waren al te samen doen ons cloester verbrant was”. In dit colofon heeft de kopiïste vermeld dat zij dit handschrift heeft geschreven in de stad Susteren, toen zij daar moesten schuilen nadat hun klooster door een brand was verwoest.

Eigendomsmerk

Van de vijftientig overgeleverde handschriften met een colofon bevatten er zestien een eigendomsmerk. De eigendomsmerken zijn in de meeste handschriften op een schutblad geschreven of op dezelfde bladzijde als het colofon. In de statuten van regularissenkloosters is geschreven dat het de taak van de bibliothecaresse of ‘boekbewaerster’ is om alle boeken die in het bezit waren van het klooster in een register te schrijven en deze te voorzien van een eigendomsmerk. In de statuten van twee ander regularissenkloosters in de Nederlanden wordt hetzelfde aangegeven.

In de statuten van het klooster Soeterbeek in Nuenen, wordt het volgende vermeld over de zuster die de boeken van het klooster in bewaring heeft: “De suster, die de boeken verwaert, sal de boecken des convents in hoeden hebben en eenigelyck met sijnen naem besonder geteekent ende die sommetijts uutleggen ende besien soo datter geen van de wormen verbeten off andersins versuijmt en worde”.¹⁰² Ook in de statuten van het Kapittel van Utrecht wordt in de taakomschrijving van de bibliothecaris vermeld dat hij een bezittersmerk moest aanbrengen in de handschriften en dat hij ervoor moest zorgen dat de inhoud van de handschriften goed werd gecorrigeerd.¹⁰³

Alleen de ‘boekbewaersters’ zijn dus gemachtigd om de boeken van een eigendomsmerk te voorzien. In het geval van het Sint-Agnesklooster uit Maaseik gaat het om de twee liberaria, de eerste en vierde kopiïste van Maaseik.¹⁰⁴ Desondanks bevatten er twee handschriften van andere kopiïsten een eigendomsmerk. Het betreft allereerst het handschrift Den Haag, KB: 70 E 15 dat is geschreven door de tweede kopiïste van Maaseik en het tweede handschrift is dat

¹⁰² Frenken 1931-1932, p. 230

¹⁰³ Van Beek 2008, p. 64-65

¹⁰⁴ Nulens 2014, p. 40

met de signatuur Den Haag, KB: 73 H 21, dat is geschreven door de vijfde kopiïste van Maaseik.

De eigendomsmerken moesten worden geschreven volgens een vaste regel: “Dyt boeck hoert toe den regularissen int besloten cloester by ...”¹⁰⁵ Bijna alle handschriften uit Maaseik die een eigendomsmerk bevatten, voldoen aan deze regel, met uitzondering van twee handschriften. Het eerste handschrift is Luik, UB: 2328, waarin als eigendomsmerk op f. 301v de naam “suster susanna van hoem” is geschreven. De andere eigendomsmerken beschrijven alle dat het betreffende boek toebehoort aan de zusters van het besloten regularissenklooster in Maaseik. Alleen het eigendomsmerk dat is geschreven in het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 73 H 21, wijkt af van de andere eigendomsmerken uit het Sint-Agnesklooster. Het eerste deel van het eigendomsmerk komt overeen met de andere eigendomsnotities, maar het wordt uitgebreid met een tweede deel: “siet wael \toe/ dat gijt bouen niet te seer en snijt die spacie is bouen wat te cleyn geuallen”.¹⁰⁶ De kopiïste verzoekt om de bladen aan de bovenzijde niet te veel af te snijden, omdat er daar maar weinig ruimte is overgebleven in de marge. Ondanks dit verzoek zijn de bladen toch te ver afgesneden, waardoor enkele zinnen niet of nog maar nauwelijks leesbaar zijn. Welke tekst er precies is weggesneden is niet bekend.

Tertiarissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht)

Van het Maastrichtse vrouwenklooster Sint Andries of Maagdendries zijn er zestien handschriften overgeleverd, waarvan er vijf zijn voorzien van een colofon (zie bijlage 2). In bijlage 3 is een foto van het colofon uit één handschrift van het klooster Maagdendries weergegeven.

Naam van de kopiïste

In drie van de vijf handschriften die afkomstig zijn uit het Sint-Andriesklooster wordt de naam van de kopiïste expliciet vermeld, namelijk zuster Catharina van Rade. Hoewel er in het colofon in handschrift Amsterdam, UB: I G 12 geen expliciete naam wordt genoemd van de kopiïste, is op basis van handschriftvergelijking vastgesteld dat Catharina van Rade een van de drie kopiïstes van het handschrift is. In het colofon in Gent, KANTL: 10 wordt vermeld dat de kopiïste Catharina van Rade “ein arme susterken arm van doechden” was.

In het handschrift met de signatuur Maastricht, RHCL: 22.001 hss. GAM 462 wordt er

¹⁰⁵ Nulens 2014, p. 40

¹⁰⁶ Den Haag, KB: 73 H 21, op het schutblad

alleen indirect aangegeven wie de kopiïste is met de vermelding: “sterf mijn alre liefste eerweerdichtste oem her gherart rijken”. De kopiïste van dit handschrift zou dus een nicht zijn van een zekere Gherart Rijken.

Schrift en taal

De vijf handschriften zijn allemaal geschreven in een *littera hybrida* en in het handschrift met de signatuur Gent, KANTL: 10 zijn alleen de koptitels in een *littera textualis* geschreven. Alle colofons zijn in het Middelnederlands geschreven.

Op de foto van het handschrift Den Haag, KB: 70 E 13 is te zien dat het colofon is geschreven in zwarte inkt en dat een gedeelte is onderstreept met rode inkt of rode aanzetjes bevat. Dit colofon is door dezelfde hand geschreven als het hoofdwerk in dit handschrift, namelijk door Catharina van Rade. De colofons zijn aan het einde van een werk geschreven of helemaal achterin het handschrift.

Verzoek tot gebed voor de kopiïste

In drie overgeleverde handschriften met een colofon uit het Sint-Andriesklooster wordt in de colofons verzocht tot een gebed voor de kopiïste. Het gaat om de volgende handschriften:

Den Haag, KB: 70 E 13	“Bidt om gods wil voer die scrivers van mynnen dat sij hemelrijck moet gewinnen Suster katrijn van rade is haer name. bidt sunderlingen Marien der glorioser moeder gods voer haer in wes eren sij dit boeck gescreven het.”	Catharina van Rade
Gent, KANTL: 10	“Bidt om gods wil voer die scrivers einen Ave marien van mynnen dat ich alle mijn gebreken moet verwynnen ende mijnen god getrouwelicken mynnen”	Catharina van Rade
Amsterdam, UB: I G 12	f.139v: “Bidt vor die schrivers dattem [!] got ewich leven geve” f.292v: “Bidt jhesum voer my etc.”	Catharina van Rade

De drie handschriften waarin een verzoek tot gebed voor de kopiïste wordt gedaan in de colofons zijn allemaal geschreven door Catharina van Rade. Alleen in het handschrift met de signatuur Keulen, HA: W* 25, dat ook is geschreven door Catharina van Rade, is een dergelijk verzoek afwezig. In de colofons waarin een verzoek wordt gedaan tot een gebed voor de kopiïste wordt ook toegelicht waarom men moet bidden voor de kopiïste. Zo wordt in Amsterdam, UB: I G 12 in het colofon aangegeven dat men moet bidden voor de kopiïste zodat God hen het eeuwige leven zal geven.

Formulering van het kopiïstencolofon

De vijf handschriften uit het klooster Sint-Andries bevatten vrij uitgebreide colofons, bestaande uit ongeveer vier zinnen. In alle colofons wordt in Romeinse cijfers aangegeven in

welk jaar het werk is beëindigd. Er wordt op twee manieren verwezen naar de dag waarop de werken zijn begonnen of voltooid. Zo wordt er in drie handschriften in de colofons verwezen naar een kerkelijke feestdag en in één handschrift naar de plaats van de dag in een maand.

Den Haag, KB: 70 E 13	“Item dit boeck waert begonnen int jaer ons heren M ^o cccc ende lxxviii Opter heiliger xi[m] meecheddach Ende het waert geeindet Op der heiliger mertelerssen sinte Margarten dach int Jaer doe men screef M ^o cccc ende lxxviii.”
Gent, KANTL: 10	“Ende voleindet Op sancte Cristina dach Ende het heeft gescreven ein arme susterken arm van doechden suster katrijn van rade int jaer ons heeren doe men screiff M ^o CCCC ende lxxxvii”
Amsterdam, UB: I G 12	f.139v: “Geeindet op sce. Gregorius dach int jaer van xcviij” f.292v: “Hij endet sich dit boeck van sinte Merthens leven god wil sich hem selven ons geven geeyndet inden jaer ons heren Mcccc ende lxxxii. Op sce. Arsenius dachs des heiligen alt vaders.”
Maastricht, RHCL: 22.001 hss. GAM 462	“Int jaer ons heren M cccc ende xcvi sterf mijn alre liefste eerweerdichste oem her gherart rijken opten xxvsten dach inden ruselmaent”

In Den Haag, KB: 70 E 13 wordt vermeld in welk jaar de kopiïste is begonnen met schrijven en in welk jaar zij het werk heeft voltooid. In het handschrift Keulen, HA: W* 25 wordt aangegeven dat de kopiïste het handschrift binnen één jaar heeft geschreven. In het handschrift met de signatuur Maastricht, RHCL: 22.001 hss. GAM 462 wordt alleen het jaar en de dag aangegeven waarop de oom van de kopiïste is gestorven.

Naast de hierboven genoemde elementen bevat een colofon in handschrift Gent, KANTL: 10 de volgende uitspraak: “Ende men in mach dijt boeck niet vercoupen want daer op sonnendage ende heilige dage in gescreven is”. Het ‘verbod’ om het handschrift te verkopen zien we ook terugkomen in colofons in handschriften uit andere vrouwenkloosters en dit geeft ook aan wat de waarde van een handschrift was voor de zusters. Op een dergelijk verbod om een handschrift te verkopen zal later nog verder worden ingegaan in de paragraaf ‘Vrijheden van de kopiïst in de colofons en eigendomsmerken’.

In het handschrift Keulen, HA: W* 25 heeft de kopiïste Catharina van Rade aangegeven waarom zijn het werk geschreven heeft. Ze vermeld namelijk: “Myn lieve moeder ick heb uch dese legende geschreven om dat ik wael weit dat ure liefste heiligen synt”. Ze heeft dit werk dus mogelijk geschreven voor de priorin of ‘moeder’ van het klooster, maar het handschrift bevat verder geen eigendomsmerk om dit vermoeden te bevestigen.

De colofons zijn voornamelijk achterin een handschrift geschreven of aan het einde van een werk.

Eigendomsmerk

Een opvallend gegeven is dat geen van de vijf handschriften een apart eigendomsmerk bevat. Alleen in het handschrift met de signatuur Gent, KANTL: 10 wordt in het colofon op f. 464

expliciet vermeld dat het handschrift is geschreven in het Maastrichtse klooster: “Item dit boeck is gescreven te maestricht int besloeten suster huis opter meecheden dries.” Een apart eigendomsmerk is echter afwezig in dit handschrift. In handschrift Maastricht, RHCL: 22.001 hss. GAM 462 is er geen apart eigendomsmerk geschreven, maar wordt op f.130r wel de destinarius aangegeven: “onsen weerdigen patroen Sinte Andries”. We kunnen aannemen dat hiermee wordt verwezen naar het Sint-Andriesklooster in Maastricht.

In de handschriften die afkomstig zijn uit het klooster Maagdendries, maar geen colofons bevatten, treffen we slechts drie keer een eigendomsmerk aan (zie bijlage 1).

Tertiarissen van Oude Hof en Jonge Hof (Weesp)

Van de twee kloosters uit Weesp zijn er in totaal vijftig handschriften overgeleverd, waarvan er negentien zijn voorzien van een kopiistencolofon. In tegenstelling tot in eerder besproken handschriften uit vrouwenkloosters zijn de colofons in alle handschriften van de vrouwenkloosters in Weesp geschreven door mannelijke kopiisten. In andere vrouwenkloosters zijn wel een aantal handschriften geschreven door mannelijke kopiisten, maar niet in dezelfde hoeveelheid als bij de kloosters in Weesp. Omdat de handschriften bestemd zijn voor vrouwenkloosters zijn deze colofons toch opgenomen in dit onderzoek.

Zoals al eerder is aangegeven is de exacte herkomst van de negentien handschriften uit de twee Weespse kloosters niet altijd te bepalen. Waar mogelijk zal onderscheid gemaakt worden tussen het Sint-Johannesklooster (Oude Hof) en het Sint-Mariaklooster (Jonge Hof). Zo wordt er in een aantal handschriften in een eigendomsmerk expliciet vermeld tot welk van de twee kloosters de handschriften behoorden.

In bijlage 3 zijn de foto's van een aantal handschriften uit het Sint-Johannesklooster en het Sint-Mariaklooster weergegeven.

Naam van de kopiïste

Allereerst zullen de twaalf handschriften worden bekeken die worden toegeschreven aan het Sint-Johannesklooster of Oude Hof. Lydeke van Beek heeft onderzoek gedaan naar een van de kopiïsten van de handschriften van het Sint-Johannesklooster in Weesp, namelijk Petrus Zwaninc. Deze kopiïst heeft volgens Van Beek tijdens zijn verblijf in het Sint-Johannesklooster in de tweede helft van de vijftiende eeuw acht handschriften geproduceerd, die allemaal bewaard zijn gebleven.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Van Beek 2008, p. 51

Alle acht handschriften die door Petrus Zwaninc zijn geschreven bevatten een colofon. In vijf van deze handschriften wordt de naam van de kopiïst Petrus Zwaninc expliciet vermeld in de colofons. In twee handschriften met de signaturen Den Haag, KB: 73 G 32 en Utrecht, MCC: BMH 77 wordt de naam van de kopiïst niet expliciet vermeld, maar op basis van de vergelijking van het schrift worden de handschriften toegekend aan Petrus Zwaninc. Het handschrift met de signatuur Utrecht, MCC: BMH 105 bevat ook geen colofon met de expliciete naam van de kopiïst, maar in het colofon wordt wel verwezen naar “myn lieve vader henrick lambert swanicken” en zijn grootvader “myn bestevader lambert swanicken”. Op grond hiervan kunnen we aannemen dat Petrus Zwaninc ook de kopiïst van dit handschrift is. Uit de colofons in de acht handschriften kunnen we in ieder geval concluderen dat Peter Zwaninc zich tussen 1461 en 1493 bezighield met het (af)schrijven van handschriften voor het Sint-Johannesklooster in Weesp.¹⁰⁸

In een handschrift uit een van de twee vrouwenkloosters uit Weesp, Den Haag, KB: 73 G 23, wordt in het colofon vermeld dat het handschrift is geschreven door Rodolphus Jacobi: “Finita nec non complete per rodolphi jacobi manus”.

Van het Sint-Mariaklooster in Weesp zijn er zeven handschriften bewaard gebleven. Van deze zeven handschriften kunnen er maar twee met zekerheid worden toegeschreven aan het Sint-Mariaklooster op basis van een eigendomsmerk, waarin expliciet wordt aangegeven dat zij toebehoorden aan dit vrouwenklooster. Het gaat om de handschriften met de signaturen Den Haag, KB: 75 E 10 en Den Haag, KB: 70 E 22.

In twee van de zeven handschriften uit het Sint-Mariaklooster worden de namen van de kopiïsten genoemd. In het eerste handschrift, Den Haag, KB: 75 E 10, is in het colofon vermeld dat het is geschreven door Gheryt Timanszn van Weesp: “Ghescreven in sinte agnieten berghe bi swolle van broeder gherijt van weesp”. Van deze Gheryt Timanszn is bekend dat hij een broeder was in het Agnietenbergklooster in Zwolle.¹⁰⁹ In het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 70 E 22 is in het colofon aangegeven dat het handschrift is geschreven door Laurentius Alberti: “Explicit prima pars sermonum socci de tempore hyemali Finita anno domini M° cccc° lxxvii° In profesto sancti victoris per manus laurentii alberti”. Van twee handschriften, Den Haag, KB: 70 E 19 en Den Haag, KB: 70 E 20, is op basis van het schrift vastgesteld dat ze door dezelfde kopiïst zijn geschreven, maar de naam van deze kopiïst is onbekend.

Hoewel er in de handschriften uit de twee vrouwenkloosters in Weesp niets expliciet wordt

¹⁰⁸ Van Beek 2008, p. 62

¹⁰⁹ Van Beek 2008, p. 57

vermeld over de schrijfactiviteiten van de zusters, wil dat nog niet zeggen dat de zusters zich niet bezighielden met het schrijven van handschriften.¹¹⁰

Schrift en taal

Van de colofons in de negentien overgeleverde handschriften uit het Sint-Johannesklooster en het Sint-Mariaklooster in Weesp zijn er twaalf in het Middelnederlands geschreven en zeven in het Latijn. De colofons zijn steeds in dezelfde taal geschreven als de werken in de handschriften. Vergeleken met de eerder besproken vrouwenkloosters lijkt de Latijnse invloed in de twee vrouwenkloosters in Weesp aanzienlijk groter. Dit blijkt uit het feit dat de handschriften met een colofon uit deze kloosters allemaal zijn geschreven door mannelijke kopiisten en voor een groot gedeelte in het Latijn (zie tabel 2). In twee handschriften wordt in twee Latijnse colofons expliciet aangegeven dat deze handschriften zijn geschreven voor de bibliotheek van het Sint-Johannesklooster. Het gaat om de handschriften uit het Sint-Johannesklooster met de signaturen Den Haag, KB: 73 G 9 en Cambridge, FM: 271. In Den Haag, KB: 73 G 9 wordt in het colofon op f.176v vermeld: “Finitus est hic liber per petrum zwaninc presbyterum antiqui conventus sororum in Weesp pro cuius libraria scripsit eum”. In Cambridge, FM: 271 vermeldt het colofon het volgende: “finiti eodem anno crastino luce evangeliste per petrum zwaninc presbiterum antiqui conventus sororum in weesp pro cuius libraria scripsit eundem librum.” Of deze handschriften ook daadwerkelijk bedoeld zijn voor de zusters uit dit klooster is niet bekend. Het is niet onmogelijk dat er in het klooster zusters waren, die het Latijn vaardig waren.¹¹¹

De handschriften uit de Weespse vrouwenkloosters zijn voornamelijk geschreven in een *littera hybrida* en een paar in een *littera textualis* of een *littera cursiva*. Alle handschriften die zijn geschreven door Petrus Zwaninc zijn in een *littera hybrida* geschreven.

Op de foto's van de colofons en eigendomsmerken in de handschriften die zijn weergegeven in bijlage 3 is te zien dat bijna alle colofons zijn geschreven in zwarte inkt. In alle handschriften zijn de colofons onderstreept met rode inkt of bevatten ze aanzetjes in rode inkt, met uitzondering van het eigendomsmerk en colofon in Den Haag, KB: 73 G 15. Alleen het eigendomsmerk en het colofon in handschrift Den Haag, KB: 75 E 10 is geschreven in rode inkt. De eigendomsmerken en colofons zijn in meeste handschriften door een andere hand geschreven. Het lijkt er dus op dat de eigendomsmerken in de handschriften niet door

¹¹⁰ Van Beek 2008, p. 57

¹¹¹ Van Beek 2008, p. 71

iedere kopiïst in de handschriften mochten worden geschreven, zoals ook in de statuten wordt aangegeven.

Verzoek tot gebed voor de kopiïst

Van de negentien overgeleverde handschriften met een colofon uit het Sint-Johannesklooster en het Sint-Mariaklooster bevatten er elf een colofon met een verzoek tot gebed voor de kopiïst. Het gaat om de volgende handschriften:

Weesp, GA: inv. 286	“bidt om gods willen voer den scriven”	Petrus Zwaninc
Den Haag, KB: 73 G 9	f. 176v: “petens pro labore fructum animarum et pro se exorari”	Petrus Zwaninc
Den Haag, KB: 73 G 21	“Oretis propter deum pro scriptore”	Petrus Zwaninc
Cambridge, FM: 271	“petens pro mercede fructum animarum. et pro scriptore exorari”	Petrus Zwaninc
Utrecht, MCC: BMH 77	“Bidt om gods wil voer den scriver”	Petrus Zwaninc
Den Haag, KB: 73 G 23	f. 9v: “Orate pro ipso peccatore unum Ave maria”	Rodolphus Jacobi
Weert, GM: CMW 2	f. 99v: “Bidt voer die scriver”	Een onbekende man
Den Haag, KB: 73 G 15	“die dit boec heeft gescreven bidt voer hem in dit leven dat hem god van hemelrike sine sonden vergeven”	Een onbekende man
Den Haag, KB: 73 G 18	“Dat ghi voer hem onse here Wilt van minnen bidden zere”	Een onbekende man
Den Haag, KB: 70 E 22	“Oretis pro scriptore propter deum”	Laurentius Alberti
Den Haag, KB: 73 G 17	“Ave Maria voer den scriver”	Een onbekende man

In de bovengenoemde handschriften is te zien dat Petrus Zwaninc in vijf van de acht handschriften die hij heeft geschreven in de colofons verzoekt om een gebed voor de kopiïst.

Formulering van het kopiïstencolofon

De negentien handschriften van het Sint-Johannesklooster en Sint-Mariaklooster in Weesp bevatten colofons die variëren in lengte van korte colofons van twee zinnen tot relatief lange colofons van rond de zeven zinnen.

In alle colofons wordt het jaartal van voltooiing van het werk vermeld, met uitzondering van het colofon in Den Haag, KB: 73 G 17, waarin het jaartal van voltooiing niet wordt genoemd. Bijna alle jaartallen worden in de colofons weergegeven met Romeinse cijfers. In twee handschriften worden de jaartallen in Latijnse cijfers vermeld: in handschrift Den Haag, KB: 73 G 13 “Finiti anno domini 1412 in profesto dyonisii martyris et sociorum eius” en in Den Haag, KB: 73 G 23 “anno 1442 in septimana precedente johannis festum”. De dagen waarop een werk is voltooid worden in de colofons vermeld door te verwijzen naar kerkelijke feestdagen en een enkele keer naar de plaats van de dag in de maand. In twee handschriften wordt er in het colofon zelfs het uur vermeld waarop het werk is voltooid. In het eerste

handschrift met de signatuur Weesp, GA: inv. 286 wordt in het colofon aangegeven dat het handschrift is voltooid op “dortienen avent te twee uren na middach”. In handschrift Den Haag, KB: 73 G 13 vermeld de kopiist over het tijdstip van voltooiing van het handschrift het volgende: “post vespervas. hora quinta in punctis”.

In twee handschriften uit de Weespse vrouwenkloosters treffen we bijzondere colofons aan, omdat ze op rijm zijn geschreven. Het gaat om de volgende colofons:

Den Haag, KB: 73 G 15	“Dit boec hoert toe goedsalc de volf in duechden moet hi leven ende wi oec also ende die dit boec heeft gescreven bidt voer hem in dit leven dat hem god van hemelrike sine sonden vergeven ewelike Ende ons allen te samen die in christus namen seggen amen”	Een onbekende man (mogelijk Goedsalc de Volf)
Den Haag, KB: 73 G 18	“Die ghene die dit heeft ghescreven Hi begheert doer christus leven Dat ghi voer hem onse here Wilt van minnen bidden zere Dat hi vervolghe dese leere Ende [...] selfs [...] in lanc so meere Nader hoechster minnen keere Ende altoes gode love ende eere”	Een onbekende man

Naast deze twee colofons is er nog één ander colofon in het corpus dat gedeeltelijk op rijm is geschreven. Het gaat om het colofon in het handschrift Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL) uit het klooster Diepenveen: “Bidt om gods wil voer die arme dierne die dit screef. Want sie in vele gebreken bleef.” Het is dus vrij uitzonderlijk dat een kopiist ervoor kiest om een colofon op rijm te schrijven.

Een ander element dat we aantreffen in een van de colofons betreft de betaling van het handschrift. In handschrift Weesp, GA: inv. 286 is door Petrus Zwaninc een colofon geschreven, waarin hij aangeeft door wie het handschrift is betaald: “Item dit boec hebbe becosticht ende wel betaelt tot enen ewighen testament aernt hoep ende niese sijn wijf saligher ghedachten”. Dit handschrift was vervaardigd op kosten van het echtpaar Aernt en Niese Hoep. Aernt Hoep maakte deel uit van het stadsbestuur van Muiden. In een ander handschrift dat is geschreven door Petrus Zwaninc wordt ook gewezen op de contacten die het Sint-Johannesklooster had met Muiden. In Den Haag, KB: 70 E 21 wordt namelijk in het eigendomsmerk aangegeven dat het handschrift behoorde tot het Sint-Catharinaklooster in Muiden: “liber sororum sancta katerine muden”.¹¹²

In het handschrift met de signatuur Weert, GM: CMW 2 is het volgende colofon geschreven op f. 15v: “Item int jaer ons heeren dusernt vijf hondert ende xlviij reste Janneken Swanincx dochten op sinte vyts avont bidt voer haer siel om gods willen ende sy was mijn

¹¹² Van Beek 2008, p. 57

lieve suster”. Op f. 16r in hetzelfde handschrift is het volgende eigendomsmerk geschreven: “dit. boec. hoert. toe. anna Svanicken. int sint jan evangelisten convent”. Van dit handschrift is dus bekend dat het in het bezit was van Anna Svanicken, een zuster uit het Sint-Johannesklooster in Weesp en dat het colofon op f. 15v in dit handschrift is door een familielid geschreven van deze zuster. Voorin het handschrift met de signatuur Utrecht, MCC: BMH 105 is op een ingevoegd dubbelblad het volgende colofon geschreven: “Int jaer ons heren M cccc unde lxxxiii sterve myn lieve vader henrick lambert swanicksen. Ende int selver jaer ons heren van xcix staerf myn bestevader lambert swanicken. Ende int jaer van m v[c] unde viii sterve myn moeder aechte jans dochter bid woer dy sielen”. Het is aannemelijk dat dit colofon is geschreven door Petrus Zwaninc of door een familielid van hem.¹¹³

De colofons zijn in de handschriften van beide vrouwenklooster uit Weesp aan het einde van een werk geschreven of achterin het handschrift.

Eigendomsmerk

Dertien van de negentien overgeleverde handschriften met een colofon bevatten een eigendomsmerk. In de volgende handschriften is expliciet aangegeven tot welk van de twee vrouwenkloosters uit Weesp deze handschriften behoorden:

Den Haag, KB: 73 G 32	Sint-Johannes / Oude Hof	“Dit boec hoert totte oude sustere te weesp”
Utrecht, MCC: BMH 105	Sint-Johannes / Oude Hof	“Dit boec hoert int oude convent der susteren te weesp”
Den Haag, KB: 73 G 9	Sint-Johannes / Oude Hof	binnenplat: “Te weesp int oude convent der susteren” schutblad: “Liber antiqui conventus sororum in Weesp”
Den Haag, KB: 73 G 21	Sint-Johannes / Oude Hof	“Liber petri zwaningi in antiquo conventu sororum de weesp presbiteri”
Den Haag, KB: 73 G 13	Sint-Johannes / Oude Hof	“Dit boec hoert toe den susteren te weseph ewangelisten”
Amsterdam, UB: I G 39	Sint-Johannes / Oude Hof	“Dit boec hoert toe den susteren te weesp van S. Jans ewangelisten huse”
Cambridge, FM: 271	Sint-Johannes / Oude Hof	“Te weesp int oude convent den susteren hoert dit boec”
Utrecht, MCC: BMH 77	Sint-Johannes / Oude Hof	“Te weesp int oude convent der susteren”
Weert, GM: CMW 2	Sint-Johannes / Oude Hof	f. 16r: “dit. boec. hoert. toe. anna Svanicken. int sint jan evangelisten convent ” f. 173v: “Dyt boeck hoert toe anna svaneken in synte jan ewangelisten convent”
Den Haag, KB: 75 E 10	Sint-Maria / Jonge Hof	“Dit boec hoert den susteren van sinte marien te wesep”
Den Haag, KB: 70 E 22	Sint-Maria / Jonge Hof	“Liber conventus sancte marie in weesp”

We kunnen dus concluderen dat de meeste handschriften in het bezit zijn geweest van het Sint-Johannesklooster en dat van maar een aantal handschriften vastgesteld kan worden dat zij in het bezit zijn geweest van het Sint-Mariaklooster in Weesp.

In het handschrift met de signatuur Weesp, GA: inv. 286 wordt geen apart eigendomsmerk

¹¹³ Van Beek 2008, p. 59, voetnoot 36

geschreven, maar in het colofon wordt wel verwezen naar het oude convent: “Ten loves godes ende tot salicheit der susteren te weesp int oude convent”. We kunnen aannemen dat dit handschrift dus in het bezit is geweest van de zusters van het Sint-Johannesklooster in Weesp. Zoals al eerder is aangegeven bevat het handschrift Den Haag, KB: 70 E 21 het volgende eigendomsmerk: “liber sororum sancta katerine muden”. In het colofon dat is geschreven in dit handschrift is door de kopiïst vermeld dat het is geschreven in het ‘antiquo conventu sororum in weesp’. Het lijkt er dus op dat het handschrift is geschreven in het Sint-Johannesklooster, maar is bedoeld voor het Sint-Catharinaklooster in Muiden.

In het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 73 G 15 is een eigendomsmerk geschreven dat voor een gedeelte is vergaan: Item dit boec ech den zusteren die wonen”. De naam van het klooster is verdwenen in het eigendomsmerk, maar waarschijnlijk heeft dit handschrift tot het Sint-Johannesklooster of het Sint-Mariaklooster in Weesp behoord.

De meeste eigendomsmerken in de handschriften uit het Sint-Johannesklooster en Sint-Mariaklooster zijn op de schutbladen voor- of achterin de handschriften geschreven. Andere eigendomsmerken zijn voor- of achterin de handschriften geschreven.

Overzicht van de verschillende aspecten in alle colofons

Om een duidelijk beeld te krijgen van de mate waarin de verschillende besproken aspecten expliciet worden vermeld in de colofons, is er in tabel 2 een overzicht gegeven van de percentages waarin de aspecten worden vermeld in de colofons.

Tabel 2 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons per klooster

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiïst(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiïst(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middel-nederlands	Colofons in Latijn
St. Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	80%	80%	60%	100%	-
St.-Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	50%	13%	100%	100%	-
Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	69%	41%	63%	96%	4%
St.-Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	100%	71%	86%	100%	-
St.-Maria en St.-Agnes (Diepenveen)	44%	44%	78%	89%	11%
St.-Maria / Nazareth (Geldern)	4%	83%	33%	81%	19%
St.-Catharinadal (Hasselt)	30%	10%	80%	90%	10%
St.-Agnes (Maaseik)	11%	50%	89%	100%	-

St.-Andries / Maagdendries (Maastricht)	50%	67%	100%	100%	-
St.-Johannes / Oude Hof en St.-Maria / Jonge Hof (Weesp)	48%	48%	91%	61%	39%

De percentages die in de tabel hierboven rood zijn weergegeven, wijken duidelijk af van de colofons uit de andere kloosters. Zo is er bijvoorbeeld te zien dat in het vrouwenklooster Sion, tegenstelling tot de andere vrouwenkloosters, alle colofons zijn voorzien van een expliciete vermelding van de naam van de kopiïste. In het vrouwenklooster uit Amsterdam is dit percentage ook opvallend hoog, maar daarentegen is dit percentage in het klooster Nazareth in Geldern maar bijzonder laag.

In de colofons uit de vrouwenkloosters in Amsterdam en Geldern wordt er opvallend vaak een expliciet verzoek gedaan om te bidden voor de kopiïste, terwijl dit verzoek in het klooster Sint-Margarethaklooster in Bergen op Zoom maar in weinig colofons wordt vermeld.

Wanneer we kijken naar de vermelding van de jaartallen (of dagen) in de colofons valt op dat dit element in vrijwel alle colofons expliciet wordt vermeld. Alleen in het vrouwenklooster Nazareth in Geldern worden er opmerkelijk weinig jaartallen vermeld in de colofons.

De colofons uit de meeste vrouwenkloosters zijn in het Middelnederlands geschreven. In de kloosters uit Amsterdam, Bergen op Zoom, het klooster Sion in Brussel, Maaseik en Maastricht zijn zelfs alleen in het Middelnederlands geschreven. De vrouwenkloosters uit Geldern en Weesp vertonen een grotere invloed van het Latijn, omdat hier de percentages Latijnse colofons aanzienlijk hoger liggen dan in de andere vrouwenkloosters in de Nederlanden.

Verschillen en overeenkomsten tussen de colofons in handschriften uit verschillende delen van de Nederlanden

Om te kijken of er bepaalde conventies zijn die geografisch bepaald zijn is er allereerst een verdeling gemaakt van de kloosters over de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, maar dit leverde geen duidelijke resultaten op. Daarom is er vervolgens een verdeling van de Nederlanden gemaakt in drie grote delen: het noorden, het zuiden en het oosten.

Allereerst zijn de vrouwenkloosters van boven de grote rivieren, waaronder Amsterdam, Gouda, Selwerd en Weesp samengenomen onder het gebied 'Noord-Nederland'. De kloosters onder de grote rivieren zijn samengenomen onder de noemer 'Zuid-Nederland'. Hieronder vallen de kloosters uit Bergen op Zoom, Brussel (Jericho en Sion), en Hasselt. De volgende

kloosters worden tot ‘Oost-Nederland’ gerekend: Diepenveen, Geldern, Maaseik en Maastricht. De colofons die zijn geschreven de handschriften van deze kloosters zijn op basis van deze drie grote gebieden met elkaar vergeleken (zie tabel 3, 4 en 5).

Tabel 3 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons per klooster uit het noorden van de Nederlanden

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiist(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiist(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middelnederlands	Colofons in Latijn
St. Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	80%	80%	60%	100%	-
St.-Margaretha (Gouda)	75%	-	75%	50%	50%
St.-Catharina (Selwerd bij Groningen)	60%	40%	40%	80%	20%
St.-Johannes / Oude Hof en St.-Maria / Jonge Hof (Weesp)	48%	48%	91%	61%	39%

Wanneer we naar de kloosters kijken die liggen in ‘Noord-Nederland’ valt op dat de colofons uit de twee vrouwenkloosters in Weesp afwijken van de rest van de vrouwenkloosters die zijn gelegen in het noorden van de Nederlanden. In de kloosters uit Weesp is het percentage van de vermelding van de naam van de kopiïste aanzienlijk lager dan in de andere kloosters uit het noorden.

Ongeveer de helft van de colofons uit de kloosters in Selwerd en Weesp bevat een verzoek tot gebed voor de kopiïst(e). Geen van de colofons uit Gouda bevat daarentegen een dergelijk verzoek tot gebed voor de kopiïste. In het vrouwenklooster in Amsterdam bevatten juist bijna alle colofons een verzoek tot gebed.

De meeste colofons uit het noorden van de Nederlanden zijn voorzien van het jaartal van de voltooiing van het werk. Alleen in de colofons die zijn geschreven in de handschriften uit het Sint-Catharinaklooster in Selwerd is dit percentage aanzienlijk lager.

De colofons uit de kloosters in Amsterdam en Selwerd zijn allemaal of voor een groot deel in het Middelnederlands geschreven. Het aandeel van de Latijnse colofons in de vrouwenkloosters uit Gouda en Weesp is daarentegen aanzienlijk groter dan de colofons uit de andere twee kloosters uit het noorden.

Tabel 4 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons per klooster uit het zuiden van de Nederlanden

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiist(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiist(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middelnederlands	Colofons in Latijn
St.-Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	50%	13%	100%	100%	-
Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	69%	41%	63%	96%	4%
St.-Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	100%	71%	86%	100%	-
St.-Catharinadal (Hasselt)	30%	10%	80%	90%	10%

Als we naar de kloosters kijken die in het zuiden zijn gelegen, onder de grote rivieren, valt op dat alleen in het Brusselse klooster Sion alle colofons zijn voorzien van een naam van de kopiïste. In de andere kloosters uit het zuiden liggen de percentages lager.

In tegenstelling tot de colofons uit de kloosters die in het noorden zijn gelegen van de Nederlanden, bevat maar een klein percentage van de colofons uit het zuiden een verzoek tot gebed voor de kopiïste. Alleen in de colofons uit het vrouwenklooster Sion in Brussel is dit percentage hoger dan in de andere kloosters die zijn gelegen in het zuiden.

Wat betreft de vermelding van het jaartal in de colofons valt op dat in drie van de vier kloosters uit het zuiden bijna alle colofons zijn voorzien van een jaartal. Alleen het Brusselse klooster Jericho wijkt hier van af.

Vrijwel alle colofons uit de kloosters die in het zuiden zijn gelegen zijn in het Middelnederlands geschreven. Dit kan erop duiden dat de Latijnse invloed in deze kloosters kleiner is dan in de kloosters die in het noorden zijn gelegen, maar dit zou ook kunnen liggen aan het feit dat er andere handschriften bewaard zijn gebleven uit deze klooster. De exacte oorzaak is niet bekend.

Tabel 5 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons per klooster uit het oosten van de Nederlanden

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiist(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiist(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middelnederlands	Colofons in Latijn
St.-Maria en St.-Agnes (Diepenveen)	44%	44%	78%	89%	11%
St.-Maria / Nazareth (Geldern)	4%	83%	33%	81%	19%
St.-Agnes (Maaseik)	11%	50%	89%	100%	-
St.-Andries / Maagdendries (Maastricht)	50%	67%	100%	100%	-

De kloosters uit het oosten van de Nederlanden lijken in zekere mate af te wijken van de kloosters uit het noorden en zuiden van de Nederlanden. Allereerst wijken de colofons uit twee kloosters, Nazareth uit Geldern en Sint-Agnes uit Maaseik, af van alle andere kloosters, omdat ze maar in een enkel geval de naam van een kopiist(e) vermelden. In de twee andere kloosters uit het oosten bevat ongeveer de helft van de colofons de naam van de kopiist(e).

De percentages van een verzoek tot gebed voor de kopiist(e) in de colofons uit het oosten zijn wel vergelijkbaar met die van de colofons uit het noorden, maar ze verschillen wel van de percentages van de kloosters uit het zuiden. In het oosten bevatten alleen de colofons uit de kloosters in Geldern en Maastricht een hoger percentage wat betreft de vermelding van een verzoek tot een gebed voor de kopiist(e).

In de meeste colofons van de kloosters die in het oosten van de Nederlanden zijn gelegen wordt een jaartal vermeld. Alleen bij het vrouwenklooster Nazareth in Geldern is dit percentage veel lager dan in de andere drie kloosters uit dit deel van de Nederlanden.

Net als drie kloosters uit het noorden hebben twee kloosters uit het oosten, Sint-Maria en Sint-Agnes in Diepenveen en Nazareth in Geldern, meer colofons die in het Latijn zijn geschreven dan de andere kloosters. In de twee vrouwenkloosters uit Maaseik en Maastricht lijken er op basis van de colofons geen Latijnse invloeden te zijn.

Uit de vergelijking van de colofons uit de drie delen van de Nederlanden blijkt dat er eerder sprake is van lokale voorkeuren voor het vermelden van bepaalde aspecten in een colofon, dan dat we kunnen spreken van een algemene tendens in de colofons uit de verschillende delen van de Nederlanden.

Verschillen en overeenkomsten tussen de colofons in handschriften van verschillende kloosterordes

We kunnen onderscheid maken tussen twee kloosterordes, waartoe de eerder besproken vrouwenklooster behoren, namelijk de regularissen en de tertiarissen. De eerste kloosterorde, de regularissen volgen de Regel van Sint-Augustinus. De kloosters die behoren tot de tweede kloosterorde, de tertiarissen, hebben de Derde regel van Sint-Franciscus aangenomen. De volgende vrouwenkloosters behoren tot de regularissen:

- Regularissen van Sint Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)
- Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)
- Regularissen van Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)
- Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)
- Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)

- Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)
- Regularissen van Sint Agnes (Maaseik)

De volgende vrouwenkloosters behoren tot de tertiariissen:

- Tertiariissen van Sint-Catharinadal (Hasselt)
- Tertiariissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht)
- Tertiariissen van Sint-Johannes / Oude Hof (Weesp)
- Tertiariissen van Sint-Maria / Jonge Hof (Weesp)

In tabel 6 en 7 is per kloosterorde weergegeven in welke percentages de verschillende aspecten die in de colofons worden vermeld voorkomen.

Tabel 6 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons van de regularissenkloosters

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiist(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiist(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middel-nederlands	Colofons in Latijn
St. Maria Magdalena op het Spui (Amsterdam)	80%	80%	60%	100%	-
St.-Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)	50%	13%	100%	100%	-
Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)	69%	41%	63%	96%	4%
St.-Elisabeth van de berg Sion (Brussel)	100%	71%	86%	100%	-
St.-Maria en St.-Agnes (Diepenveen)	44%	44%	78%	89%	11%
St.-Maria / Nazareth (Geldern)	4%	83%	33%	81%	19%
St.-Agnes (Maaseik)	11%	50%	89%	100%	-

Tabel 7 Overzicht van de expliciet vermelde elementen in de colofons van de tertiariissenkloosters

Naam en plaats van het klooster	Naam kopiist(e)	Verzoek tot gebed voor de kopiist(e)	Vermelding van jaar/datum/dag	Colofons in Middel-nederlands	Colofons in Latijn
St.-Catharinadal (Hasselt)	30%	10%	80%	90%	10%
St.-Andries / Maagdendries (Maastricht)	50%	67%	100%	100%	-
St.-Johannes / Oude Hof en St.-Maria / Jonge Hof (Weesp)	48%	48%	91%	61%	39%

Wanneer we de colofons uit de regularissen- en tertiariissenkloosters met elkaar vergelijken vallen een aantal dingen op. Allereerst wordt in de meeste regularissenkloosters in meer dan de helft van de colofons expliciet de naam van de kopiist(e) vermeld. In de

tertiarissenkloosters wordt daarentegen in minder dan de helft van de colofons de naam van de kopiist(e) vermeld.

Een verzoek tot gebed voor de kopiist(e) is in meer dan de helft van de colofons uit de regularissenkloosters aanwezig. Bij de tertiarissenkloosters lopen de percentages sterk uiteen, waardoor hierover geen conclusie kan worden getrokken.

Voor zowel de colofons uit de regularissenkloosters als de colofons uit de tertiarissenkloosters geldt dat de meeste colofons zijn voorzien van een colofon. Het enige afwijkend klooster is het regularissenklooster in Geldern, waarvan er maar in 33% van de colofons een jaartal wordt vermeld.

De tertiarissenkloosters uit Weesp laten een grotere Latijnse invloed zien dan de andere tertiarissenkloosters. Bij de kloosters van de regularissen is deze Latijnse invloed, afgezien van het klooster Nazareth in Geldern, niet of nauwelijks aanwezig. Vrijwel alle colofons uit de regularissenkloosters zijn geschreven in het Middelnederlands.

Er zijn dus wel een aantal verschillen aan te wijzen tussen de colofons uit de regularissen- en de tertiarissenkloosters, maar we kunnen niet spreken van een algemene tendens in de colofons van een bepaalde kloosterorde.

Vrijheden van de kopiist in de colofons en eigendomsmerken

We hebben in de analyse van de colofons uit de verschillende vrouwenkloosters in de Nederlanden kunnen zien dat er verschillende elementen zijn die in een kopiistencolofon vermeld kunnen worden. Zo kunnen de naam van een kopiist(e), een verzoek tot gebed en het jaartal van voltooiing van het werk worden gegeven in een colofon. De aan- of afwezigheid van deze elementen in een colofon kan verschillen per klooster.

Naast een kopiistencolofon bevatten veel handschriften ook nog een eigendomsmerk, waarin wordt aangegeven tot welk klooster het handschrift behoort en in sommige gevallen zelfs tot welke zuster. De meeste eigendomsmerken zijn volgens dezelfde vaste formule geschreven, namelijk: ‘Dit boek behoort toe aan ...’.

Hoewel veel kopiisten zich beperken tot de standaardelementen in een colofon zoals de naam van de kopiist(e), een verzoek tot gebed of de vermelding van het jaar en de standaardformule van de eigendomsmerken is er toch enige vrijheid voor de kopiist(e). In een aantal colofons in dit corpus treffen we opvallende elementen aan, die vaak als aanvulling worden gegeven op de eerder genoemde elementen. Daarnaast zijn er ook nog colofons die afwijken van de andere colofons in het corpus, omdat ze bijvoorbeeld veel namen van zusters

vermelden. De colofons en eigendomsmerken die een dergelijk bijzonder aspect vermelden zullen nu worden besproken.

Colofons met veel namen

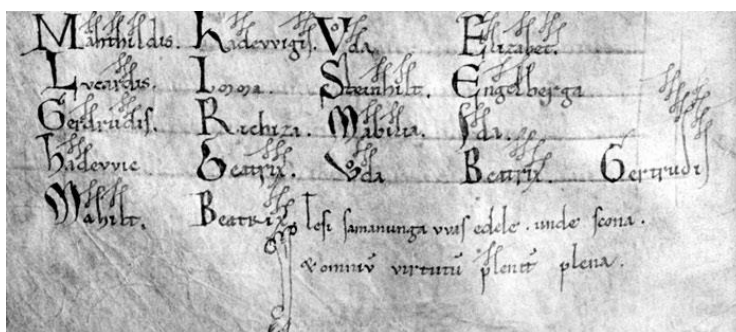
In de volgende drie handschriften die zijn weergegeven in bijlage 2 zijn colofons geschreven, waarin een groot aantal namen van zusters wordt vermeld:

Philadelphia, FL: Lewis European 213	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre- Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.118r: "Dit sijn der gheender namen die dit boexken ghescreven hebben uut caritaten. Ons Eerweerdighe prior heer philips nycholaes god sij sijn loen. Suster beatrix noeys Suster margarete bont Suster Janne vanden velde Suster marie van hausbeke Suster katherie tymmermans Suster maria meerts Suster margarete joerdaens Suster janne colijns Suster anne joerdaens Suster Rijckmoet van zellien Suster maergarete vanden rade. Int boeck des levens sij haerder alder name"
Den Haag, KB: 129 G 4	Gouda. St.- Margaretha.	"Int jaer ons heren M cccc ende lx. van suster aef dircs dochter. suster jacob gherijts dochter. suster aechte claes dochter. suster maria martijns dochter ende suster maria gherijts dochter. nonnen. haren gheminden susteren tot een testament ende een ewighe ghedenckenisse na haerre doot. welker namen ghescreven moeten wesen inder herten gods. Amen."
Gouda, SAHM: 2316 D 1	Gouda. St.- Margaretha.	"Explicit collectarius scriptus per manus septem monialium scilicet marie johannis geze yzenoudi. ave trici jacob gerardi agathe nycolai. marie martini et marie gerardi.

In tegenstelling tot de andere colofons uit de vrouwenkloosters in de Nederlanden, waarin vaak maar hooguit drie namen worden vermeld, bevatten de bovenstaande colofons een aanzienlijk groter aantal namen van zusters. In de colofons van drie handschriften is een opsomming van namen gegeven van zusters die mee zouden hebben gewerkt aan het schrijven van het handschrift. Het gaat om twee handschriften die afkomstig zijn uit het Goudse Sint-Margarethaklooster en in één handschrift uit het Brusselse klooster Jericho. Hoewel we dit fenomeen niet in veel colofons aantreffen is er wel een veel ouder voorbeeld bekend van een dergelijke namenlijst, namelijk in het evangeliarium van Munsterbilzen.

Het handschrift met de signatuur Brussel, BOLLANDISTEN: 299, ook wel bekend is als het evangeliarium van Munsterbilzen, is geschreven in de negende eeuw. In 1096 werd het handschrift door de moeder van Godfried van Bouillon aan het klooster in Munsterbilzen in Limburg geschonken. In dit handschrift is in de twaalfde eeuw een van de oudste Nederlandse zinnnetjes geschreven: "Tesi samanunga vvas edele unde scona et omnium virtutem pleniter plena". In het modern Nederlands kunnen we dit vertalen naar "Deze gemeenschap was edel en schoon, en volledig vervuld van alle deugden". Het zinnnetje is onderaan een lijst van dertig namen van kloosterlingen uit het klooster van Munsterbilzen geschreven op een vrijgebleven

ruimte na een evangelietekst.¹¹⁴ Op de foto hiernaast is een deel van de namenlijst en het twaalfde-eeuwse zinnetje afgebeeld.¹¹⁵ We zouden de lijst met namen en het Oudnederlandse-Latijnse zinnetje kunnen zien als een vroege versie van het kopiistencolofon.

Verbod om het handschrift te verkopen

In een vijftal handschriften treffen we een colofon aan waarin wordt aangegeven dat de handschriften niet verkocht mogen worden. Dit kan op verschillende manieren worden aangegeven in de colofons. Er kan slechts worden vermeld dat het handschrift niet verkocht mag worden, omdat het op zondagen of op heilige dagen is geschreven, zoals het geval is in vier van de vijf onderstaande colofons. In het colofon in Brussel, KB: IV 242 lijkt deze vermelding meer op een waarschuwing van de kopiïste. Het feit dat de kopiïstes deze vermeldingen in hun colofons schrijven geeft aan dat deze handschriften erg waardevol voor hun waren.

Weert, GM: CMW 26	Delft. St-Anna	“ende men en selt niet vercopen want het veel op heilighe daghen ghescreven is”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Hasselt. Tertiariissen S. Catharina / Sint-Catharinadal	f. 250r: “desen souter es op sondage ghescreuen men en machs niet vercoepen mer hi sal der heileger ermer ghemeynten hoeren di niet en hebben ende dien werdelijc ende reynlijc verwaren”
Brussel, KB: IV 242	's-Hertogenbosch Regularissen St.-Gertrudis	“ende si begheert datmens niet en vercoope Ende oeck begheert si levende ende doodt deelachtich te syn alle des goedts datter aff comt.”
Gent, KANTL: 10	Maastricht. Tertiariissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden-driesch	“Ende men in mach dijt boeck niet vercoupen want daer op sonnendage ende heilige dage in gescreven is”
Gent, UB: 966	Oostmalle. Regularissen S. Maria / Onser liever vrouwen Presentatie	“Men en maech dit boec niet vercopen. want tis veel op heilighe dage ghescreven”

Verzoek om handschriften te retourneren aan eigenaar

In de eigendomsmerken uit dit corpus treffen we nog een andere vermelding aan, die wijst op de grote waarde die de handschriften hadden voor de zusters van de vrouwenklooster. Het

¹¹⁴ Wijnen 2008, p 2 in http://www.landrada.be/varia/artikels_tesi/13_munsterbilzen_oudnederlands.pdf

¹¹⁵ Tesi Samanunga Hedendaagse kunst in Bilzen: <http://www.tesisamanunga.be/taal-in-bilzen.aspx>

gaat om de vermelding waarin wordt verzocht om het handschrift te retourneren aan de eigenaar als het verloren is geraakt.

Brussel, KB: 4367-68	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre- Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.1v: "Dit boeck hoert te bruesele der Rosen gheplant in jherico tonser liever vrouwen. Soe wie dat ontleent oft vent hi bewaert ende gheeft weder in rechter trouwen."
Brussel, KB: 15136	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre- Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.266v: "Dit boec behoert toe. den cloestere van onser liever vrouwen rose geplant in jericho. bynnen bruesele bi sinte katherinen. der ordenen sinte augustijns. soe wie dat vint geeft den relygiosen joffrouwen weder om gods wille."
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1085	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	"Dit boec hoert toe Gelre, indat Cloester toe Nasareth, suster leuschoen toe. daer wilt dat weder bestellen om Gaeds wyll"
Brussel, KB: 11172	Selwerd bij Groningen, Benedic- tijnen en Benedicti- nessen St.- Catharina	f.180v: "Item dit boeck hoert juffer truytgen Katers toe, dat heft hoer salige nychte ghegheven, welt vynt de brenget hoer weder op de broder kerckhof bynnen gronyngen"

Betaling van het handschrift

In vier handschriften die zijn weergegeven in bijlage 2 wordt in de colofons aangegeven wie het handschrift heeft betaald. Uit de colofons in de handschriften Wenen, ONB: Series Nova 12874 en Den Haag, KB: 133 M 128 kunnen afleiden dat de zusters vermogend genoeg waren om zelf de handschriften te betalen die zij schreven. In de andere drie colofons die hieronder zijn weergegeven, worden door de kopiisten de namen vermeld van de personen die voor de handschriften hebben betaald. Deze handschriften lijken dus in opdracht te zijn geschreven voor derden en de kopiisten of kopiistes zijn betaald voor de arbeid die zij hebben geleverd.

Wenen, ONB: Series Nova 12874	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	"want sij dit boexsken uutten latine heeft doen setten ende becosticht"
Den Haag, KB: 133 M 128	's-Hertogenbosch Broeders van het Gemene Leven & Zusters van het Gemene Leven S. Andreas / Ten Orten (?)	"si heeft begheert dattet sal blyven in die leberye en dattet anders nyemont voer syn eyghen houden en sal want syt alleen becosticht en bearbeyt heeft."
Den Haag, KB: 76 F 19	Selwerd bij Groningen, Benedic-tijnen en Benedicti-nessen St.- Catharina	f.203v: "Ene guede begheerte voer suster yde hinricks ende voer hoer oem lambert sadelmaker ende gheertruut sijn suster die dit boeck betaelt hebben"
Weesp, GA: inv. 286	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	"Item dit boec hebbe becosticht ende wel betaelt tot enen ewighen testament aernt hoep ende niese sijn wijf saligher ghedachten"

Taal

Over de taal waarin de colofons zijn geschreven vallen verschillende dingen op te merken. Allereerst kunnen we kijken naar de relatie tussen de taal waarin de werken in een handschrift

zijn geschreven en de taal waarin de colofons zijn geschreven. In bijlage 2 is goed te zien dat de werken van een handschrift en de colofons vaak in dezelfde taal zijn geschreven.

We kunnen ook kijken naar de vorm van de taal waarin de colofons zijn geschreven. De meeste colofons bevatten slechts de vermeldingen van de kopiist(e) over het handschrift, maar een paar kopiïsten hebben hun colofons verheven tot ware kunstwerken. Zoals al eerder in de analyse van de colofons van de verschillende kloosters is aangegeven zijn enkele colofons die zijn opgenomen in het corpus op rijm geschreven. Dit bijzondere taalspel van de kopiist(e) treffen we maar in slechts drie colofons in het corpus aan. Twee van deze colofons zijn afkomstig uit de vrouwenkloosters in Weesp.

Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL)	Diepenveen, Regularissen St.- Maria & St.-Agnes	“Bidt om gods wil voer die arme dierne die dit screef. Want sie in vele gebreken bleef.”
Den Haag, KB: 73 G 15	Weesp, Tertiarissen St.- Johannes of St-Maria	“Dit boec hoert toe goedscale de volf in duechden moet hi leven ende wi oec also ende die dit boec heeft ghescreven bidt voer hem in dit leven dat hem god van hemelrike sine sonden vergeven ewelike Ende ons allen te samen die in christus namen seggen amen”
Den Haag, KB: 73 G 18	Weesp, Tertiarissen St.- Johannes of St-Maria	“Die ghene die dit heeft ghescreven Hi begheert doer christus leven Dat ghi voer hem onse here Wilt van minnen bidden zere Dat hi vervolghese dese leere Ende [...] selfs [...] in lanc so meere Nader hoechster minnen keere Ende altoes gode love ende eere”

Uit de colofons in de onderstaande drie handschriften blijkt dat sommige zusters voldoende kennis van het Latijn hadden om het niet alleen te kunnen lezen, maar ook om het te schrijven. Zo is het colofon in het handschrift met de signatuur Pommersfelden, GSS: 344 uit het dubbelklooster Selwerd door een zuster in het Latijn geschreven. In twee andere colofons vermelden de kopiïstes dat zij de werken die zij hebben geschreven, hebben vertaald uit het Latijn.

Wenen, ONB: Series Nova 12874	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.183r-183v : “sij dit boexsken uutten latine heeft doen setten”	Heylken Lievens
Averbode, NA: 1 (BNM)	Oplinter. Cisterciënzer- innen, Maagdendal	achterin: "Eynt dat boeck der diffinitien vergadert int jaer ons heren .M.CCC.XVII. ende vanden paus gheconfirmeert. alle andere diffinitien weder ropen. uyten latijn in duytschen ghestelt bij vrouwe marie happarts abdisse des cloesters van meechedendael bij oplintere Anno domini xv[c] lxxviii"	Maria Happaerts

Pommersfelden, GSS: 344	Selwerd bij Groningen, Benedic-tijnen en Benedicti-nessen St.-Catharina	f.184v-185r: "Completus est iste libellus orarius anno domini M cccc lxxviii ipso die Sancti Ambrosii episcopi. Quem scripsit Soror Wendelmodis Roltemans ad instanciam carissime neptis eius Leve Ter Bruggen honeste matrone. Et Soror Agnes Martini illuminavit. Sancti moniales monasterii ordinis sancti Benedicti ad Sanctam Katharinam In Sylloe prope Groenyncgen Urbem inclitam et opulentam in frisia. Eundem orarium prefata Leve Ter Bruggen tamquam entenium[?] memorabile propinando dedit illustri et honesto viro Johanni De Valle rosarum Alias Vanden Roesendael"	Wendelmodis Roltemans
-------------------------	---	---	-----------------------

Vermeldingen over het gebruik en bezit van het handschrift

Ten slotte treffen we nog een aantal vermeldingen aan in de colofons en eigendomsmerken over het gebruik of het bezit van het handschrift. Vooral in de twee vrouwenkloosters in Brussel wordt in de colofons en eigendomsmerken aangegeven op welke plaats het handschrift zou moeten liggen, namelijk op het koor. Daarnaast wordt in de colofons in Den Haag, KB: 133 C 1 en Wenen, ONB: Series Nova 12887 aangegeven dat het handschrift op het koor moet worden bewaard, zodat de mater of priorin eruit kan studeren. In Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 wordt in het colofon de wens uitgedragen dat het handschrift van priorin op priorin zal worden overgedragen.

Den Haag, KB: 133 C 1	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	"Ende sij heeft begheert dat desen boeck altoes op den choer sal ligghen. omtrint oft voer die priorinne op dat een yeghelijc daer in mach vinden na sijn beliefte."
Philadelphia, FL: Lewis European 213	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.1r: "Dit boexscen is in die bewaringhe van suster anna van essen alsoo langhe alst haer overste belieft 1623 den 22 januarius"
Wenen, ONB: Series Nova 12887	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	"Voert soe soude ic suster katherine wijgaerts wel begheren op datter mater ghelieft dat dit boexken na mijn doot bleve een der yegheliker mater wie si es ende dat opten choer voer haer laghe om daer in altemet in te studeren een yeghelijc diet ghelieft"
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Hasselt. Tertiariissen S. Catharina / Sint-Catharinadal	f. 1r: "sal vortaeen bliven geleent vander eenre onder moeder op dander nu ende vortdaen"
Den Haag, KB: 133 M 128	's-Hertogenbosch Broeders van het Gemene Leven & Zusters van het Gemene Leven S. Andreas / Ten Orten (?)	"si heeft begheert dattet sal blyven in die leberye en dattet anders nyemont voer syn eyghen houden en sal want syt alleen becosticht en bearbeyt heeft."

Authenticiteit van de colofons en eigendomsmerken

We moeten er ons van bewust zijn dat de gegevens die zijn vermeld in de colofons niet altijd correct zijn. Zo kan een kopiist(e) bij het overschrijven van een handschrift, het colofon

overnemen van de oorspronkelijke tekst, zonder dat hij of zij deze aanpast, maar de kopiist(e) kan ook een nieuw colofon schrijven.¹¹⁶ Daarnaast is het ook niet altijd duidelijk of de datum die wordt vermeld in het colofon geldt voor het hele handschrift, of voor slechts een deel van het handschrift.¹¹⁷ Hetzelfde geldt ook voor de eigendomsmerken, die in de loop van de jaren kunnen zijn aangepast, doorgestreept of zelfs kunnen zijn verdwenen uit de handschriften.

Volgens Ann Kelders moeten we er ons van bewust zijn dat de colofons die zijn geschreven in een groot deel van de handschriften geen autografen zijn, maar kopieën. Het is mogelijk dat een andere hand van een latere datum aanvullende informatie in het handschrift heeft geschreven. We moeten daarom een duidelijk onderscheid maken tussen de oorspronkelijke en de moderne colofons (en eigendomsmerken).¹¹⁸

Hieronder zijn de handschriften weergegeven uit het corpus, waarin een modern colofon of een modern eigendomsmerk is geschreven:

Brussel, KB: 15071	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f. 3v: “De omelien van den heyligen Gregorius met de epistelen en evangeliën, daer die omelien op spreken. Geschreven in ’t jaer 1510 door Johanna Colijns, oud 56 jaeren, ende door haer geschonken aen ’t klooster van Jericho den 8 ^{sten} dach in julio 1511”
Brussel, KB: 15136	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f. 1v: “Die Expositie van den Tabernacule des orconscaps en van datter toebehoert, welke expositie maecte (jan) Ruysbroec, ende het was sijn VI boeck. gescreven in ’t jaer 1472 door suster Katherina van Ghiseghem, profes- nonne in den cloestere van onser liever vrouwen Rose, geplant in jericho, binnen Breusele bi sinte Katherinen, der ordene sinte Augustijns. Jan Ruysbroec prior van ’t klooster van Groenendael in Sognienbosch, geboren omtrent 1294, is gestorven 2 december 1381. Dit werk is overgezet in ’t Latijn door Laurentius Surius, en wordt gevonden in zijne vertaeling van alle de werken van Ruysbroec gedrukt te Keulen in de jaeren 1549, 1552, 1609 en 1692, onder den titel van Comentariorum ... in Tabernaculum foederis, et cuncta ad id pertinentia, pag. 65-302. Druk van 1609. Het klooster van Jericho is afgeschaft in ’t jaer 1783, Door den keyser Joseph II. Zie het Leven en de werken van Jan Ruysbroec in de Mem. litt. De Laquot. t.i.p. 203. C.V.H. 1829”
Brussel, KB: 15139	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	Eerste schutblad voorin: “Bonaventur, van der wijsen eens gheestelijcs levens, met andere glosen op den pater noster. Geschreven in ’t klooster van Jherico te Brussel door suster Elisabet Vlieghe oud 51 jaeren in ’t jaer 1474.” Men leest op ’t laetste blad van dit boeck: Dit boek hoert toe te onser liever vrouwen der Roosen geplant in Jherico dat men heet te sinte Katherinen binnen Bruesele. In den jaer ons heren 1474, soe heeft suster Lysbeth Vliegh desen boeck volscreven ende met groeten arbeyde op sinte Symon ende Judea vont volyndet ter eeren gods ende tot stichtinghen ende salicheit alre devote menschen, doe sij out was 51 jaer, want sijs eer neerstelijc ende vlietelijc vele jaren ghearbeit heeft in vele goede boeken te scriven. Het klooster Jerico te Brussel, staende op de oude graenmaerck is vernietigd in ’t jaer 1783 door den keyser Joseph II.”

¹¹⁶ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 11

¹¹⁷ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 12

¹¹⁸ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 22

Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	“Dit bock hoirt toe Nazareth bynnen Gelren. The above was written on a Parchment leaf formerly paster on the first inner cover”
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Hasselt. Tertiariissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f. 1r: “Dit sijn de psalmen van davit geschreuen van onse eerste ondermoeder catharina vander molen onse seer live en is van haer 28 tot haer 80 jaeren int officie geweest” “Ida Putlinx staet haren hof op de Wolfkens te Hasselt af tot een vrouwenhuis, in ’t jaer 1426. In ’t jaer 1428 wordt de instelling door de stadsraed goedgekeurd. Jan van Heinsberg, Bisschop van Luik brengt ze onder den derden regel van S. Katharina en noemt het klooster S. Katherinendal, den 12 nov. 1430, en in 1440 onderwerpen zich de nonen aen ’t kloosterslot, daertoe gebragt door Aleida Baerthuis, van Maestricht daerheen gezonden. Dit boek geschreven door K. v.d. Molen eerste ondermoeder van ’t convent behoort dus tot dien tijd. Zie Mantelii Haseletum, blz. 157. J.H.B. Nullius et omnium”

De moderne colofons in deze handschriften bevatten informatie die waarschijnlijk is overgenomen uit de oorspronkelijke colofons, die nog gewoon aanwezig zijn in de handschriften. Zo wordt er in het colofon in Brussel, KB: 15139 verwezen naar het eigendomsmerk dat achterin het handschrift is geschreven en ook de tekst uit het oorspronkelijke colofon is overgenomen. Dit is ook het geval in het moderne colofons in Brussel, KB: 15071 en Brussel, KB: 15136 (zie foto’s in bijlage 3).

Deze moderne colofons kunnen ook nog aanvullende informatie bevatten over het klooster of de auteurs van de werken in de handschriften zoals in het moderne colofon in Brussel, KB: 15136, waarin informatie wordt gegeven over de schrijver Jan van Ruusbroec. Het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331 bevat twee moderne colofons. In het eerste moderne colofon wordt aanvullende informatie gegeven over de kopiïste, Catharina van der Molen. In het tweede moderne colofon wordt een beknopte geschiedenis van het klooster Sint-Catharinadal in Hasselt gegeven.

Waarom de moderne colofons, die dezelfde informatie bevatten als de oorspronkelijke colofons, zijn toegevoegd aan de handschriften die nog de oorspronkelijke colofons bevatten is niet bekend. Wat wel bekend is, is dat deze moderne colofons pas in de negentiende eeuw of later in de handschriften zijn geschreven. Een mogelijke reden voor het toevoegen van deze moderne colofons zou kunnen zijn dat deze beter leesbaar zijn voor de niet-middeleeuwse lezer.

Er is één handschrift dat een bijzonder modern eigendomsmerk bevat, namelijk het handschrift Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169 dat afkomstig is uit het vrouwenklooster Nazareth in Geldern. In dit moderne eigendomsmerk wordt aangegeven dat het oorspronkelijke eigendomsmerk was geschreven op een perkamenten blad dat was geplakt

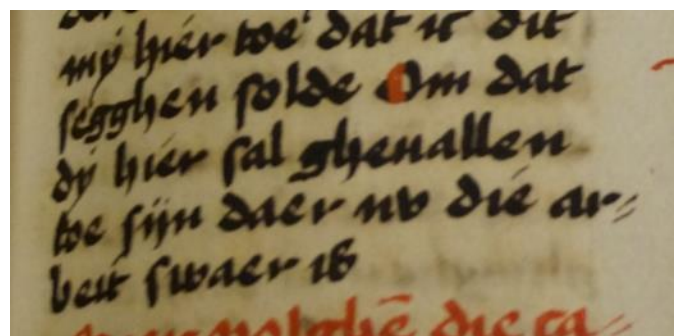
tegen de binnenkant van het voorplat van de boekband. In dit handschrift is het oorspronkelijke eigendomsmerk niet meer aanwezig en de bezitter van het handschrift heeft het noodzakelijk gevonden dat deze vermelding bewaard bleef.

Notities over kopiïsten in de handschriften

Tot slot is er nog gekeken naar de notities over en van de kopiïsten in de handschriften. Juist omdat er in de colofons herhaaldelijk wordt ingegaan op het gedenken van de kopiïste en het prijzen om de arbeid die is geleverd tijdens het schrijven was de verwachting dat er daarom ook buiten de colofons om, dus in de teksten en in de marges van het handschrift, verwijzingen zouden zijn naar de kopiïste. Daarom is er in de volgende handschriften, met dezelfde teksten, gekeken of er informatie over de kopiïst of kopiïste is geschreven in werken en de marges van de handschriften:

Brussel, KB: 1173-74	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	Gregorius en Bernardus: homiliën; preek op naam van Origenes
Brussel, KB: 15071	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	Gregorius de Grote: Homeliën
Den Haag, KB: 70 E 20	Weesp. Tertiariissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	Mnl. vertaling van Gregorius de Grote: Homiliae in evangelia
Brussel, KB: 15136	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel
Den Haag, KB: 73 G 18	Weesp. Tertiariissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel
Den Haag, KB: 129 G 4	Gouda. St.- Margaretha.	Jan van Ruusbroec: Van den geesteliken tabernakel
Den Haag, KB: 70 E 14	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	Zuidnederlandse vertaling van Jacobus de Voragine: Legenda aurea, winterstuk en zomerstuk (gedeeltelijk) en toegevoegde teksten
Den Haag, KB: 70 E 15	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	Jacobus de Voragine: Legenda aurea; onvoll. Vaderboec; onvoll. Etc.
Den Haag, KB: 73 H 11	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	Heiligenlevens. Selectie uit het winterstuk van de Zuidnederlandse vertaling van de Legenda Aurea (f.122-230)

In tegenstelling tot de verwachting wordt er nauwelijks verwezen naar de kopiïste in de teksten in de handschriften. Ook in de marges van de bladen in de handschriften staan geen vermeldingen over de kopiïst(e) van het handschrift. Slechts in een van de bekeken handschriften staat een korte vermelding over zware arbeid, die mogelijk zou kunnen verwijzen naar het werk dat de kopiïste heeft geleverd. Het gaat om een

handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 70 E 15, uit het Sint-Agnesklooster in Maaseik. Op f. 152r (zie de foto hierboven) staat in de tekst van het handschrift het volgende geschreven: “om dat dy hier sal ghevallen toe sijn daer nu die arbeit swaer is”.

Discussie en conclusie

In het hoofdstuk ‘resultaten’ is allereerst de kloostergeschiedenis van een aantal vrouwenkloosters besproken. Daarna zijn de colofons en eventuele eigendomsmerken voor ieder klooster apart besproken. Helaas is het in veel gevallen onduidelijk waarom er bepaalde elementen aan- of juist afwezig zijn in de colofons en eigendomsmerken. Nu de colofons en eigendomsmerken voor ieder klooster apart zijn bekeken blijkt dat er vooral per klooster bepaald is welke elementen in een colofon moeten voorkomen en welke optioneel zijn (zie tabel 2). Zo bevatten bijna alle colofons een jaartal of specifieke datum waarop het handschrift is afgeschreven. Het lijkt erop dat in de meeste kloosters de vermelding van het jaar een essentieel onderdeel is van een colofon, ook al zijn er kloosters die hier van afwijken, zoals het vrouwenklooster uit Nazareth uit Geldern. Wat betreft andere elementen in een colofon, zoals de vermelding van de naam van de kopiist(e) en het verzoek tot een gebed voor de kopiist(e) lijkt de noodzakelijkheid van de vermelding in het colofon minder strikt. We zouden deze elementen kunnen zien als optionele aanvullingen op het jaartal dat wordt vermeld in het colofon.

Wat betreft de eigendomsmerken in de handschriften lijken de kloosters wel overeen te komen hoewel in sommige kloosters de afwezigheid van eigendomsmerken in hun handschriften opvallend is. De eigendomsmerken in de handschriften volgen in grote lijnen dezelfde formules waarmee de bezitter van het handschrift wordt aangeduid. Dit komt hoogstwaarschijnlijk doordat in de statuten van de kloosters vermeld is door wie en op welke manier de eigendomsmerken moeten worden geschreven.

Als we terugblikken op de eerdere onderzoeken over colofons, die zijn beschreven in de inleiding van deze scriptie, dan kunnen we concluderen dat de resultaten uit dit onderzoek grotendeels overeenkomen met resultaten uit deze eerdere onderzoeken.

Allereerst zijn de resultaten van dit onderzoek vergelijkbaar met die van onderzoek over colofons van Thérèse Glorieux-De Gand en Ann Kelders. Zo treffen we in een groot deel van de colofons in dit corpus een datum aan. Deze datum kan op verschillende manieren worden vermeld. Kelders geeft in haar analyse van de colofons aan dat verwezen kan worden naar de

plaats van de dag in de maand, een kerkelijke feestdag en het tijdstip op de dag.¹¹⁹ Deze manieren hebben we ook aangetroffen in de colofons in dit corpus.

Kelders stelt dat schrijven in de middeleeuwen vooral een mannenzaak was, omdat er volgens haar minder aanwijzingen zijn dat de handschriften zijn geschreven door vrouwelijke kopiïstes dan door mannelijke kopiïsten.¹²⁰ In tegenstelling tot de bevindingen van Kelders zijn de meeste colofons uit dit corpus geschreven door vrouwen. Dit weten we doordat in colofons uit de meeste kloosters expliciet de namen van de kopiïstes worden vermeld. Alleen in het klooster Nazareth in Geldern worden opvallend weinig namen vermeld in de colofons. Voor de handschriften die zijn geschreven in de vrouwenkloosters in Weesp geldt de conclusie van Kelders wel, omdat de handschriften in dit klooster zijn geschreven door mannen.

Over de taal waarin de colofons zijn geschreven vermeldt Kelders dat het overgrote deel is geschreven in het Latijn en maar een klein deel in het Nederlands of Frans. In de meeste gevallen komt de taal van het colofon overeen met de taal waarin de tekst is geschreven, maar het is ook mogelijk dat taal van het colofon en de tekst verschilt. Kelders wijst erop dat de taal van het colofon aan kan geven in werk milieu het is geschreven. In het universitaire milieu wordt vooral in het Latijn geschreven, terwijl kloosterzusters volgens haar systematisch in de volkstaal schrijven.¹²¹ In tegenstelling tot de colofons die Kelders heeft geanalyseerd, zijn bijna alle colofons juist in het Middelnederlands geschreven. Alleen in de vrouwenkloosters in Weesp zijn de colofons vaker in het Latijn geschreven, wat waarschijnlijk ligt aan het feit dat de handschriften van deze vrouwenkloosters zijn geschreven door mannelijke kopiïsten. We zien wel dat de colofons meestal in dezelfde taal zijn geschreven als de werken in de handschriften.

In de paragraaf ‘Vrijheden van de kopiïst in de colofons en eigendomsmerken’ hebben we gezien dat er paar bijzondere elementen zijn die in de colofons worden vermeld, zoals het verbod om het handschrift te verkopen, het verzoek om het handschrift bij vermissing te retourneren aan de bezitter of een vermelding over de betaling van het handschrift. Kelders heeft ook enkele van deze elementen aangetroffen in de colofons die zij heeft bekeken in haar analyse.¹²²

Als we de bevindingen die naar voren zijn gekomen in dit onderzoek vergelijken met die

¹¹⁹ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 23-28

¹²⁰ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 29

¹²¹ Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 36-37

¹²² Glorieux-De Gand & Kelders 1991, p. 37-39

van De Hemptinne zien we vooral overeenkomsten met de bevindingen van dit onderzoek met dat van De Hemptinne. Een aantal motieven die zij regelmatig terug ziet keren in colofons komen ook duidelijk naar voren in de colofons die zijn bekeken in dit onderzoek. Het betreft de volgende motieven:

- de wens om gememoreerd te worden
- de eer van God en van zijn heiligen
- het eigen gebruik, eventueel met toestemming van een overste
- het gebruik door de medezusters en het convent
- de liefde en dankbaarheid voor een medezuster¹²³

In de colofons die zijn opgenomen in het corpus van dan dit onderzoek wordt regelmatig een verzoek gedaan tot een gebed voor de kopiïste of om de kopiïste te gedenken. In Gent, UB: 904 staat in het colofon “Ghedinct harer” en in Brussel, KB: II 298 wordt gevraagd om de kopiïste “voer Gode te ghedinckene”.

In een aantal colofons uit het corpus wordt informatie vermeld over het gebruik van het handschrift. Zo is er in het handschrift met de signatuur Den Haag, KB: 133 C 1 het volgende colofon geschreven waarin wordt aangegeven het colofon op het koor moet liggen, in de buurt van de priorin: “Ende sij heeft begheert dat desen boeck altoes op den choer sal ligghen. omtrint oft voer die priorinne op dat een yeghelijc daer in mach vinden na sijn liefste”. In handschrift Philadelphia, FL: Lewis European 213 wordt het volgende eigendomsmerk vermeld: “Dit boexscen is in die bewaringhe van suster anna van essen alsoo langhe alst haer overste belieft 1623 den 22 januarius”.

Er zijn ook motieven die De Hemptinne noemt die in de colofons in dit onderzoek niet of nauwelijks een rol spelen, zoals:

- de verwachting van een beloning, zo niet op aarde, dan wel in het hiernamaals, van de eigen zielenzaligheid en die van de medezusters
- de (morele) druk om iets af te werken dat door anderen is begonnen
- de bestelling van een buitenstaander
- de wens om een geschenk te geven aan een verwante leek, vaak ook een vrouw¹²⁴

Een mogelijke verklaring voor de afwezigheid van deze motieven zou kunnen zijn dat de zusters vooral voor het gebruik in eigen klooster schreven en niet zozeer voor de commercie. Aangezien veel van de besproken kloosters een kloosterslot hadden ingevoerd was het contact met de buitenwereld in ieder geval minimaal, waardoor het ook minder waarschijnlijk zal zijn dat er op grote schaal handschriften werden geschreven voor buiten de kloostermuren.

Er wordt maar in een paar colofons die zijn opgenomen in het corpus iets vermeld over de

¹²³ De Hemptinne 2004, p. 58-59

¹²⁴ De Hemptinne 2004, p. 58-59

bestelling van een handschrift door een buitenstaander. Zo wordt er bijvoorbeeld in het colofon dat is geschreven in handschrift Weesp, GA: inv. 286 door de kopiist aangegeven dat hij het handschrift heeft geschreven voor een echtpaar en dat het handschrift door hun is betaald: “Item dit boec hebbe becosticht ende wel betaelt tot enen ewighen testament aernt hoep ende niese sijn wijf saligher ghedachten”.

Cyrus noemt een colofon een ‘biografische aantekening’, die informatie kan geven over de kopiist(e). Een colofon kan de naam van de kopiist of kopiïste wel of niet vermelden en in veel gevallen wordt er informatie gegeven over de individuen die hebben meegewerkt aan het vervaardigen van het handschrift. Zo kan er worden vermeld in welke omgeving een handschrift is geschreven of namens wie het is geproduceerd.¹²⁵ Cyrus heeft dus niet vast kunnen stellen dat er elementen zijn die een colofon verplicht moet bevatten. Een groot deel van de colofons die zijn bekeken in dit onderzoek zouden, zoals Cyrus heeft gesteld, inderdaad gezien kunnen worden als een biografische aantekening, omdat we uit deze colofons nuttige informatie kunnen halen over zowel de kopiist(e) als over het klooster.

Zoals aan het begin van dit onderzoek is aangegeven is het lastig om exacte definitie te geven van een kopiïstencolofon, omdat er geen strikte eisen leken te zijn over wat er in een colofon moet worden vermeld. Daarom werd de volgende brede definitie, die Clemens en Graham aan het begrip kopiïstencolofon geven gebruikt: “*a scribal colophon, that is, an inscription that a scribe enters at the end of a manuscript, or sometimes at the end of a particular text within a manuscript, in which he or she provides information about the production of the manuscript*”.¹²⁶ We zouden deze definitie van Clemens en Graham na de analyse van de colofons in dit onderzoek kunnen bijstellen tot de volgende definitie: “een kopiïstencolofon is een inscriptie die voor- of achterin een handschrift of aan het einde van een tekst kan worden geschreven kan worden door een kopiïst, waarin hij of zij de volgende elementen kan vermelden: de naam van de kopiïst(e), de datum waarop het werk of handschrift is voltooid en een verzoek tot gebed voor de kopiïst(e)”.

Eigendomsmerken zijn in tegenstelling tot kopiïstencolofons makkelijker te definiëren. Volgens Clemens en Graham is een eigendomsmerk een notitie, die meestal in het begin van een handschrift geschreven of op een schutblad wordt geschreven, waarin wordt aangegeven tot welke instelling het handschrift behoort of wie de bezitter van het handschrift is.¹²⁷ Deze

¹²⁵ Cyrus 2009, p. 164

¹²⁶ Clemens & Graham 2007, p. 117

¹²⁷ Clemens & Graham 2007, p. 124

definitie kan na dit onderzoek worden aangehouden, met de aanvulling dat een eigendomsmerk ook achterin een handschrift kan worden geschreven.

In dit onderzoek is gekeken naar de kopiistencolofons en eigendomsmerken in de vijftiende- en zestiende-eeuwse handschriften uit vrouwenkloosters. Om te kijken of we kunnen spreken van conventies voor colofons en eigendomsmerken zijn er verschillende colofons en eigendomsmerken uit vijftiende- en zestiende-eeuwse middeleeuwse handschriften bekeken die afkomstig zijn uit vrouwenkloosters. De vraag die centraal stond in dit onderzoek was: welke conventies zien we in de kopiistencolofons en eigendomsmerken in de vijftiende- en zestiende-eeuwse handschriften uit vrouwenkloosters? Daarnaast is er ook nog gekeken naar de volgende aspecten:

- In welke handschriften treffen we colofons aan en wat het aandeel is van het aantal handschriften met colofons ten opzichte van de gehele handschriftencollectie van een klooster?
- De overeenkomsten en verschillen tussen de colofons en eigendomsmerken in de handschriften uit verschillende delen van de Nederlanden.
- De overeenkomsten en verschillen tussen de colofons en eigendomsmerken in de handschriften van verschillende kloosterordes.
- De (eventuele) vermeldingen over de kopiisten in de teksten van de handschriften.

De verwachting was dat de conventies voor de colofons in handschriften van vrouwenkloosters uit de Nederlanden zullen verschillen, naar geografische ligging, kloosterorde en klooster, omdat er nergens vaststaande eisen worden aangegeven over wat er in een colofon vermeld moet worden. Het werd waarschijnlijk geacht dat de colofons en eigendomsmerken vergelijkbare inhoud en formules bevatten, maar dat sommige aspecten die voorkomen in een colofon zullen verschillen naar geografische ligging, kloosterorde en klooster. Daarnaast werd aangenomen dat de typen handschriften (soort teksten) waarin colofons en eigendomsmerken zijn geschreven waarschijnlijk voor het grootste gedeelte hetzelfde zijn, omdat alle handschriften afkomstig zijn uit vrouwenkloosters in de Nederlanden en de meeste handschriften zijn geschreven voor eigen gebruik in het klooster. Van de eigendomsmerken werd verwacht dat deze voor het grootste gedeelte hetzelfde geformuleerd zouden zijn, omdat dit meestal in de statuten van een klooster is vermeld.

Uit de analyse van de kopiistencolofons is gebleken dat de meeste kopiistencolofons uit het corpus een vermelding bevatten van het jaartal of datum waarop het handschrift of werk is voltooid. De naam van de kopiist(e) en het verzoek van een gebed voor de kopiist(e) worden

in een aantal vrouwenkloosters doorgaans wel vermeld in de colofons, terwijl in andere vrouwenkloosters deze aspecten niet of nauwelijks voorkomen in de colofons. Bijna alle colofons zijn geschreven in het Middelnederlands, met uitzondering van de colofons uit van de vrouwenkloosters in Weesp.

In zes van de bekeken vrouwenkloosters bevat ongeveer de helft van alle overgeleverde handschriften een colofon en in de andere zes vrouwenkloosters bevat ongeveer één derde een kopiistencolofon. Als we de inhoud van de handschriften met colofon vergelijken met die zonder colofon, dan blijkt dat er geen duidelijke relatie is tussen de inhoud van de handschriften en de aan- of afwezigheid van een colofon. Er is echter één categorie handschriften waarbij er wel een relatie lijkt te zijn tussen de inhoud en de aan- of afwezigheid van een colofon, namelijk de gebeden- en getijdenboeken. In de meeste gebeden- en getijdenboeken is namelijk geen colofon geschreven.

Wanneer we kijken naar de relatie tussen het formaat van een handschrift en de aan- of afwezigheid van een colofon blijkt dat we nauwelijks kunnen spreken van een algemene tendens wat betreft de relatie tussen het formaat van een handschrift en de aan- of afwezigheid van colofons in een handschrift. Er kan hooguit worden gesteld dat de kans op afwezigheid van colofons in kleine handschriften iets groter is dan bij grotere handschriften. Dit zou mogelijk in verband staan met de inhoud van de handschriften, aangezien de kleine handschriften vaak getijden- of gebedenboeken zijn, die vaak klein van formaat zijn.

Uit de vergelijking van de colofons uit de verschillende delen van de Nederlanden blijkt dat er eerder sprake is van lokale voorkeuren voor het vermelden van bepaalde aspecten in de colofons, dan dat we kunnen spreken van een algemene tendens in de colofons uit de verschillende delen van de Nederlanden. Wel is gebleken dat de kloosters die gelegen zijn in het noorden van de Nederlanden een grotere Latijnse invloed kennen dan de kloosters uit het zuiden en oosten van de Nederlanden. In de vrouwenkloosters uit Weesp is deze grotere Latijnse invloed waarschijnlijk veroorzaakt doordat daar de handschriften werden geschreven door mannelijke kopiïsten, maar in de andere kloosters is dit niet het geval.

Uit de vergelijking van de colofons die zijn geschreven in handschriften van verschillende kloosterordes is gebleken dat er wel sprake is van een aantal verschillen tussen de colofons van de verschillende kloosterorde, maar we kunnen niet spreken van een algemene tendens in de colofons van een bepaalde kloosterorde.

We kunnen dus tot de algemene conclusie komen dat er sprake is van conventies voor

kopiistencolofon en eigendomsmerken, maar dat deze verschillen per vrouwenklooster. Het lijkt erop dat ieder vrouwenklooster zijn eigen eisen stelt over wat er in de colofons vermeld moet worden door de kopiist(e).

In een volgend onderzoek zou er gekeken kunnen worden naar de colofonconventies in handschriften die afkomstig zijn uit mannenkloosters. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of er overeenkomsten en verschillen zijn tussen de colofons uit vrouwen- en mannenkloosters in de Nederlanden. Daarnaast zou er onderzocht kunnen worden of er verschillen zijn tussen de kopiistencolofons uit vrouwenkloosters in de Nederlanden en vrouwenkloosters in andere landen.

Hoewel er van sommige vrouwenkloosters uit de Nederlanden maar zeer weinig bekend is over hun geschiedenis en hun bewoners, kunnen we mede dankzij de colofons en eigendomsmerken die in de handschriften zijn geschreven die afkomstig zijn uit deze kloosters, waardevolle informatie verkrijgen die nergens anders wordt vermeld. De kopiistencolofons en eigendomsmerken zijn dus onmisbaar in het onderzoeken naar vrouwenkloosters en kopiistes.

Om dit onderzoek in de stijl van de kopiistes uit de vrouwenkloosters af te sluiten volgen de laatste woorden: “dit onderzoek is na maanden zware arbeid voltooid op 20 augustus in het jaar 2015”.

Literatuurlijst

- Agentschap Onroerend Erfgoed. De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. *Agnetenklooster (ID: 73451)*.
Versie 15 december 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/73451>
- Arriëns, J.W. *Vrouwenklooster, kerk en dorp Diepenveen*. Deventer 1959.
- Baaij, Anna Maria. *Jhesus Collacien. Een laatmiddeleeuwse prekenbundel uit de kringen der tertiariissen*. Diss. Katholieke Universiteit Nijmegen 1962. Zwolle: Tjeenk Willink 1962.
- Beek, Lydeke van. 'Ten love Godes ende tot salicheit der susteren. Kopiïst Peter Zwaninc († 1493) en de boekcultuur bij de tertiariissen van Weesp in de tweede helft van de vijftiende eeuw.' In: *Ons Geestelijk Erf* 79, 1 (maart 2008): p. 51-81.
- Bibliotheca Neerlandica Manuscripta (BNM)* (Universiteit Leiden), Versie 2014, <http://bnm.leidenuniv.nl>.
- Costard, Monika. *Spätmittelalterliche Frauenfrömmigkeit am Niederrhein. Geschichte, Spiritualität und Handschriften der Schwesterhäuser in Geldern und Sonsbeck*. Tübingen: Mohr Siebeck 2011.
- Cyrus, Cynthia J. *The scribes for women's convents in late medieval Germany*. Toronto etc.: University of Toronto Press 2009.
- Deschamps, J. *Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik*. Tongeren: Drukkerij George Michiels 1967.
- Deschamps, J. *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*. Leiden: E.J. Brill 1972. http://www.dbnl.org/tekst/desc001midd01_01/
- Dijk, Mathilde van. *Een rij van spiegels. De Heilige Barbara van Nicomedia als voorbeeld voor vrouwelijke religieuzen*. Hilversum: Uitgeverij Verloren 2000.
- Eeghen, I. H. van. *Vrouwenkloosters en begijnhof in Amsterdam. Van de 14^e to het eind der 16^e eeuw*. Amsterdam: H.J. Paris 1941.
- Ehrenschtendner, Marie-Luise. 'Reviews. The Scribes for Women's Convents in Late Medieval Germany, by Cynthia J. Cyrus'. In: *Renaissance Quarterly*, Vol. 63, No. 1 (Spring 2010): p. 199-200.
- Frenken, A.M. 'Het Augustinessen-Klooster te Zoeterbeek.' In: *Bossche Bijdragen* 11 (1931-1932): 174-301.
- Gaze, Delia. Ed. *Dictionary of Women Artists. Volume 1*. Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers 1997.
https://books.google.nl/books?id=6_0Y0PALzQMC&pg=PA9&lpg=PA9&dq=guda+the+nun&source=bl&ot_s=tVxa0LFtUV&sig=Luj9LB5lo44enIYRhXp6QW3eC4g&hl=nl&sa=X&ved=0CDMQ6AEwA2oVChMIzd ef0buoxwIVAs8aCh07BARq#v=onepage&q=guda%20the%20nun&f=false
- Geusau, Gérard Théodore Lamoraal van. *Korte geschiedenis der Kloosters te Maastricht*. Maastricht: Leiter-Nypels 1894.
- Glorieux-De Gand, Thérèse, Ann Kelders. *Het woord van de kopiïst. Colofons van gedatterde handschriften*. Brussel: Koninklijke Bibliotheek Albert I 1991.
- Goethe Universität. *Frankfurt am Main. Mittelalterliche Handschriften. Universitätsbibliothek*. Digitale versie van handschrift Frankfurt am Main, Stadt- und Universitätsbibliothek, Ms. Barth. 42 (Ausst. 19). Versie 2015. <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/msma/content/pageview/3644769>
- Groen-Bekema, José. *Het Zusterboek. Zelfverloochening in het vrouwenklooster te Diepenveen 1400-1578*. Diepenveen: Historische Vereniging Dorp Diepenveen en Omgeving te Diepenveen 2006.
- Hamburger, Jeffrey F. 'Book Reviews. The Scribes for Women's Convents in Late Medieval Germany, by Cynthia J. Cyrus'. In: *Speculum*; vol. 85 (2010), afl. 2: p. 379-382.
- Heel, P. Dalmatius van. *De tertiariissen van het Utrechtsche Kapittel*. Utrecht: J.R. van Rossum 1939.

- Hemptinne, Thérèse de. 'Scriveressen en hun colofons. Op zoek naar de motivatie en werkomstandigheden van vrouwelijke kopiïstes in de laatmiddeleeuwse Nederlanden.' In: Herman Pleij, Joris Reynaert e.a. *Geschreven en gedrukt. Boekproductie van handschrift naar druk in de overgang van middeleeuwen naar Moderne Tijd*. Gent: Academia Press 2004: p. 47-66.
- Kienhorst, Hans. 'Mystiek op schrift in vrouwenkloosters uit de traditie van de Moderne Devotie. Een oriënterende vergelijking van drie collecties: Arnhem, Geldern en Maaseik.' In: *Ons Geestelijk Erf* 81, 1 (maart 2010): p. 38-63.
- Kloosterlijst. Beknopt overzicht van de Nederlandse kloosters in de Middeleeuwen*. (VU Amsterdam), Versie 2015, <http://www2.fgw.vu.nl/oz/kloosterlijst/index.php>
- Lambrechts, Juliaan. *Het oud Sint-Catharina-dal of beknopte geschiedenis van het klooster der Franciskanessen-penitenten bijgenaamd De Witte-Damen te Hasselt*. Mechelen: Drukkerij H. Dierickx-Beke Zonen 1892.
- Mersch, Bert, Rik Nulens, Katrien Houbey, Anja Neskens, Emile van Binnebeke. *Livina van Eyck, een verborgen leven. Devote agneten in de 15de eeuw*. Bree: Hugo Symons 2014.
- Michielse, Henk, Jan Out, Gerrit Schutte, red. *Geuzen en Papen. Katholiek en protestant tussen Vecht en Eem circa 1550-1800*. Hilversum: Stichting Tussen Vecht en Eem en Uitgeverij Verloren 2013.
- Mossman, Stephen. 'Book Reviews. The Scribes for Women's Convents in Late Medieval Germany, by Cynthia J. Cyrus'. In: *The English historical review*, vol. 125 (2010), afl. 517 (12): p. 1507-1508.
- Nederlandse Liederbank*. Versie 2005, <http://www.liederenbank.nl/index.php?lan=nl>
- Oosterman, Johan. 'Kopiïstendatabase'. Versie 17 augustus 2010. Software: *Filemaker*.
- RK klooster Zrs – Grauwzusters*. Versie 2014, <http://www.kerk-en-orgel.nl/record.php?action=display&id=21703>
- Scheepsma, Wybren. red. *Het ootmoedig fundament van Diepenveen. Zeshonderd jaar Maria en Sint-Agnesklooster 1400-2000*. Deventer: IJsselacademie 2002.
- Schilder, Marian. Red. *Amsterdamse kloosters in de Middeleeuwen*. Amsterdam: Vossiuspers AUP 1997.
- Stooker, Karl, Theo Verbeij. *Collecties op orde. Middelnederlandse handschriften uit kloosters en semi-religieuze gemeenschappen in de Nederlanden. Deel 1 en 2*. Leuven: Peeters 1997.
- Stoop, Patricia. *Schrijven in commissie. De zusters uit het Brusselse klooster Jericho en de preken van hun biechtvaders (ca. 1456-1510)*. Hilversum: Verloren 2013.
- Tervooren, Helmut. *Van der Masen tot op den Rijn: Ein Handbuch zur Geschichte der mittelalterlichen volkssprachlichen Literatur im Raum von Rhein und Maas*. Berlijn: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co 2006.
- Tesi Samanunga Hedendaagse kunst in Bilzen. Taal in Bilzen*. Geraadpleegd op 18 augustus 2015. <http://www.tesisamanunga.be/taal-in-bilzen.aspx>
- Wijnen, Mathieu. 'Munsterbilzen en het Oudnederlands'. In: *Tesi Samanunga, Tijdschrift van de Heemkundige kring Landrada* 4, nr. 13 (December 2004). Geraadpleegd op 18 augustus 2015. http://www.landrada.be/varia/artikels_tesi/13_munsterbilzen_oudnederlands.pdf

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht van alle handschriften uit de geselecteerde kloosters volgens de BNM

Amsterdam (St.-Maria Magdalena op het Spui)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
'S-GRAVENHAGE, KB: 133 H 9	1457	Ja	Ja (17 ^e eeuw)	Waarschijnlijk in bezit van het St.-Maria Magdalenaklooster op het Spui
AMSTERDAM, MA: 1218	ca. 1465-1475	Nee	Ja	
NIJMEGEN, JBB: 5000 C 45	ca. 1465-1475	Nee	Nee	
LEIDEN, UB: LTK 219	1476	Ja	Ja	
UTRECHT, MCC: Warmond 92 G 41	1486	Ja	Ja	
DARMSTADT, HLHB: 1912	Ca. 1490	Ja	Ja	
DARMSTADT, HLHB: 1095	Ca. 1490	Nee	Ja	Er wordt vermeld in het eigendomsmerk dat het handschrift is gemaakt in het Maria-Magdalenaklooster.
'S-GRAVENHAGE, KB: 74 G 1	1498	Nee	Nee	
AMSTERDAM, UB: I G 1	Tweede helft 15e eeuw	Ja	Ja	
HEIDELBERG, UB: Trübner 21	onbekend	Nee	Nee	

Bergen op Zoom (St.-Margaretha/ Dal van Josaphat)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
BRUSSEL, KB: 11967	Ca. 1450	Nee	Ja	
PARIJS, BA: 8208	1467	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 11173-77	1468	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 11156-58	1468	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 3037	Ca. 1468	Nee	Ja	Kopij is Jan van Meerhout
LONDEN, BL: Add. 11417	1469	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 11797	Ca. 1460-1470	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 1173-74	1473	Ja	Ja	
GENT, UB: 1736	Ca. 1480	Nee	Ja	
GENT, UB: 693	1480	Ja	Ja	
AMSTERDAM, UB: V J 1	Laatste kwart 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: 2665-66	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	

Brussel (St.-Maria/ Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
KAMERIJK, BM: 353	1426	Ja	Nee (vanaf 1488 in bezit van St.-Maria in Leuven)	Handschrift heeft niet zijn oorsprong in Jericho!
BRUSSEL, KB: II 2111	1429	Ja	Ja	
LONDEN, BL: Egerton 677	Ca. 1430	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: II 1300	1446	Ja	Nee	
GENT, UB: 904	1460	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 4367-68	1466-1467	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 15136	1472-1473	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 15139	1474	Ja	Ja	

BRUSSEL, KB: 2555-58	Derde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	Geschreven door een mannelijke kopiist. Eerste schutblad: het pater noster is gemaakt, geschreven en gegeven is door pater Bellens, 'ter beden' voor zuster van Limborch.
GENT, UB: 1016	Derde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 1631-33	Ca. 1478	Nee	Nee	Mogelijk gedeeltelijk uit Jericho
GENT, UB: 902	1479	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB:1678	Ca. 1480	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB:15156	1485	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB:IV 402	1486	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB:15069	1471-1489, 1489	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB:15055-56	1475, ca. 1468-1473 en ca. 1492	Ja	Nee	Herkomst bepaald o.g.v. watermerk
Olim LEUVEN, UB: 87 (verloren)	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 11146-48	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 293	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	Eigendomsmerk geeft aan dat het handschrift in het bezit was van zuster Geertruyt Tsofyongers
BRUSSEL, KB:4287	Ca. 1480-1500	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB:2136	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ja	Ja	
WENEN, ONB: Series Nova 12753	Ca. 1500	Nee	Nee	
WENEN, ONB: 11898	Ca. 1500	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: IV 296	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB:1683-87	Begin 16 ^e eeuw (voor 1505)	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 133 C 1	Tussen 1490 en 1504	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: II 298	1507	Ja	Nee	
BRUSSEL, BOLLANDISTEN: 487	Ca. 1450-1510	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 15071	1510	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 4432	1523	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 614	1592-1594	Ja	Nee	
PHILADELPIA, FL: Lewis European 213	16 ^e eeuw	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 15130	16 ^e eeuw	Ja	Ja (uit de 19 ^e eeuw)	
GENT, UB: 1300	1555-1638	Nee	Nee	
Olim DU BOIS DE SCHOONDORP: 8 ^o nr.473	Onbekend	Nee	Ja	

Brussel (St.-Elisabeth van de berg Sion)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
BRUSSEL, KB: 12792	1436	Nee	Nee	
GENT, UB: 1761	1448	Nee	Nee	
WENEN, ONB: Series Nova 12887	1468	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 2190-91	Ca. 1470	Nee	Nee	
WENEN, ONB: Series Nova 12874	1484	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 11988-90	Ca. 1490	Nee	Nee	
WENEN, ONB: 15419	Ca. 1490	Nee	Ja	

WENEN, ONB: Series Nova 12875	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
LEUVEN, TF: Mechelen 15	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
WENEN, ONB: 13655	Eind 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 1165-67	Ca. 1510	Nee	Ja	Tot 1783 in het bezit van het klooster Sion. Voorheen in het bezit van een ander klooster.
WENEN, ONB: Series Nova 12847	Ca. 1520	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 3059	1549	Ja	Nee	
Olim LEUVEN, UB: 24 (verloren)	Ca. 1550	Nee	Ja	
PARIJS, BM: 781	1574	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: II 1302	1592	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 516	1595	Ja	Nee	
Olim LEUVEN, UB: 116 (verloren)	16 ^e eeuw	Ja	Nee	Destinarius van dit handschrift is het klooster Sion. In het colofon wordt vermeld dat het gebruikt dient te worden door de zusters van dit klooster.
PARIJS, BA: 8218	16 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: 3057-58	16 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: II 3462	16 ^e eeuw (na 1528)	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 364	1612	Nee	Nee	Wordt niet meegenomen in het onderzoek omdat het een 17 ^e -eeuws handschrift is.

Diepenveen (St.-Maria en St.-Agnes)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
DEVENTER, SAB: Hs. I, 95 (10 W 4 KL)	Eind 14 ^e , begin 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 35 (10 W 5 KL)	1414	Ja	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 55 (101 F 5 KL)	Ca. 1425	Ja	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 5 (101 F 2 KL)	1426	Ja	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 49 (101 E 7 KL)	Ca. 1440	Nee	Ja	
STRALLEN, PASTORIE: z.s.	Eerste helft 15 ^e eeuw	Ja	Nee	Lokalisering Diepenveen, maar in bezit van de pastorie van Stralen
DEVENTER, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL)	1451	Ja	Nee	
LONDEN, VAM: Reid 23	1450-1453	Nee	Nee	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 72 (101 D 14 KL)	1453	Ja	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL)	1454	Ja	Ja	
GAESDONCK, CA: 15	Ca. 1462	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL)	1466	Ja	Nee	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 50 (10 T 3 KL)	1466	Ja	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 43 (101 F 9 KL)	Ca. 1466	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 60 (10 W 1 KL)	Derde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Nee	

DEVENTER, SAB: Hs. I, 22 (101 D 10 KL)	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja (eigendomsmerk van St.-Antoniusklooster in Albergen)	Lokalisering Nederlanden, volgens Byvanck database in bezit van Diepenveen.
DEVENTER, SAB: Hs. I, 18 (101 E 17 KL)	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 13 (101 E 4 KL)	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 12 (101 E 1 KL)	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 57 (10 W 7 KL)	Ca. 1465-1485	Nee	Ja	
ARNHEM, GA: Archief van Rhemen 94	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
STRÄNGNÄS, SB: Codex Batavum z.s.	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	Waarschijnlijk Diepenveen
KAMPEN, OLVP: 2	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 29 (101 E 8 KL)	Ca. 1500	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 26 (101 E 11 KL)	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 24 (101 E 15 KL)	Ca. 1500-1510	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, MM: 10 F 41	Ca. 1510	Nee	Ja	Kopiist is een onbekende man
DEVENTER, SAB: Hs. I, 61 (11 L 1 KL)	Eerste kwart 15 ^e eeuw, vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
DEVENTER, SAB: Hs. I, 23 (101 D 11 KL)	1401-1472, 1393-1517	Nee	Nee	
DEVENTER, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL)	1524	Ja	Ja	
ARNHEM, GA: Archief van Rhemen 95	1534	Nee	Nee	

Geldern (St.-Maria/ Nazareth)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
BONN, UB: S 2056	Ca. 1400	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Fol. 1027	1436-1437	Ja	Nee	Lokalisering mogelijk klooster Nazareth in Geldern
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1081	1446	Nee	Nee	
HAMBURG, SUB: Theol. 1056	1448	Ja	Nee	Handschrift is verdwenen in WO II Kopiiste is een onbekende vrouw
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1096	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BONN, UB: S 2052	1454	Ja	Nee	
HAMBURG, SUB: Theol. 1004	Ca. 1460	Nee	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1083	Ca. 1460	Ja	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1079	Ca. 1460	Ja	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Fol. 1171-1173	1450-1464	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1077	1465	Ja	Nee	
KRAKAU, BJ: Ms. Germ. Qu. 1094	1468	Ja	Nee	

KRAKAU, BJ: Ms. Germ. Qu. 1087	Midden 15 ^e eeuw	Ja	Nee	Kopiist is een onbekende man
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Fol. 1028	1479-1482	Ja	Nee	Kopiiste is een onbekende vrouw
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1337	1483	Ja	Ja	
BONN, UB: S 2055	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BONN, UB: S 2054	15 ^e eeuw	Ja	Nee	
BERLIJN, SPK: Germ. Qu. 1088	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1571	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1100	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1099	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1095	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1091	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	Kopiiste is een onbekende vrouw f. 120v, f. 271v: "scriverse"
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1090	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1078	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Fol. 1169	15 ^e eeuw	Ja	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Fol. 1026	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BONN, UB: S 2059	Ca. 1500	Nee	Nee	
BONN, UB: S 2053	Ca. 1500	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Oct. 353	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ja	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Oct. 352	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1097	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
KRAKAU, BJ: Ms. Germ. Qu. 1086	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ja	Nee	
KRAKAU, BJ: Ms. Germ. Qu. 1085	Eind 15 ^e eeuw	Ja	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1084	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Ja	Ja	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1080	Ca. 1500	Ja	Nee	Kopiist is een onbekende man Waarschijnlijk in het bezit van het klooster Nazareth in Geldern
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1082	1519	Ja	Nee	
HAMBURG, SUB: Theol. 1935	Ca. 1510-1520	Nee	Ja	
GAESDONCK, CA: 17	Ca. 1520	Ja	Ja	Eigendomsmerk is doorgestreept
Olim MÜNSTER, UB: 698 (verloren)	16e eeuw	Nee	Ja	Handschrift is verloren

Hasselt (Sint-Catharinadal)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Oct. 332	Ca. 1390 en ca. 1350	Nee	Ja	
WEERT, GM: CMW 28	1455	Ja	Ja	Mannelijke kopiist: Godefridus Poeyerle

BERLIJN, SBB-PK: Germ. Qu. 1109	1456	Ja	Nee	Handschrift is geschreven in een klooster in Zepperen voor Sint-Catharinadal in Hasselt
'S-GRAVENHAGE, KB: 133 F 13	Ca. 1460	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 76 J 7	Ca. 1460	Nee	Ja	
LEIDEN, UB: LTK 252	1461	Ja	Ja	
LUIK, UB: 2635	1462	Ja	Ja	
LONDEN, BL: Add. 15310-1	1462 en 1460-1461	Ja	Ja	Kopiist is een onbekende man
UTRECHT, MCC: Warmond 92 E 9	1467	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB 73 E 7	1472	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 135 F 12	Ca. 1475	Nee	Nee	Bezittersmerk is uitgeknipt
GENT, UB: 1305	Derde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
HASSELT, PM: s.o.	Ca. 1480	Ja	Nee	
BRUSSEL, KB: 21953	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
BERLIJN, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Ca. 1465-1520	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: II 279	Ca. 1530	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 7265	Eerste helft 16 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, BOLLANDISTEN: 548	1475-1800	Nee	Nee	

Maaseik (St.-Agnes)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
UTRECHT, UB: Cat. 1019	1403	Ja	Ja	Kopiist is een onbekende man
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 10	1427	Ja	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1356	Ca. 1420-1430	Nee	Nee	Lokalisering Zuidelijke Nederlanden o.g.v. provenance en decoratie
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 6	1431	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 19	1435	Ja	Ja	
GRONINGEN, UB: 216	1435	Ja	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1027	1442	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB:73 H 18	1445	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB:73 H 20	1445	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 3	1445	Ja	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1010	1445	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 14	Tweede kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 25	Tweede kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 22	Tweede kwart 15 ^e eeuw (ca. 1440)	Nee	Ja	Voorin het handschrift is geschreven wie het boek heeft gebonden en betaald. Er wordt verzocht om gebed.
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 24	Tweede kwart 15 ^e eeuw (ca. 1440)	Nee	Ja	Voorin het handschrift is geschreven wie het boek heeft gebonden en betaald. Er wordt verzocht om gebed.
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 4	Tweede kwart 15 ^e eeuw (ca. 1440)	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 71 A 5	Eerste helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 12	1450	Ja	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1013	Tweede kwart 15 ^e	Nee	Ja	

	eeuw (ca. 1440)			
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 32	1451	Ja	Nee	
BOEDAPEST, OSK: Holl. 4	1458	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 15	1458	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 8	Ca. 1460	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 33	Ca. 1460	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 14	1464	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: 4302-05	1469	Ja	Nee	
HOUSTON, PL: 2	Ca. 1460-1470	Nee	Ja	
NIJMEGEN, UB: 322	Ca. 1450-1470 en 1470	Ja	Nee	Kopiist is Gielijs vander Schueren (f. 131r-178r)
Olim LEUVEN, UB: 70 (verloren)	Ca. 1470	Nee	Nee	Handschrift is verloren
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 23	Ca. 140-1470	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 31	Ca. 1460-1470	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 7	Ca. 1460-1470	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB:73 H 16	1471	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB:73 H 9	1473	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 13	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
GENT, UB: 1301	1476	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 11	1478	Ja	Ja	
WEERT, GM: CMW 33	1482	Ja	Ja	Handschrift is eerst in gebruik van zuster Katheline Govaerst van het St.-Maria Magdalenaklooster in Brugge. Daarna is het tot 1795 in bezit St.-Agnes in Maaseik.
LEIDEN, UB: BPL 2541	1484	Ja	Nee	
MÜNCHEN, BSB: Cgm 5205	Ca. 1490	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 24	Ca. 1490	Nee	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1030	Ca. 1490	Nee	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1015	1497	Ja	Ja	
BRUSSEL, KB: II 2294	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 21845	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: 21950	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
Olim LEUVEN, UB: 55 (verloren)	15 ^e eeuw	Nee	Ja	Handschrift is verloren
BRUSSEL, KB: 21632-34	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 25	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
UTRECHT, MCC: BMH 101	15 ^e eeuw	Nee	Nee	
ANTWERPEN, RG: Misc. 26	Ca. 1500	Nee	Ja	
Olim LEUVEN, UB: G 70 (verloren)	Eind 15 ^e eeuw	Nee	Nee	Handschrift is verloren
MÜNCHEN, BSB: Cgm 5203	Eind 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 27	Ca. tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 30	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	Kopiiste is een onbekende vrouw
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 29	Ca. 1500	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 27	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
LEIDEN, UB: BPL 2259	Ca. 1500	Nee	Nee	Mogelijk gelokaliseerd en in bezit geweest van St.-Agnes in Maaseik
TILBURG, TF: Haaren 16	Ca. 1490-1500	Nee	Nee	Lokalisering mogelijk St.-Agnes in Maaseik

UTRECHT, UB: Cat. 1043	Ca. 1500	Nee	Nee	Lokalisering o.g.v. kalender, decoratie en provenance
UTRECHT, UB: Cat. 1033	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
UTRECHT, UB: Cat. 1011	Ca. 1500	Nee	Ja	
LUIK, UB: 2328	1504	Ja	Ja	
LUIK, BPAM: Section historique 6 L 31	Ca. 1510	Nee	Ja? (toebehorend aan zuster Catherin Margriet Foslaer)	Bezitter handschrift o.a. bepaald o.g.v. kalender
MÜNCHEN, BSB: Cgm 5204	Ca. 1510	Nee	Nee	
FRANKFURT, SUB: Praed. 12	Ca. 1510	Nee	Nee	
LONDEN, BL: Add. 29985	Ca. 1510	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 5220	Ca. 1510	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 3490	Ca. 1510	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: II 1332	Ca. 1510	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 277	Ca. 1510	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: II 166	Ca. 1510	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 26	Ca. 1510	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: IV 317	Ca. 1510	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: IV 94	Ca. 1510	Nee	Ja	Lokalisering mogelijk klooster Maagdendries in Maastricht Handschrift in bezit St.-Agnes in Maaseik
BRUSSEL, KB: IV 31	Ca. 1510	Nee	Ne	
'S-GRAVENHAGE, KB: 133 F 3	Ca. 1525	Nee	Ja	
LEIDEN, UB: BPL 2145	Eind 15 ^e of begin 16 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 H 21	1545-1547	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 28	Ca. 1540-1550	Nee	Nee	
AVERBODE, NA: 8 (BNM)	16 ^e eeuw	Nee	Ja	Lokalisering: mogelijk St.-Agnesklooster in Maaseik
BRUSSEL, KB: 21971	16 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: 21943	16 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: 21867	16 ^e eeuw	Nee	Nee	

Maastricht (St.-Andries/ Maagdendries)

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 5	Ca. 1300-1325	Nee	Nee	In bezit van klooster Maagdendries (etikel op achterplat)
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 13	1478-1479	Ja	Nee	In bezit van klooster Maagdendries (etikel op achterplat)
GENT, KANTL: 10	1487	Ja	Nee	
KEULEN, HA: W*25	1487	Ja	Nee	
AMSTERDAM, UB: I G 12	[14]98 en 1481	Ja	Nee	
AMSTERDAM, UB: I G 32	1481, 1498	Nee	Nee	
MAASTRICHT, BM: LGOG z.nr. (1)	Ca. 1500	Nee	Ja	
BRUSSEL, KB: II 5574	Ca. 1500	Nee	Nee	
LEIDEN, UB: BPL 2259	Ca. 1500	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: IV 94	Ca. 1510	Nee	Ja	Lokalisering mogelijk klooster Maagdendries in Maastricht. Dezelfde kopiïste als van LEIDEN, UB: BPL 2259. Handschrift in bezit St.-Agnes in Maaseik
MAASTRICHT, RHCL: 22.001 hss. GAM 462	1515	Ja	Nee	

MAASTRICHT, RHCL: GAM 157	Begin 16 ^e eeuw, ca. 1430 en ca. 1450	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 134 C 53	Begin 16 ^e eeuw	Nee	Nee	
LEIDEN, UB: LTK 320	Eerste kwart 16 ^e eeuw	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: 11231-36	Ca. 1520-1530	Nee	Nee	
BRUSSEL, KB: II 4334	Eerste helft 16 ^e eeuw	Nee	Ja	

Weesp (St.-Johannes/ Oude Hof) [handschriften waarvan niet expliciet is aangegeven tot wel klooster ze behoren kunnen ook worden toegekend aan het klooster Jonge Hof in Weesp]

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 30	1350-1400, ca. 1400	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 27	Ca. 1401	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 14	Ca. 1412	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 13	1412	Ja	Ja	
AMSTERDAM, UB: I G 39	1414	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 23	1442	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 44-45	Ca. 1444	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 40	Ca. 1450	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 25	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
Olim 'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 24 (verloren)	Ca. 1350-1400, ca. 1400-1450	Nee	Ja	Handschrift is verloren
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 28	Ca. 1450	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 53 G 20	Eerste helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 32	1457	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 21	1461	Ja	Nee	
WEESP, GA: inv. 286	1468	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 21	1469	Ja	Ja	
CAMBRIDGE, FM: 271	1470	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 5	1470	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 16	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 26	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
WEERT, GM: CMW 2	[1477]	Ja	Ja	Kopiist is een onbekende man
UTRECHT, MCC: BMH 105	1480	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 9	1482; 1484	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 1	Tweede helft 15 ^e eeuw (voor 1494)	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 F 22	Tweede helft 15 ^e eeuw (voor 1494)	Nee	Nee	
UTRECHT, MCC: BMH 77	1493	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 12	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 33	15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 34	Midden of tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 36	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 31	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 29	Ca. 1375-1500	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 6	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	

'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 37	Ca. 1500	Nee	Nee	Mogelijk in bezit geweest van Oude Hof o.g.v. lijst van biechtvaders tussen f. 144-145
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 39	Vierde kwart 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
DRESDEN, SL: M 256	1504?	Nee	Ja	Latere hand?: f. 148v: "Jaer ons Heeren 1404"
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 38	Eerste helft 16 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 2	?	Nee	Nee	
WARSCHAU, BN: 3004	?	Nee	Nee	

Weesp (St.-Maria/ Jonge Hof) [handschriften waarvan niet expliciet is aangegeven tot wel klooster ze behoren kunnen ook worden toegekend aan het klooster Oude Hof in Weesp]

Signatuur	Jaartal	Colofon	Eigendomsmerk	Opmerkingen
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 15	1401	Ja	Ja	Kopiist is een onbekende man
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 20	1417	Ja	Nee	Waarschijnlijk dezelfde kopiist als 'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 19
'S-GRAVENHAGE, KB: 75 E 10	1439	Ja	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 19	1444	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 18	1452	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 23	Ca. 1467	Nee	Nee	Kopiist is Laurentius Alberti
'S-GRAVENHAGE, KB: 70 E 22	1467	Ja	Ja	Kopiist is Laurentius Alberti
'S-GRAVENHAGE, KB: 129 G 1	Midden 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 8	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 17	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ja	Nee	
'S-GRAVENHAGE, KB: 73 G 4	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Nee	
LEIDEN, UB: LTK 330	Tweede helft 15 ^e eeuw	Nee	Ja	Mogelijk lokaliseren: Jonge Hof in Weesp. Het handschrift is in bezit geweest van Jonge Hof in Weesp.

Bijlage 2: Tabel met de kenmerken en transcripties van de colofons en eigendomsmerken

Tabel 8: Overzicht van verschillende kenmerken van de colofons en eigendomsmerken uit de geselecteerde kloosters.

Signatuur	Herkomst/ Klooster	Kopiistencolofon	Naam standaard/ Vermelding naam	Gebed voor de kopiist	Eigendomsmerk	Jaar	Taal	Inhoud handschrift
Den Haag, KB: 133 H 9	Amsterdam. Regularissen S. Maria Magdalena / Op het Spui [waarschijn- lijk]	f.159r: "Gheeyndet int jair ons heren M cccc lvii omtrent sinte willibrordus dach"	-	Nee	Op schutblad: "[...] amstelredam".	1457	Ned.	Die passie ons lievens heren ihesu christi. Etc.
Amsterdam, UB: I G 1	Amsterdam. Regularissen S. Maria Magdalena / Op het Spui	f.106r: "Dit boec hevet ghescreven suster diewe dircx dochter bidt voer die siele", waaraan door andere hand toegevoegd "ende het hoert sinte maria magdalenen in amsterdam woenende opt spoy"	Diewe Dircxdr / Dieuwer Dirksdr	Ja	-	tweede helft 15e eeuw	Ned.	Mnl. vertaling van Jordanus van Quedlinburg: Meditationes de passione Christi
Darmstadt, HLHB: 1912	Amsterdam. Regularissen S. Maria Magdalena / Op het Spui	achterin: "Item dit boec heeft ghescreven Suster Aef Heynricxdochter van Haerlem, bid voer haer om Gods willen"	Aef Heynricxdr van Haerlem / Aaf Hendrikdr van Haarlem	Ja	f.1v - andere hand: "Dit boec hoert sinte maria magdalenen in die nes opt spuy ende suster [...]"	ca. 1490	Ned.	Heiligenlevens
Utrecht, MCC: Warmond 92 G 41	Amsterdam. Regularissen S. Maria Magdalena / Op het Spui	f.111v: "Inden jaer ons heren doemen screef M iiii[c] ende lxxxvi soe heeft suster beatrix dircs bonen dochter dit boeckskijn ghescreven Doe si out was lxii jaer Ende ghewoent hadde in den cloester xlv jaer Bidt voer hoer om gods wille Ende leest een pater noster ende iii ave maria."	Beatrix Dircs Bonendr	Ja	f.1v: "Dit boec hoert op onser moeders stede altoes te bliven" [Eigendomsmerk??]	1486	Ned.	Ceremoniale

Leiden, UB: LTK 219	Amsterdam. Regularissen S. Maria Magdalena / Op het Spui	f.195r - kopiïste: "Dit boec heeft ghescreven Suster alijt lambert dochter op sommighe feest daghen int jaer ons heren M iiii[c] ende lxxvi[a] Bidt voer haer om gods willen"	Alijt Lambertsdr	Ja	f.195r - 15e eeuw: "Dit boec hoert toe den regulierissen s. marie magdalenen in amsterdam woenende indie nes opt spoey"	1476	Ned.	Gebedenboek; 9 preken van Johannes Brinckerinck; traktaten, gebeden en exempelen
Parijs, BA: 8208	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.161r - kopiïste: "Dit boeck wert voleynt int jaer ons heren M cccc ende lxxvij byder hant suster geertruyt vasteersts" f.175r: "Suster Gheertruyt Vastaerts"	Gheertruyt Vastaerts / Gheertruyt Vasteerts	Nee	f.Av = schutblad voorin: "Dit boeck hoert toe den susteren te Berghen opten Zoom int besloten cloester tsinte Margrieten int dal van Jozaphat"	1467	Ned.	Passie ons heren
Brussel, KB: 11173-77	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.219r: "Dit boec was ghescreven anno m cccc lxxviii opten xxiii dach van mey"	Lijsbet Everdeijs / Elisabeth	Nee	f.1v: "Dit boeck hoert toe den regularissen te berghen op ten zoem int besloten cloester tsinte margrieten int dal van jozaphat"	1468	Ned.	Bijbelvertaler van 1360: Der vader boec
Brussel, KB: 11156-58	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.334r: "Dit boec was vol screven int jaer ons heren duysent cccc lxxviii den derden dach in junius bi my suster lijsbet everdeijs".	Lijsbet Everdeijs / Elisabeth	Nee	f.2v: "Dit boeck hoert toe te berghen op ten zoem int nonnen cloester te tsinte Mergriete int dal van Jozaphat"; vgl. ook f.190	1468	Ned.	Bonaventura: Vanden houte des levens. Etc.
Londen, BL: Add. 11417	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.1v: "Dit boeck hoert toe den ghesloten regularissen cloester te bergen opten zoem ende dit boeck was ghescreven In jaer ons heren mcccc ende lxix"	-	Nee	f.1v: "Dit boeck hoert toe den ghesloten regularissen cloester te bergen opten zoem ende dit boeck was ghescreven In jaer ons heren mcccc ende lxix"	[1469]	Ned.	Levens van Augustinus, Birgitta van Zweden en Bernardus van Clairvaux; 8 preken van Jordanus van Quedlinburg; traktaten; exempelen

Brussel, KB: 11797	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.235v - gekopieerd uit legger: "Ghescreven gheset ende volbracht metter gracien gods van enen armen sondigen mensche welcs name ic wilde dat bekent ware ende onvutdoenliken gescreven in dat boec des ewighe levens ende op dat dat gescien mach soe biddic alle den ghenen die dit of sijn uutschrift sullen sien oft horen lesen voir hem willen bidden Int Jair ons heren dusent vierhondert ende eenen vijftich als die gracie vanden gulden jare te mechelen was"	Martine van Woelputte [Kopiist is mogelijk ook Gheertruit Vastaerts.]	Ja	schutblad voorin: "Dit boec hoert toe den ghesloten regularissencloester te berghen opten zoem tsinte margrieten"	ca. 1460- 1470	Ned./ Lat.	Sinte Franciscus leven. Etc.
Brussel, KB: 1173-74	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.165v: "Dit boeck wert voleynt Int jaer ons heren .m. cccc. ende .lxxiii. op de octave van ons heilighen vaders sinte augustinus"	-	Nee	f.2r: "Dit boeck hoert toe den gheslotenen regularissen cloester te berghen op ten Zoem"	[1473]	Ned.	Gregorius en Bernardus: homiliën; preek op naam van Origenes
Gent, UB: 693	Bergen op Zoom. Regularissen S. Margaretha / Dal van Josaphat	f.396r: "Dit boec was vol eynt Int jaer ons heeren dusent vier hondert ende .lxxx. opten xxsten dach in april van suster martine van woelputte procuratarasse te berghen int besloeten cloester sinte margrieten int dal van josaphat"	Martine van Woelputte [of Gheertruit Vastaerts??]	Nee	f.1v - tweede hand: "Dit boeck hoert toe den susteren te berghen opten zoom int besloten cloester tsinte margrieten int dal van jozaphat"	1480	Ned.	Jan van Ruusbroec: Werken

Brussel, KB: II 2111	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.138r: "Dit boec was vol screven Int jaer ons heren. M. .cccc. ende .xxix. op den witten donredach"	Onbekend of het is geschreven door een vrouwelijke kopiist!!	Nee	f.138v - andere hand: "Dit boec hoert toe den cloester te onser vrouwen der Rosen gheplant in jherico binnen bruesele"	1429	Ned.	Bedudinghe op cantica canticorum, gedeeltelijk (commentaar op Hoogl. 4,1-5,16)
Brussel, KB: II 1300	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.135r - kopiïste: "Int jaer ons heren mccccxvi des goensdaechs in de sincsendaghe begannic desen boec vanden sevenden artykele voert ende hi wert volscreven op sinte peters ende paulus avent. Bidt voer haer dien heeft volscreven want si seer mate van doeghden es bleven god betert. AMEN. xvii quartenen"	Onbekend of het is geschreven door een vrouwelijke kopiïst!!	Ja	-	1446	Ned.	Mnl. vertaling van Jordanus van Quedlinburg: Meditationes de passione Christi
Gent, UB: 904	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.173r: "Dit boeck van sinte Jheronimus es vol screven int jaer ons heren .m. iiii[c]. ende .lx. op onser liever vrouwen avont nativitas op den sondach van suster lijken vlieghe Ghedinct harer"	Lijsbeth Vlieghe	Ja??	eerste schutblad voorin - 15e eeuw: "Dit boeck hoert toe te jherico binnen bruesele bij sinte katherinen"	1460	Ned.	Hieronimus-brieven. Etc.

<p>Brussel, KB: 4367-68</p>	<p>Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho</p>	<p>f.3r: "Hier beghint die prologe op die navolgende sermoenen die welke onse eerwerdige pater her jan storm hevet ghepredict in onsen cloestere te jhericho: doen hi ons commissarijs ende rector tsamen was. welke sermoenen onse werdige mater. doen sij noch inden staet der prelaturen niet en was. aensiende den swaren last ende arbeit des selven Eerbaren vaders crech minne ende devocie dese sermoenen te bescriven: op dat den arbeit des predicaers inder ewiger glorien met nyewen loene vergouden worde soe dicke als yemens devocie beweeght wert. uut aenhoerne oft selve te studeerne dese sermoene. Laet ons ghetrouwelijc bidden voer onsen eerwerdigen pater die den arbeit heeft ghedaen inder predicatien. ende voer onser ghemijnder mater: suster marie van pee god wil haer geven sinen ewegen vree die den arbeit heeft ghedaen om dit te bescriven ... soe hebic dit navolgende boec ghepijnt te vergaderen uut veel collacien die in onsen godshuyse gepredict sijn binnen vijf jaren ..."</p> <p>f.299r: "Hier ynden die sermoenen ons Eerweerdeghen paters welke ic van velen een weynich vergadert hebbe tot mijns selfs orbore ende der gheendere dier in believe sal te studeren Ende sij waren volscreven int jaer ons heren. M. iii[c]. ende lxvi. op sinte laureis des gloriosen maerteleers dach voer vesperen"</p> <p>f.330v: "Dit boeck was volscreven Int jaer ons heren doemen screef. Dusent. vierhondert. seven ende tsestich. des sesten daeghs in septembri. op enen sondach"</p>	<p>Maria van Pee [5^e priorin]</p>	<p>ja</p>	<p>f.1v: "Dit boeck hoert te bruesele der Rosen gheplant in jherico tonser liever vrouwen. Soe wie dat ontleent oft vent hi bewaert ende gheeft weder in rechter trouwen."</p>	<p>1466-1467</p>	<p>Ned.</p>	<p>Preken van Jan Storm, Godevaert Kemp, Broeder Aert</p>
---------------------------------	---	---	--	-----------	--	------------------	-------------	---

Brussel, KB: 15136	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.266v: "Int Jaer ons heren .M.cccc.lxxiitich. Op sinte peeters ende pauwels dach in junio. Begonste suster katherina van ghiseghem profes nonne in onsen cloester te jericho aen dit boec vanden tabernakel te scriven. Ende sij volyndet int selve jaer .iiii. dage in april op sinte ambrosius dach. die viel opten sondach. Dit heeftse ter eren gods ende om gemeyn stichtinge met groeter nersticheit bearbeit in allen utgesochten tijden als sij int gemeyn werck niet sijn en moeste. doense was out xxvitich jaer. Bidt om die minne gods voer haer ewige salicheit"	Katherina van Ghiseghem [11 ^e priorin]	ja	f.266v: "Dit boec behoert toe. den cloestere van onser liever vrouwen rose geplant in jericho. bynnen bruesele bi sinte katherinen. der ordenen sinte augustijns. soe wie dat vint geeft den relygiosen joffrouwen weder om gods wille."	1472-1473	Ned.	Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel
Brussel, KB: 15139	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.74v: "Dit boec es volscreven op sinte symon ende yuden avont Int jaer ons heren .m.cccc. en .lxxiiii. van suster lijsbet vliechs. doen si out was .li. jaer. bidt voer haer om gode"; vgl. f.164v f.164v - andere hand: "Inden jaer ons heren .m. cccc. ende .lxxiiii. soe heeft suster lijsbeth vlieghe desen boeck volscreven ende met groeten arbeyde op sinte symon ende juden avont volyndet ter eeren gods ende tot stichtinghen ende salicheit alre devoter menschen doen sij out was .li. jaer. Bidt ghetrouwelijc om die minne gods voer haer. want sij seer neerstelijc ende vlietelijc vele jaren ghearbeit heeft in vele goeder boeken te scrivene"	Lijsbeth Vlieghe	ja	f.74v - andere hand: "Dit boec hoert toe int cloester tot onser liever vrouwen te yericho dat men heet te sinte katerinen" f.164v: "Dit boeck hoert toe te onser liever vrouwen der Roosen gheplant in jherico dat men heet te sinte katherinen binnen bruesele"	1474	Ned.	Jacobus van Milaan; preek uit jhesus collaciën; traktaten

Gent, UB: 902	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	<p>f.1v: "Men sal oec weten dat alle dese sermoene sijn ghescreven uut der predicaren monde alsoe na ende ghelijck als men can van twee onse religiose susteren ... Der eender name es suster baerbara cuyermans ..."</p> <p>f.2r: "Die ander es ghenamt suster elizabeth van poelke ..."</p> <p>f.2r: "... Nu com ic suster mergriete van steenberghen ... Ende hebbe ... desen boeck ghescreven ende vergadert met aerbeyde ..."</p> <p>f.255v: "Desen boeck es volscreven opden heileghen trinityt avent inden jaer ons heren dusent .cccc. ende lxxix. God sij gheloeft ende ghemint ewijlijck Amen"</p>	<p>Baerbara Cuyermans</p> <p>Elizabeth van Poelke / Lijsbet van Poelc</p> <p>Mergriete van Steenberghen / Margaretha van Steenberg</p>	<p>Nee</p> <p>Nee</p>	-	1479	Ned.	<p>Sermoenen gepredikt in het klooster Jericho te Brussel waaronder: 6 preken broeder petrus, preek van een minderbroeder-provinciaal/observator, 2 preken van broeder Leo, preek van een observant uit Boetendael , 5 (excerpten uit?) preken van Johannes van Namen, 17 preken van Dionysius van Holland, preek van broeder Egidius, 3 preken van Jan Storm, preek van broeder Arnoldus, 2 preken van anonieme dominicanen, preek van Hendrik Berrinck, 3 preken van Willem Storm, 4 excerpten uit anonieme preken; inhoudstafel</p>
Brussel, KB: 1678	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.249v - andere hand: "Dit boec hoert toeden cloester van Jherico binnen Bruesel bi sinte Katherinen ende het hevet ghescreven suster Lijsbeth Waelbeerts"	Lijsbeth Waelbeerts [geprofest]	nee	(zie colofon)	ca. 1480	Ned. Bra	Epistelen en evangelien (zomerstuk)

Brussel, KB: 15156	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.284v: "Hier ynt dat yerste boeck. gheheeten malogranatum. dat volscreven wert op sinte nychasius dach. Int jaer ons heeren m cccc. ende lxxxv. van suster katherinen van molenbeke. als si out was xliiii jaer. dit heeft sij om die minne gods ghedaen ende tot ghemeynder stichtinghen. waer af ons heere haer loen wil sijn inder ewicheit Amen"	Katherinen van Molenbeke [geprofest]	ja	f.284v - andere hand: "Dit boek hoert toe den cloester der rosen gheplant in jherico binnen bruesel bij Sinte Katherinen"	1485	Ned.	Mnl. vertaling van Gallus van Königsaal: Malogranatum
Brussel, KB: IV 402	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.319v: "Hier ynden die sermoenen ons Eerweerdeghen paters welke ic van velen een weynich vergadert hebbe tot mijns selfs orbore ende der gheendere dier in believen sal te studeren. Ende sij waren volscreven int jaer ons heren m. cccc. ende. lxxxvi: op den xxiii. dach in mey dat doen was des heilichs sacrament avent."	Volgens S&V mogelijk geschreven door aantal zusters	Nee	-	1486	Ned.	Jan Storm: 78 preken, gehouden in de periode 1459-1464, voorafgegaan door een proloog van Marie van Pee, die de preken heeft opgetekend. Preken van Godevaert Kemp, minderbroeder- observant, broeder Aert; Mnl.
Brussel, KB: 15069	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.192v: "Aen dit boeck heeft ghescreven Suster lijsbeth wijtens. ende Suster magriet raes. Ende na dat over xviii. jaer was begonnen te scriven Soe hevet suster kathlinen van molenbeke volscreven. ende gheint op onser liever vrouwen dach .xv. trappen. op Sinte ceciilien avent. Int jaer ons heeren .M. cccc. ende lxxxix. doen was sij out ontrint .l. jaer. Wilt om gode eenen Ave marie. hertelijc lesen voer hen drien. op dat hen god voer haren arbeyt. wil gheven glorie inder ewicheit"	- Lijsbeth Wijtens [geprofest] - Margriet Raes - Katherinen van Molenbeke [geprofest]	ja	f.1r - andere hand: "Dit boec hoert toe den cloester der roosen gheplant in jherico binnen bruesel bij sinte kathlinen"	1471- 1489, 1489	Ned.	Mnl. vertaling van Jacobus de Voragine: Mariale, met ingevoegde teksten

Brussel, KB: 15055-56	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.58r: "volscreven Int jaer ons heren M. cccc. ende lxxv op sinte maergrieten dach"	Onbekend of het is geschreven door een vrouwelijke kopiist!!	Nee	-	ca. 1468- 1473	Ned.	Apocalyps, Westvlaamse vertaling, met exposities, gevolgd door commentaar op de Apocalyps door Nicolaas van Lyra in Mnl. vertaling
Brussel, KB: 4287	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f. 254v: voorlaatste schutblad verso: "Dit boek heeft ghescreven suster Anna Joerdaens zalegher ghedachten, en het hoert toe den cloester van Jerico by Sinte Katherine"	Anna Joerdaens [geprofest]	nee	f. 254v: "Dit boek behoert toe den cloester van Jerico. Sr Beatrix Noeys"	ca. 1480- 1500	Ned.	Pauwels van Someren. Jan van Namen. Henricus Suso. Bernardus. Etc.
Brussel, KB: 2136	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.155v: "Dit boec hoert toe den cloester van jericho, binnen bruesel by Sinte Katherinen. ende het hevet ghescreven Suster lijsbet van poelc"	Elizabeth van Poelke [7 ^e priorin]	nee	(zie colofon)	tweede helft 15e eeuw	Ned.	Hendrik Herp: Spiegel der volcomenheit
Brussel, KB: 1683-87	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.208v: "Desen boeck es bleven van onser eerwerdeghe priorinne suster Lysbeth mols. die sij in haren tijden voer dat convent van Jherico dede scriven ter eeren gods ende sijnder ghebenedider moeder marien ende der heylegher glorioser maghet sinte katherinen harer liever patronersse"	Lysbeth Mols	Nee	f.209v: "Desen Boeck hooirt toe den cloostere van Jherico binnen der stat van Bruessele"	[begin 16e eeuw (voor 1505)]	Ned.	Bernardus. Jan Storm. Theodoricus van Apolda. Etc.

Den Haag, KB: 133 C 1	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f. 3r: "Desen boeck heft ghescreuen. Ende met groeten aerbeyt vergadert onse gheminde mede suster. suster lijsbeth mols. Ende dat inden tijt dat sij aen die schiue diende. Ende sij heeft begheert dat desen boeck altoes op den choer sal ligghen. omtrint oft voer die priorinne op dat een yghelijc daer in mach vinden na sijn beliefte. Ende sij bidt ende begheert zeere oetmoedelijc uwer alder deuoet ghebeth voer haer arm ziele. die v oec wilen inden last der priorinscap onweerdich ghedient heeft. xxxiii Requiescant in pace Amen" (Fol. 362r, door de kopiïste: "desen boeck hout in .xlvj. quaternen")	Lijsbeth Mols (-1538) [12 ^e priorin]	ja	-	[ca. 1490- 1504]	Lat./ Ned.	Ludolf van Saksen: Enarratio in psalmos sive Expositio super psalterium. Etc.
Brussel, KB: II 298	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f. 3r: "Dit es die voer redene oft prologus van desen boeke ghescreven int jaer van .xvc. ende vii." f.385r: "Desen boeck heeft ghescreven Suster Janne colijns in tijden die haer te goede hadde moeghen werden ende sij bidt eenen ygheliken dier sijn profijt uut doen sal om haers voer Gode te ghedinckenne op dat haer ziele in rusten metten zalighen verblijden moeghe. Sij begonsten int Jaer ons heeren .xv[c]. ende vii. op den .xviii[sten] dach van Januario Ende hij was uut opt selve jaer inden mey op den ix[sten] dach. al soe wert hij ghescreven binnen drie maent ende .xxiii. daghen. Deo gratias"	Janne Colijns [8 ^e priorin]	ja	-	1507	Ned.	Jan Storm: Preken en brieven. Etc.

Brussel, BOLLANDIS- TEN: 487	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.30v: "Dese leghende heeft ghescreven suster lijken vlieghe bidt voer haer om gode"; f.50v: "Dit boeck heeft ghescreven Suster lijsbeth vlieghe conversinne profes Int cloester ter clusen. Bidt voer haer om gods wille"	Lijsbeth Vlieghe	Ja	f.55r: "Dit boeck hoert toe te jherico binnen bruesele bij sinte katherinen"	ca. 1450- 1510	Ned.	Heiligenlegenden
Brussel, KB: 15071	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.249r: "Desen boeck wert gheschreven Int Jaer ons heren .xvc .x. van Suster Johannen Colijns doen sij out was .lvi. jaer. Ende sij schincten den convente In goeder minnen van Jericho opden vijjsten dach In Julio alst viel haers incomst Jubileo Int Jaer .xv.c xi. Biddende haerer armer zielen ghetrouw te sine Op dat sij mach met christo leven ten fine. Amen. Desen boeck hout inne. xxxi. quarternen. ende daer es toe ghegaen .v. boecken panpiers ende .v. blaren"	Janne Colijns [8 ^e priorin]	ja	-	1510	Ned.	Gregorius de Grote: Homeliën
Brussel, KB: 4432	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.189v: "Expliciunt ceremonie Deo gracias semper volscreven Ano xv hondert en xxiii"	-	Nee	-	1523	Ned.	Statuten van benedictinessen;

Brussel, KB: 614	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.30v-31r: " Dit was ghepredict op die scheedinghe der apostolen in ons clooster van jherico van een gheleert man ende prister uut die societyt jhesu ende van een werlijke ioffrouwe uut sijnen mont ghecomponeert ende ghescreven diet doer mijn versueck, mij heeft gheleent ende hebt uut den haren gheschreven de zuster Katherina Moleman hopende een beter"	Katherina Moleman [geprofest]	nee	-	1592- 1594	Ned.	Franciscus Costerus: Preken
		f.144r: " Dit sermoen is ghepredict den 30 dach merte int jaer ons heere 1594 vanden eerwerdeghe pater costerius ende uut sijnen mont ghescreven van Suster Hester Malcoet religiose in ons closter van Jherico"	Hester Malcoet [geprofest]	nee				
Philadelphia, FL: Lewis European 213	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	f.118r: "Dit sijn der gheender namen die dit boexsken ghescreven hebben uut caritaten. Ons Eerweerdighe prior heer philips nycholaes god sij sijn loen. Suster beatrice noeys Suster margarete bont Suster Janne vanden velde Suster marie van hausbeke Suster katherie tymmermans Suster maria meerts Suster margarete joerdaens Suster janne colijns Suster anne joerdaens Suster Rijckmoet van zellien Suster maergarete vanden rade. Int boeck des levens sij haerder alder name"	Janne Colijns, Anna Joerdaens, Beatrix Noeys, Philips Nycholaeszn, Margarete Bont, Janne vanden Velde, Marie van Hausbeke, Katherie Tymmermans, Maria Meerts, Margarete Joerdaens, Rijckmoet van Zellien, Maergarete vanden Rade	Nee	f.3r: "S. Margareta vanden Spiegheer" f.1r: "Dit boexscen is in die bewaringhe van suster anna van essen alsoo langhe alst haer overste belieft 1623 den 22 januarius"	16 ^e eeuw	Ned.	Regel van Augustinus gevolgd door Hugo van Sint-Victors Expositio in regulam sancti Augustini; anonieme preek; gebed

Brussel, KB: 15130	Brussel. Regularissen S. Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho	"Sermoenen dwelcke ghepredict heeft ons eerwerdighe ende duechdelike pater her Pauwels van Someren, die een alsoe verlichten man was dat hi dicwyle by bevele des oversten prioers van Windecim ghepredict heeft ter generaelder capittelen, ende oec noch nadat hi by ons ghestaen hadde hier in onsen cloester van Jherico. Anno MCCCC ende LXXIX"	-	Nee	-	16 ^e eeuw	Ned.	Paulus van Someren: Preken
Wenen, ONB: Series Nova 12887	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.117v: "Item int jaer ons heren .M.CCCC en lxviii opten viii[sten] dach van mey was dit boec volscreven van suster katherinen wijgaerts professie nonne ten sinte lijtsbetten int cloester te bruesel int wermoesbroec bi sinte lauwerijs cappelle" en "Voert soe soude ic suster katherine wijgaerts wel begheren op datter mater ghelieft dat dit boexken na mijn doot bleve een der yegheliker mater wie si es ende dat opten choer voer haer laghe om daer in altemet in te studeren een yeghelijc diet ghelieft"	Katherinen Wijgaerts / Catharina	Nee	-	1468	Ned.	Regel van Augustinus
Wenen, ONB: Series Nova 12874	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.183r-183v: "Item dit boexsken es ghes. van suster Heylken Lievens professi nonne int cloester van s. Lysbethen te bruecel int jaer ons heren .M.CCCC. ende lxxxiiij Ghedinct haers aerbeits met eenen Ave Maria want sij dit boexsken uutten latine heeft doen setten ende becosticht"	Heylken Lievens	Ja	f.3v - 17e eeuw: "Desen hoort toe de libry vant Clooster Sinte Elisabeth op den Berch Sion in Brussel"	1484	Ned.	Leven van S. Hedwig

Brussel, KB: 3059	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.95v: "Dit boeck heeft ghescreven suster lijsbeth van Elderen Int jaer ons heren .M. v[c]. ende xlix Ter bede van Suster Lodowijca van Brigille Donatinne gheproffessijt int clooster van s. Elyzabeth in den berch van synay binnen Bruesel Int jaer ons heren M v[c] xlix den xxv dach van Augustus Op s. lodowijcks dach. Laus deo in sempiternum. Om gods wil eenen ave maria voer diet ghescreven heeft"	Lijsbeth van Elderen / Elisabeth	Ja	-	1549, 25 aug.	Ned.	Gebeden
Parijs, BM: 781	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.221v: "Item int jaer Ons liefs Heeren doenmen screef XV[c] ende LXXIII was dit boeck volscreven den XXVIII[sten] in junius in der vigilien van sinte Peeter ende sinte Pauwels ... van mij, suster Margrieten der Weduwen, een erm professie nonne, tot Bruesel in Sinte Elizabetten clooster op dem Berch van Syon ..."	Margriet die Weduwe	Nee	f.IVv: "Desen hoort toe de librye van Sinte Elisabeth op den Bergh Sion tot Brussel gegeven van den refter de 21 meert 1707"	1574	Ned.	Eerste Mnl. vertaling van Caesarius van Heisterbach: Dialogus miraculorum, gedeeltelijk (dist.1-7,16)
Brussel, KB: II 1302	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.295r: "Dit boeck was ghescreven ende volyndt int Jaer ons Heeren. M. d. xcii. den xvii[e] november. Bidt om godts wille eenen Ave Maria voer suster Catherine wouters. die dit uut liefden heeft ghedaen Op dat die suete Jesus tot alder uren. in synder goedertierende gratien haer wil ontfaen. Amen"	Catherine Wouters / Catharina Wouters	Ja	-	1592	Ned.	Mechtild van Hackeborn: Dat boec der geestelijker graciën. Etc.
Brussel, KB: 516	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f.560r: "Anno domini. 1595. den. ix. mey. Te brussel int Closter van Sinte Elisabeth opden berch Sion was desen boeck volscreven Van Suster Catherine Wouters. Eenen Ave Maria om gods wille"	Catherine Wouters / Catharina Wouters	Ja	-	1595	Ned.	Preken van Nicolaas van Winghe. Etc.

Brussel, KB: II 3462	Brussel. Regularissen S. Elisabeth / Sint Elisabeth van de berg Sion	f. 77v: "Dit boec behoort toe int regularissen clooster van sint Elisabeth op den berch van Syon binnen Brussel by my Suster Jane van Ophem, Eenen Ave Maria om Gode voor mi en alle zielen"	Janne van Ophem	Ja	(zie colofon)	16e eeuw (na 1528)	Ned.	Leven en mirakelen van S. Hieronymus. Etc.
Deventer, SAB: Hs. I, 50 (10 T 3 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.214r: "Dit boec heeft ghescreven ende gheeyndet suster griete des vrien op sancte Agnieten octava Anno domini M° cccc° lxvi° Och bidt voer haer propter deum"	Griete des Vrien / Grete de Vry	Ja	eerste schutblad voorin verso: "Dit boec hoert int cloester ten diepenveen by deventer"	1466	Ned.	Jan van Schoonhoven: Epistelen. Etc.
Deventer, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.150v: "Hier eynden die sermoenen des somers vanden hoechtiden. Ghescreven int jaer ons heren M cccc ende li. Deo gracias"	Adriaen Mant / Adriana	Nee	-	1451	Ned. / Lat.	Beernt Arboestier: 14 preken. Meditatie over ootmoed
Deventer, SAB: Hs. I, 55 (101 F 5 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.118v-119r: "Bidt omme godes willen voer mi arme sundersche die dit boec ghescreven heeft dat si hoer bekieren moet tot onsen lieven heren. Suster grete van houdaen"	Grete van Houdaen / Margaretha van Oudaan	Ja	schutblad voorin verso: "Dit boec hoert int cloester ten dyepenveen"	ca. 1425	Ned. omn	Jan van Leeuwen: Van vijf manieren broederliker manieren
Deventer, SAB: Hs. I, 5 (101 F 2 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.121r: "Hier eyndet een stuck der bedudinghe op cantica canticorum coninc salomons. Gghescreven int jaer ons heren duser vierhondert ende xxvi op der X[m] martalaren dach Deo laus"	Onbekend of het is geschreven door een vrouwelijke kopiist!!	Nee	schutblad voorin - latere hand: "Dit boec hoert int cloester ten Dyepenveen"	[1426]	Ned. omn	Bedudinghe op cantica canticorum, gedeeltelijk (proloog en commentaar op Hoogl. 1,1-3,6)
Stralen, Pastorie: z.s.	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	"per quendam monialem in Diepenveen ancillarum Christi ultimam, cuius nomen scriptum sit in libro vitae"	-	Nee	-	Eerste helft 15e eeuw	Lat.	Bijbel (Lat.)
Deventer, SAB: Hs. I, 72 (101 D 14 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.218v: "Dit is dat derde stucke der sermoenen. des eerweerdigen devoete prior van thabor gheheten brueder beernt arborstier. Ende is volscreven M° cccc° liii Deo gracias"	Adriaen Mant / Adriana	Nee	schutblad: "Dit boeck hoert ten dyepenveen int cloester bij deventer"	1453	Ned. Omn	Beernt Arboestier: 31 preken

Deventer, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.242v: "Hier eyndet dat vierde stücke ... ende is gescreven M° cccc° liiii. Deo Gracias. Bidet ummer voer suster adriaen mant. die dit gescreven heeft om gods wil want si seer behoeflich is. In hoeren leven die gracie gods. na hoerre doot sine bermherticheit"	Adriaen Mant / Adriana	Ja	schutblad: "Dit boeck hoert int cloester ten dyepenveen by deventer"	1454	Ned. Omn	Beernt Arboestier: 27 preken. Johannes Tauler: 4 preken
Deventer, SAB: Hs. I, 51 (101 F 7 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	f.256r: "Hier eindet die derde epistel van emesteyn. Bidt om gods wil voer die arme dierne die dit screef. Want sie in vele gebreken bleef. Een cort gebedeken. Gheeindet int jaer ons heren dusedent vierhondert ende lxvi"	Kopiïste van DEVENTER, SAB: Cat. I, 51	Ja	-	1466	Ned.	Hendrik van Gent: Dat boec van der reynicheit. Etc.
Deventer, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL)	Diepenveen. Regularissen S. Maria & S. Agnes	tweede schutblad voorin - kopiïste: "Dit bock heeft ghescreven suster griet essinchghes ende gheendet op des hilligen cruces dach Exaltatio Anno domini M v[c] xxiiii"	Griet Essinchghes / Margaretha Essink	Nee	eerste schutblad - kopiïste: "Liber monasterii beate marie in dyepenvenn ordinis Regularissarum sancti Augustini"	1524	Ned.	Zusterboek van Diepenveen
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1079	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (Niet helemaal zeker)	"Ave Maria voer die schrivische" (f. 167r); "een ave Maria voer die schrivische" (f.197v).	Onbekende vrouwelijke kopiïst	Ja	-	Ca. 1460	Ned.	Theologische tractaten en preken van Augustinus, Ruusbroec, Tauler etc.
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1094	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (Niet helemaal zeker)	achterin: "God si gheloeft. Amen. Deo grasias. Dit boec wort gheindet int jaer ons heren dusedent cccc hondert ende lxciii, op alre kijnder dach"	-	Nee	-	1468	Ned.	Godfried van Wevel. Henricus Suso. Traktaten

Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1027	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (Niet helemaal zeker)	f.107v: "Explicit iste liber Anno domini Millesimo Quadringentesimo [tricesimo] sexto in profesto katherine virginis" f.148v: "Anno domini Milesimo cccc° xxxvi° nec non in profesto beate marie magdalene Scriptor scripsisset bene melius si potuisset" f.176v: "Scriptum et completum anno domini m° cccc° xxxvii in festo domini Marci ewangeliste"	-	Nee	-	1436- 1437	Ned.	Der sielen troest. Etc.
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1087	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (waarschijn- lijk)	f. 134r: "Een Ave Maria voer den scriver, soe wie hie in leset"	Onbekende man	Ja	-	Midden 15 ^e eeuw	Ned.	19 preken uit de Limburgse sermoenen, waaronder Guyardus van Laon: Sermo de duodecim fructibus sacramenti; 3 epistel- en evangeliepreken (tekstgroep Berlijn) en een fragment; 1 anonieme preek; Tondalus' visioen; Hendrik van Saltrey: De purgatorio Sancti Patricii; Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel, excerpt; traktaten
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1080	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (waarschijn- lijk)	f. 253r: "Een ave maria voer den scriver"	Onbekende man	Ja	-	Ca. 1500	Ned.	Willem Jordaens. Profectus religiosorum. Etc.

Bonn, UB: S 2052	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	f. 181v: "Hier eyndet die passie ons heren Jhesu Cristi geeyndet int jaer ons heren dusedent vierhondert ende LIII op sunte Katharina dach der reynre joncfrouwen. Een ave Maria voerder scrivers"	Kopiisten onbekend, mogelijk meerdere kopiisten	Ja	-	1454	Ned.	Preken. Excerpten uit Dirc van Herxen: Tweede collatieboek. Etc.
Bonn, UB: S 2054	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	"Om Jhesus wil een ave Maria voer die schriversche." (f. 220v)	Onbekende vrouwelijke kopiist	Ja	-	15 ^e eeuw	Ned.	Heiligenlegenden, anonieme preek
Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	"Om gaeds wil een ave Maria voer die schriversche dat si met gade ewelicken moet leven. Ave Maria." (f. 159v); "Om gaes wil een ave Maria voer die schriversche dat si mit gade ewelicke moet leven. Ave Maria." (f. 189r).	Onbekende vrouwelijke kopiist	Ja	f.189r: "Dit boek hoirt toe nazareth bynnen Gelren"	15 ^e eeuw	Ned.	Mnl. vertaling van Bonaventura: Legenda sancti Francisci. Etc.
Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1085	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	f.170v: "Bidt voer der genre die dijt heeft gescreven, dat si mit Gade ewelick moet leven, ende spreect om Gads wille een Ave Maria"	-	Ja	voorin: "Dit boec hoert toe Gelre, indat Cloester toe Nasareth, suster leuschoen toe. daer wilt dat weder bestellen om Gaeds wyll"	Eind 15 ^e eeuw	Ned.	Marquard van Lindau: Wechwisser naer den hemelschen Jherusalem; Godfried van Wevel: Vanden twaelf dogheden; geestelijke boomgaardallegorie; gulden woorden van Aegidius; 1 preek en 1 mogelijke parafrase van een hymne van Johannes Brugman; exempelen; 1 excerpt uit een preek uit de Jhesus collacien
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1082	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth (niet helemaal zeker)	f.77r: "Sic est finis; Deo laus et gloria trinis. Completum anno 1519. Oretur pro scriptore propter Deum"	-	Ja	-	1519	Ned.	Beduinge op Cantica Cantorum. Etc.

Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1084	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	f.122r: "Een Ave Maria voer die schriversche")	Onbekende vrouwelijke kopiist	Ja	"Dit boec hoert tot Gelre, in dat beslaten nonnencloester geheiten Nazareth"	vierde kwart 15 ^e eeuw	Ned.	Jan van Ruusbroec – Vanden vier becoringhen; 8 preken (op naam) van Meester Eckhart; 1 preek uit de Limburgse sermoenen; 16 anonieme preken; traktaten; liederen
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth Niet helemaal zeker!!	f.153v: "Een ave maria voer die scryvers dat sy ewelic myt gade moet regnyeren Amen Dyt boeck wart geeyndet op die octave van paesschen" [hand van de kopiist] "Om Gaeds wil een Ave Maria voer die schriversche" [latere hand, identiek aan die op 187v zelfde vers toevoegt] f. 187v: "Bit voer ons ende voer alle onse lieve vrynt O heilighe joncfrouwe O suete bruyt cristi mit dijnen heiligen vader pafuncius." [hand kopiist] "Om gaeds wil een Ave maria voer die schriuersche"	Kopiisten onbekend, mogelijk meerdere kopiisten	Ja	-	Ca. 1460	Ned.	Ruusbroec. Thomas a Kempis. Etc.
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	(f.137v: "Om Gaeds wil een Ave Maria voir die schriversche, dat si mit Gade ewelick moet leven")	Onbekende vrouwelijke kopiist	Ja	schutblad voorin: "Dijt boeck hoert toe Nazareth bynnen Gelre, int gemeyn"	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ned.	Rulman Merswin: Von den neun Felsen, excerpt; Jan van Ruusbroec: Die geestelijke brulocht, excerpt; Jean de Fécamp: Summe sacerdos et vere pontifex; 5 anonieme preken; oefeningen; gebeden; exempelen

Krakau, BJ: Ms. Germ. Qu. 1086	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth Niet helemaal zeker!!	f198v: 'Bidt voer my om god.'	-	Ja	-	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ned.	Die gheestelike boem mit synen drie telghen; 2 anonieme preken; Thomas a Kempis: De imitatione Christi, excerpt; Introduxit me rex in cellam vinarium; Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel, excerpt en Vanden seven sloten, excerpt; traktaten; exempelen; dicta
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	99v: "Soe welc mensche mit andacht dit gebet sprict die verloest mennige ziel Een ynnige Aue maria voer den sriuier propter deum" 258v: "God si alle wege gedauet ende gelaeft God si eer cracht ende macht in ewigen tyden der tijden Amen Ende allen zielen sy ewige vroude ende troest doet die verdienste ihesu xpristi ende sijnre lieuer moder maria ende allen heiligen Amen In trijc ons heren M CCCC ende LXXXIX wart geeynt dit boec op Sinte valentijns dach Een aue maria om god." Op f. 90r: "com te hulpen mi sondersche"	-	Ja	"Dit boec hoert den beslaten regularissen te Nazareth bynnen Gelre"	[1483]	Ned.	Thomas van Acquino. Etc.
Gaesdonck, CA: 17	Geldern, Regularissen S. Maria /Nazareth	f. 288r: "Orate pro me scryptore Ave Maria ... Amen Soror [...] johanna de schild Orate pro eo"	Zuster Johanna de Schild	Ja	"Item dyt boick hoe[rt...] Nazareth bynnen gelre / Suster wilborch h [...] ende / [...]" (eigendomsmerk is doorgestreept)	Ca. 1520	Ned.	Oeffeninge vanden leven ende passien Christi ende verrisenissen. Etc.

Weert, GM: CMW 28	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal (Niet helemaal zeker)	f.144v: "Explicit liber teutonicalis tranctans de vita gloriosissimi francisci scriptus per manus godefridus poeyerle Anno domini Millesimo quadringentesimo quinguesimo quinto decimo quarto die mensis februarii"; f.321r: "Dit boec was volscreven als men screef dusent vierhondert ende vivenvijftich opten xixsten dach van April"	Godefridus Poeyerle (= mannelijke kopiist)	Nee	f.321v: "[Dit] boeck hoert toe den susteren vander [derden orden]en bynnen derstat van hasselt sinte katherinendaele"	1455	Ned.	Bonaventura: Sinte franciscus leuen en bijbehorende teksten
Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1109	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f. 2r: "Dit boeck is ghescreven te zeperen inden Convent der broedere vander derde ordenen Sint Francisci, Gheheiten Sint Jheronimus Camp, voir die Religiose devote besloeten Susteren der selver ordenen, wonende tot Hasselt, In den Jare ons Heren MCCCC Ende LVI"	-	Nee	-	1456	Ned.	Noordnederlandse vertaling van Cassianus: Collationes patrum, gedeeltelijk (collaties 1-12)
Leiden, UB: LTK 252	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.270r - kopiist(e): "Dit boec waert begonnen int jaer ons heren .M.ccc[c] ende lxi sanderdaechs nae dertiendach ende het waert voleyndt Int selve jaer opten sinxen avont Ende hoert toe den [susteren int besloten cloester Sinte katharinendaele binnen der stat van] hasselt"	Niet zeker of het is geschreven door een vrouwelijke kopiist!!	Nee	(Zie colofon) f.1r - door Anna Swilden: "Dit boec hoert toe [den susteren van sinte katherinen dale te Hasselt]"	1461	Ned. Lim	Brieven, Handelingen en Openbaring, vertaling Johan Scutken, met vooraf lijst van lectiones volgens tijdeigen
Luik, UB: 2635	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.202v - kopiist(e): "Dit boec hoert toe den susteren van Sinte katherinen dale te Hasselt Ende dit waert ghescreven int Jaer ons liefs heren ihesu cristi doen men screef duysent vier hondert ende.lxii."	Niet zeker of het is geschreven door een vrouwelijke kopiist!!	Nee	(Zie colofon) f.1r - door Anna Swilden: "Dit boec hoert toe den susteren van sinte katherinen dale te hasselt"	1462	Ned.	Bijbelvertaler van 1360: Evangelienharmonie op basis van L/S-tekst Leven van Jezus
Hasselt, PM: s.o.	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.1r: "leest een pater noster voer die siele van suster anna swilden, die dit boec gescreven heeft om gods wil. Requiescant [!] in pace. amen. Op sondage ende heilich dach gescreven"	Anna Swilden	Ja	-	ca. 1480	Ned.	Gebedenboek

Utrecht, MCC: Warmond 92 E 9	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.215r: "Dit boeck waert gheynt. Int jaer der gheboerten ons liefs heren ihesu xpristi. Doen men screef duysent vier hondert ende sevenensestich Op der heiligher glorioser maghet ende mertelerssen sinte dymphen dach. Toe behoerende den [susteren int besloten cloester Sinte Katheri]nendale binnen [der stat van hasselt]"	Anna Swilden	Nee	f.3r: "Dit boeck hoert toe den susteren int besloeten cloester S. Katherinen dale binnen der stat van hasselt"	1467	Ned.	Mnl. vertaling van Bernardus van Clairvaux: Sermones (zomerstuk); 2 preken van Nicolaas van Clairvaux
Den Haag, KB: 73 E 7	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.232r: "Hier eyndet dat vierde boeck ende dat leste stuck van ons lieven heren leven. Ghescreven int Jaer der geboerten ons heren ihesu christi M CCCC. ende LXXii op onser liever vrouwen assumpcio avont gheeyndet"	Anna Swilden	Nee	f.1r - door Anna Swilden, grotendeels uitgekraast: "Dit boeck hoert tot den susteren inden besloten cloester tsinte katherinendael binnen den stat van hasselt vander derden ordenen sancte francisce"	1472	Ned Lim	Mnl. vertaling van Ludolf van Saksen: Vita Christi (Pars secunda, kap.58-66 en 68-89)
Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331	Hasselt. Tertiarissen S. Catharina / Sint- Catharinadal	f.1r: "desen psalter hoert thoe int convent den susteren tot Sinte katarinen dael binnen hasselt gelaten van onser ierster onder moeder suster katarina vander molen zeliger ende heefden ghescreven met haerre properre hant ende sal vortoen bliven geleent vander eenre onder moeder op dander nu ende vortdaen" f. 250r: "desen souter es op sondage ghescreuen men en machs niet vercoepen mer hi sal der heileger ermer ghemeynnten hoeren di niet en hebben ende dien werdelijc ende reynlijc verwaren"	Catharina vander Molen	Nee	(zie Colofon)	ca. 1465- 1520	Ned.	Mnl. vertaling van psalmen en cantica in mengredactie, met vooraf uittreksel uit expositie van Ambrosius op psalm 118 en "voerreden des propheten davids over den psalter" en gevolgd door Lof der psalmen van Augustinus

Den Haag, KB: 70 E 14	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.341v - kopiïste: "Geeyndet int jaer ons heren MCCCC ende lxiiii op sunte gelijs dach Deo gracias. Bidt voer die scriverse Om gods wille"	- Derde kopiïste van Maaseik - Vierde kopiïste van Maaseik	ja	f.341v: "Dit hoert toe den susteren int regularissen cloester te maeseick"	1464	Ned.	Bijbelvertaler van 1360: Zuidnederlandse vertaling van Jacobus de Voragine: Legenda aurea, winterstuk en zomerstuk (gedeeltelijk) en toegevoegde teksten
Den Haag, KB: 70 E 15	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.218r - kopiïste: "Got sy gheloeft gheschreven int jaer ons heren M CCCC ende lviii op sancte peters ende sancte pauwels avont"	Tweede kopiïste van Maaseik	nee	f. 218r: "Dit boeck hoert toe. Den regularissen int besloten cloester by maeseick"	1458	Ned.	Jacobus de Voragine: Legenda aurea; onvoll. Vaderboec; onvoll. Etc.
Den Haag, KB: 73 H 3	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.184v: "Gheeyndt int jaer ons heren doemen screif dusent vierhondert ende vijf ende veertich op sancte fabiaen ende sebastiaens avont. Bydt voer die scrijversse om gods wille"	Eerste kopiïste van Maaseik	ja	Schutblad voorin: "Dyt bueck behoert toe den susteren by Maeseick inden besloet"	1445	Ned.	Pseudo-Bernardus: Tractaten
Den Haag, KB: 73 H 6	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.271r: "Expliciunt beati gregorii omelie. Gheeynt int jaer ons heren dusent vierhondert. inde xxxi In den maent dien men noempt Junius xiii daghe"	Eerste kopiïste van Maaseik	nee	Schutblad voorin: "Dyt bueck behoert den susteren toe bij eyck inden besloet"	1431	Ned.	Gregorius: Homilien, 2 preken op naam van Beda Venerabilis, preek op naam van Hieronymus, leven can Sint-Catharina en Sint-Lodewijk
Den Haag, KB: 73 H 9	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.181r: "Gheeynt Int jaer ons heren iiii[c] lxxiii Op sancte Martijns octave. Bidt om gods wille voer die scrijverse"	Vierde kopiïste van Maaseik	ja	-	1473	Ned.	Leven van Jezus, S-redactie
Den Haag, KB: 73 H 11	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.285r - kopiïste: "Gheeynt int Jaer ons heren M cccc ende lxxviii op sinte dyonisius avont. Dit boeck hoert toe den susteren ten regularissen int besloten cloester buten [gewijzigd in: "binnen"] maeseick. Bidt voer die scrijverse om jhesus wil een ave maria"	Vierde kopiïste van Maaseik	ja	f. 285r (zie colofon)	1478	Ned.	Heiligenlevens. Selectie uit het winterstuk van de Zuidnederlandse vertaling van de Legenda Aurea (f.122-230)
Den Haag, KB: 73 H 16	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.216v: "Gheeynt int jaer ons heren M cccc ende lxxi Op sancte urselendach. Bidt voer die scriversche om gods wil"	Vierde kopiïste van Maaseik	ja	-	1471	Ned.	Cancellier-boek. Etc.

Den Haag, KB: 73 H 18	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.133r: "Gheeyndt int jaer ons heren M cccc xlv den neghenteenden dach in loemaent Op Sinte fabiaen Ende Sebastiaens Avont. Bydt voer die scrijvers omme godswille Eyne Ave maria"	Eerste kopiiste van Maaseik	ja	f. 1r: "Dyt buec behoert toe den susteren bij Maeseck inden besloet"	1445	Ned.	Mnl. vertaling van Gerard Zerbolt van Zutphen: De spiritualibus ascensionibus
Den Haag, KB: 73 H 19	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.133r - kopiiste: "Gheeyndet int Jaer ons heren M cccc xxxv° op ons heren opvaert avont. deo gracias"	Eerste kopiiste van Maaseik	nee	f. 133r: "Dit boeck hoert toe den regularissen int besloten cloester by Maeseck"	1435	Ned.	Mnl. vertaling van Henricus Suso: Horologium aeternae sapientiae, proloog, I,1-16; Noordnederl. redactie
Den Haag, KB: 73 H 20	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.138r: "Gheeyndet int jaer ons heren doemen schreef M [CCCC] ende xlv des anderen daghes na synte peters ende sante pouwels dach. Bidt Jhesus voer die scrijverse van mynnen"	Eerste kopiiste van Maaseik	ja	-	1445	Ned.	Jacobus van Gruitrode: Die roesenghaert Jhesu ende Marie
Den Haag, KB: 73 H 21	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.321v: "Dit boeck is begonnen op sinte laurens dach doe men screef xv[c] ende xlv ende is geeynt op sancte philippus ende jacobus dach int jaer xv[c]xlvi bidt om gods wil voer die scrijverse"	Vijfde kopiiste van Maaseik	ja	Schutblad: "Dit boeck behoert te Maeseck in Sancta Agneten cloester ten besloeten regularissen siet wael \toe/ dat gijt bouen niet te seer en snijt die spacie is bouen wat te cleyn geuallen"	1545-1547	Ned.	Traktaten en heiligenlevens; preken (20 op naam van Johannes Tauler, 4 van Meester Eckhart, 1 van Martijn Morman; anonieme preek en een preek van Jan van Eynden)
Den Haag, KB: 73 H 10	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.158v-159r: "Hyr eendet dit bueke dat het ons heren leven jhesu christi Int jaer ons heren dusent iiii hondert ende xxvii des iiii[de] dachs voer magdalenen dach in Junius"	Eerste kopiiste van Maaseik	Nee	Eerste schutblad: "Dit bueck behoert den susteren toe bynnen eyck in den besloet"	1427	Ned. Lim.	Bonaventura-Ludolphiaanse leven van Jezus. Etc.
Den Haag, KB: 73 H 32	Maaseik. Regularissen St.-Agnes (niet helemaal zeker)	f.91v: "Dit boexken waert volscreven doen men schrijf dusent cccc ende li eynenvijftich des satersdachs na onser vrouwen vysentacien" f.150r: "bidt voer den scriver"	Onbekende man	Ja	-	1451	Ned.	Van den anxt ende vander mynnen gods. Etc.

Den Haag, KB: 70 E 12	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.167r: "Hier eenden die epistelen ende lessen ende ewangelien van al den heylighen inden jaer comende Item volschreven inden jaer ons heren dusedt iiii hondert ende vijftich Op sancte pelgrijnus des heilighen bisscop ende mertelers dach Jhesus cristus sijs gheloeft Amen"	-	Nee	schutblad - andere hand: "Dit bueck behoert toe den susteren int besloeten cloester by maeseck"; f.167r - Vierde kopiiste van Maaseik: "Dit boeck hoert toe. den besloten regularissen cloester bij maeseck"			
Brussel, KB: 4302-05	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.174r: "Geeyndet Int Jaer ons heren .M. .cccc. ende .lxix. Inder maent Julius opten vierden dach na sinte jacobs dach des heyligen apostels. Bidt voer die scriverse om gods wil"	Derde kopiiste van Maaseik	Ja	-	1469	Ned.	Heiligenlegenden
Nijmegen, UB: 322	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.178r-178vr: "Dit is vergadert ghescreven ende voleynt op den xxviii dach in Julio van brueder gelijs vander schueren Anno domini 1470 Dat is doen men screef duysent vierhondert ende tseventich" [f. 178v: "begin van een kroniek van dit klooster"]	Gelijs vander Schueren	Nee	-	Ca. 1450-1470 en 1470	Ned. Lat.	Godfried van Wevel: Vanden XII dogheden. Etc.
Gent, UB: 1301	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.204v: "Gheeynt int jaer ons heren .m. cccc. ende .lxxvi. des anderen daechs nae sinte Johannes baptisten onthoefdinghe"	Vierde kopiiste van Maaseik	Nee	-	1476	Ned.	Der suster abteike; Spieghel der susteren; Jan Brugman: Sermoenen; preek van Bernardus van Clairvaux
Leiden, UB: BPL 2541	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.347v: "Bidt om gods wil een ave maria voer die scrijverse Dat sy mit gode ewelic moet leven. Item dit boeck is gescreven Int jaer ons heren M C C C C ende lxxxiiii Ende geeynt op [rasuur] sancte mauricius dach. in der stat van susteren daer wi schulende waren al te samen doen ons cloester verbrant was"	Vierde kopiiste van Maaseik	Ja	-	1484	Ned.	Mnl. vertaling van Otto van Passau: Die vierundzwanzig Alten

Utrecht, UB: Cat. 1010	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.126r: "Gheeyndt int jaer ons heren M cccc xlv op sinte Bernaerdus dach. Deo gracias" "Bydt vore die scrijvers omme gods wille"	Eerste kopiïste van Maaseik	Ja	schutblad - kopiïste: "Dyt bueck beho[er]t to d[en] susteren by maeseck i[n]den besl[oe]t"	1445	Ned.	Exposities op de evangeliën, 51 preken (tekstgroep Berlijn)
Utrecht, UB: Cat. 1015	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.189v - kopiïste: "Gheeynt int Jaer ons heren M cccc ende xcviij op sancte marien van egypten avont. Dit boeck hoert toe den beslotenen regularissen bynnen maeseck. Bidt voer die scryverse om gods wille"	Vierde kopiïste van Maaseik	Ja	(Zie colofon)	1497	Ned.	Noordnederlandse vertaling van Cassianus: Collationes patrum, gedeeltelijk (collaties 1-12)
Utrecht, UB: Cat. 1019	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.201r - kopiïst: "Ghescreven int Jaer ons heren doe men screef M cccc ende iii op sunte amandus dach Biddet voer den scriver een ave maria om gods wil"	Onbekende man	Ja	f. 201r: "Dit boeck hoert toe den regularissen in besloten cloester by eyck"	1403	Ned.	Tweede Mnl. vertaling van Boek II en III van David van Augsburg: Profectus religiosorum
Utrecht, UB: Cat. 1027	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.139r - kopiïst: "Gheeyndt int Jaer ons heren M CCCC xlii. Den iiiij[den] dach in Julio"	Eerste kopiïste van Maaseik	Nee	f. 162r: "Dit boeck hoert toe. den regularissen int besloten cloester binnen maeseck"	1442	Ned.	Preken eneen excerpt uit een preek van Johannes Tauler (groep I); traktaten
Luik, UB: 2328	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f. 301v = tweede schutblad achterin verso: "Suster Johanna moys de ruremunda Des selichen meyster Joahn moys van breda doctoer dochter Geeynt Int Jaer ons heren MV[c] ende iiiij in die maent Marcus Mit ons selfs hand Deo gracias semper" f. 301v = tweede schutblad achterin verso (doorgestreept): "Magdalena moys de colonia, Des selichen meyster Johan moys van breda doctoer dochter"	Johanna Moys de Ruremunda en/of Magdalena Moys de Colonia	Nee	f. 301v = tweede schutblad achterin verso: "suster susanna van hoern"	1504	Ned.	Dat roesen garten Jhesu. Etc.
Boedapest, OSK: Holl. 4	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.257r - kopiïste: "Gheeyndt int jaer ons heren .M.CCCC. ende lix des xxvsten daghes in september"	Tweede kopiïste van Maaseik	Nee	-	1458	Ned.	Mariale. Etc.
Groningen, UB: 216	Maaseik. Regularissen St.-Agnes	f.73v: "Gheeyndt Int Jaer ons heren MCCCCxxxv des donresdaghes voer Sancte Gregorius dach. Deo gracias. M.CCCC.XXX [!]"	Eerste kopiïste van Maaseik	Nee	f.73v - Vierde kopiïste van Maaseik: "dyt boeck hoert toe den regularissen int cloester by maeseck"	1435	Ned.	Mnl. vertaling van Augustinus: Regula ad servos Dei en Hugo van Sint-Victor: Expositio in regulam sancti Augustini

Den Haag, KB: 70 E 13	Maastricht. Tertiarissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden- driesch	f.228r: "Item dit boeck waert begonnen int jaer ons heren M° cccc ende lxxviii Opter heiliger xi[m] meechedendach Ende het waert geeindet Op der heiliger mertelerssen sinte Margarten dach int Jaer doe men screef M° cccc ende lxxviii. Bidt om gods wil voer die scrivers van mynnen dat sij hemelrijck moet gewinnen Suster katrijn van rade is haer name. bidt sunderlingen Marien der glorioser moeder gods voer haer in wes eren sij dit boeck gescreven het. Ave. maria. rosa. etc."	Katrijn van Rade / Catharina	Ja	-	1478-1479	Ned.	Mnl. vertaling van Jacobus de Voragine: Mariale; 2 anonieme vertalen en exempel van Sint-Anna
Gent, KANTL: 10	Maastricht. Tertiarissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden- driesch	p.464: "Item dit boeck is gescreven te maestricht int besloeten suster huis opter meecheden dries. Ende voleindet Op sancte Cristina dach Ende het heeft gescreven ein arme susterken arm van doechden suster katrijn van rade int jaer ons heeren doe men screiff M°CCCC ende lxxxvii Bidt om gods wil voer die scrivers einen Ave marien van mynnen dat ich alle mijn gebreken moet verwynnen ende mijnen god getrouwelicken mynnen Ende men in mach dijt boeck niet vercoupen want daer op sonnendage ende heilige dage in gescreven is"	Katrijn van Rade / Catharina	Ja	-	1487	Ned.	Herman Stekin: Die expositie op dat heyleghe pater noster
Keulen, HA: W* 25	Maastricht. Tertiarissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden- driesch	f.129r: "Dese legende van desen heiligen tiendusent maertelaeren is begonnen ende voleindet int jaer ons heren doe men screiff M° CCCC ende LXXXVII suster Katrin van rade. Myn lieve moeder ick heb uch dese legende geschreven om dat ik wael weit dat ure liefste heiligen synt"	Katrijn van Rade / Catharina	Nee	-	1487	Ned Oost- mnl	36 Exempelen uit preken van Herman Stekin: Die expositie op dat heyleghe pater noster; exempelen; heiligenleven; Geestelijke liederen

Amsterdam, UB: I G 12	Maastricht. Tertiarissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden- driesch	f.139v: "Bidt vor die schrijvers dattem [!] got ewich leven geve na Geeindet op sce. Gregorius dach int jaer van xcviij"; f.292v: "Hij endet sich dit boeck van sinte Merthens leven god wil sich hem selven ons geven geeyndet inden jaer ons heren Mcccc ende lxxxii. Op sce. Arsenius dachs des heiligen alt vaders. Bidt jhesum voer my etc."	Katrijn van Rade / Catharina	Ja	-	1498 en 1481	Ned.	Hendrik Suso: Horologium. Leven van S. Maarten
Maastricht, RHCL: 22.001 hss. GAM 462	Maastricht. Tertiarissen S. Andreas & S. Barbara / Maagden- driesch	f.332r - kopiïste: "Int jaer ons heren Mcccc ende xcvi sterf mijn alre liefste eerweerdichste oem her gherart rijken opten xxvsten dach inden ruselmaent"	Kopiïste van MAASTRICHT, GA: 462 / Nicht van Gerard Rijken	Nee	-	1515	Ned.	Gebedenboek
Den Haag, KB: 73 G 32	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.95r: "Hier eyndicht dat boeck van sunte elizabeths leven. int jaer ons heren Mcccc ende lvii des anderden daghes voer sunte willebrort van peter"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	Nee	f.1r: "Dit boec hoert totte oude sustere te weesp"	1457	Ned.	Mnl. vertaling van Theodoricus van Apolda: Vita beatae Elizabeth
Weesp, GA: inv. 286	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.157v - kopiïst: "Dit boeck wert volscreven ende gheeynt van peter zwanincz priester Inden jaer ons heren Mcccc ende lxxviii op dortienen avent te twee uren na middach Ten love godes ende tot salicheit der susteren te weesp int oude convent. bidt om gods willen voer den scriven. Item dit boec hebbe becosticht ende wel betaelt tot enen ewighen testament aernt hoep ende niese sijn wijf saligher ghedachten Welke voerscreven aernt hoep starf op sinte gordiaens dach in die meye Ende niese sijn wijf daer na int selve jaer op sinte theodociusdach in die maent gheheten november Int jaer ons heren Mcccc ende lxxvii Bidt om gods willen voer hoer beider sielen"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	Ja	-	1468	Ned.	Dat boec vanden claren ende verluchten mannen der oerden van cisterciën, gedeeltelijk (dist. 1-3)

Utrecht, MCC: BMH 105	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	vgl. p.C: "Int jaer ons heren M cccc unde lxxxiii sterve myn lieve vader henrick lambert swanicksen. Ende int selver jaer ons heren van xcix staerf myn bestevader lambert swanicken. Ende int jaer van m v[c] unde viii sterve myn moeder aechte jans dochter bid woer dy sielen" p.255: "Gheeynt int jaer ons heren M cccc lxxx opten xxvii dach in meye"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	nee	schutblad voorin: "Dit boec hoert int oude convent der susteren te weesp"	1480	Ned.	Geestelijke verhandelingen en oefeningen; preek van Caesarius van Arles
Den Haag, KB: 73 G 9	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.75r: "Finitus per petrum zwaninc in antiquo conventu sororum de weesp anno M cccc lxxxii in profesto pancracii Deo gracias" f.176v: "Finitus est hic liber per petrum zwaninc presbyterum antiqui conventus sororum in Weesp pro cuius libraria scripsit eum. petens pro labore fructum animarum et pro se exorari Anno domini M cccc lxxxiiii in profesto philippi et jacobi apostolorum. hora quasi nona ante meridiem"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	ja	binnenplat: "Te weesp int oude convent der susteren"; schutblad: "Liber antiqui conventus sororum in Weesp"	1482; 1484	Lat.	Herivicus: Tractatus de dilectione. Petrus de Alliaco: Speculum considerationis. De quattuor gradibus spiritualibus ex dictis Beati Bernardi. Augustinus: Meditationes. Dyonisius Leewis: De vita sacerdotum
Den Haag, KB: 73 G 21	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.89r: "Explicit tractatulus de divinis moribus sancti thome de aquino. Finitus per petrum Zwaninc presbiterum in antiquo conventu sororum in weesp Anno domini M cccc lxxix ipso die sancti dominici confessoris Oretis propter deum pro scriptore"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	ja	band: "Liber petri zwaningi in antiquo conventu sororum de weesp presbiteri"	1469	Lat.	Gerlach Peters: Soliloquium, Breviloquium; Lat.
Den Haag, KB: 73 G 13	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.159v: "Expliciunt ... Finiti anno domini 1412 in profesto dyonisi martyris et sociorum eius. post vespervas. hora quinta in punctis"	-	Nee	Derde schutblad voorin (15 ^e eeuw): "Dit boec hoert toe den susteren te weseph ewangelisten"	1412	Lat.	Jordanus de Quedlinburg: Sermones de tempore (dl.I)
Den Haag, KB: 70 E 21	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f. 326v: "Explicit secunda pars passionalis originalis de tempore estivo conscripta pro ultima parte per manus petri zwaninc in weesp Et finita anno domini MCCCC lxi ^o crostino odulfi confessoris Deo gracias"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	Nee	Schutblad: "liber sororum sancta katerine muden" [handschrift was in bezit van de tertiarissen St.-Catharina in Muiden]	1461	Lat.	Jacobus de Voragine: Legenda aurea (zomerdeel)

Amsterdam, UB: I G 39	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.107v: "Dit boec wert gheeyndet int jaer ons heren Mcccc ende xiiii op sunte pauwels dach die eerste heremite"	-	Nee	f. 108r – door andere hand: "Dit boec hoert toe den susteren te weesp van S. Jans ewangelisten huse"	1414	Ned.	Mnl. vertaling van Gerard Zerbolt van Zutphen: De spiritualibus ascensionibus
Cambridge, FM: 271	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.200r: "Expliciunt in hoc volumine xi. libri moralium. a xiiii° inclusive. usque xxv. exclusive. incepti crastino marci evangeliste anno domini M° cccc° lxx°. et finiti eodem anno crastino luce evangeliste per petrum zwaninc presbiterum antiqui conventus sororum in weesp pro cuius libraria scripsit eundem librum. petens pro mercede fructum animarum. et pro scriptore exorari"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	Ja	eerste schutblad - 15e eeuw: "Te weesp int oude convent den susteren hoert dit boec"	1470	Lat.	Gregorius de Grote: Moralia in Job (Lib.XIV-XXIV); Lat.
Utrecht, MCC: BMH 77	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f.238r: "Ghescreven ende gheeynt te weesp int oude convent der susteren daer in te bliven Int jaer ons heren M cccc ende xciii op sijnte julianen dach. xvi daghe in sul. Bidt om gods wil voer den scriver"	Petrus Zwaninc / Peter Zwanincz	ja	f.1v: "Te weesp int oude convent der susteren"	1493	Ned.	Zomerstuk van een Mnl. verzameling homiliën, van Bernardus van Clairvaux, Beda, Augustinus, Johannes Chrysostomus, Origenes, Anselmus van Canterbury, Thomas van Aquino, Leo de Grote, Urbanus en een anonieme preek. Excerpten uit Dirc van Herxen: Eerste en tweede collatieboek, waaronder fragmenten uit David van Augsburg: Profectus religiosorum

Den Haag, KB: 73 G 23	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	f.9v: "Explicit tractatulus cuius stella clericorum exstat titulus Per rodolphi jacobi manus anno 1442 in septimana precedente johannis festum Orate pro ipso peccatore unum Ave maria etc."; f.12v: "Et sic est finis exposicionis cuiusdam compendiose super oracionem dominicam Finita nec non complete per rodolphi jacobi manus anno domini 1442 in profesto katherine"	Rodolphus Jacobi / Roelof Jacobzn	ja	-	1442	Lat.	Preces. Stella clericorum. Expositio super orationem dominicam. Expositio super decalogum
Weert, GM: CMW 2	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof	f. 15v: "Item int jaer ons heeren dusent vijf hondert ende xlviij reste Janneken Swanincx dochten op sinte vyts avont bidt voer haer siel om gods willen ende sy was mijn lieve suster" f. 99v: "Bidt voer die scriver"	Een onbekende man	Ja	f. 2r: "Svaens" f. 16r: "dit. boec. hoert. toe. anna Svanicken. int sint jan evangelisten convent" f. 173v: "Dyt boeck hoert toe anna svaneken in synte jan ewangelisten convent"	[1477]	Ned. Hol.	Getijdenboek, met kalender voor het bisdom Utrecht
Den Haag, KB: 73 G 15	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	f.270v - kopiist: "Dit boec wart volscreven int jaer ons heren M cccc i op sinte berbaraen avent. Dit boec hoert toe goedscale de volf in duechden moet hi leven ende wi oec also ende die dit boec heeft gescreven bidt voer hem in dit leven dat hem god van hemelrike sine sonden vergeven ewelike Ende ons allen te samen die in christus namen seggen amen"	Een onbekende man (mogelijk Goedscale de Volf)	ja	schutblad achterin - 15e eeuw: "Item dit boec ech den zusteren die wonen [!]" f. 270v (zie colofon): " Dit boec hoert toe goedscale de volf"	1401	Ned.	Een nuttelijc boec den kerstenen menschen; onvoll. (begin ontbreekt)
Den Haag, KB: 70 E 20	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	f. 50v: "Gheeynt Int jaer ons heren Mccccxvii mitvasten op s. benedictus avent"	waarschijnlijk: Kopiist van 'S- GRAVENHAGE, KB: 70 E 19 (Biemans 1984)	Nee	-	1417	Ned.	Bijbelvertaler van 1360: Mnl. vertaling van Gregorius de Grote: Homiliae in evangelia

Den Haag, KB: 75 E 10	Weesp, Tertiarissen S. Maria / Jonge Hof	f.84r: "Ghescreven in sinte agnieten berghe bi swolle van broeder gherijt van weesp. Int jaer ons heren Mcccc ende xxxix op sinte pauwels avent"	Gheryt Timanszn van Weesp	Nee	laatste schutblad voorin: "Dit boec hoert den susteren van sinte marien te wesep"	1439	Ned.	Handelingen, Openbaring, Brieven van Jakobus, Petrus, Johannes en Judas en oud-testamentische perikopen uit profeten (volgens tijdeigen) en epistelen (volgens feesteigen der heiligen), vertaling Johan Scutken
Den Haag, KB: 70 E 19	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	f.71v: "Hier eynden S. pauwels epistelen Ghescreven int jaer M cccc ende xliiii Op paesch avent God si ghelooft"	Kopiist van 'S- GRAVENHAGE, KB: 70 E 19	Nee	-	1444	Ned. hol	Brieven van Paulus, vertaling Johan Scutken, gevolgd door lijsten van perikopen volgens tijdeigen en feesteigen der heiligen; hs. bruikbaar als epistolarium
Den Haag, KB: 73 G 18	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	f.163r - kopiist: "Die ghene die dit heeft ghescreven Hi begheert doer christus leven Dat ghi voer hem onse here Wilt van minnen bidden zere [...] Dit boec is gheeyndt int jaer ons heren M cccc lii daechs na Sint benedictus dach in maerte"	een onbekende man	Ja	-	1452	Ned.	Jan van Ruusbroec: Vanden geesteliken tabernakel
Den Haag, KB: 70 E 22	Weesp, Tertiarissen S. Maria / Jonge Hof	f.232v: "Explicit prima pars sermonum socci de tempore hyemali Finita anno domini M° cccc° lxxvii° In profesto sancti victoris per manus laurentii alberti muden tunc temporis commorantis in honore omnium sanctorum quibus sit laus et gloria nunc et in evum Amen. Oretis pro scriptore propter deum etc. etc."	Laurentius Alberti	Ja	schutblad: "Liber conventus sancte marie in weesp"	1467	Lat.	Soccus (Conradus de Brundelsheim): Sermones (winterdeel)

Den Haag, KB: 73 G 17	Weesp. Tertiarissen S. Johannes / Oude Hof of S. Maria / Jonge Hof	(dictum) "Sinte Jheronimus Daer een maghet is daer is een tabernakel goods Hoveerdighe maechdelicheit en is ghien maechdelicheit mer het is een bordeel des duvels. Ave Maria voer den scriver"	een onbekende man	Ja	-	Tweede helft 15 ^e eeuw	Ned.	Mnl. vertaling van Speculum virginum, met aan het eind (f.133v) een dictum op naam van Hieronymus
--------------------------	---	---	-------------------	----	---	---	------	---

Enkele handschriften met colofons uit andere vrouwenkloosters

Weert, GM: CMW 26	Delft, St.- Anna	f.196v: "Dit boeck hoert tot sinte annen cloester te delft den regularissen ende het is ghescreven overmits der hant lijsbet meyster jans dochter der nonnen ende het wart begonnen int jaer ons heren M cccc ende lxxxvii ende het wort gheeyndet op den manendach naden vierden sondach inden advent int jaer ons heren M cccc ende lxxxviii ende men en selt niet vercopen want het veel op heilighe daghen ghescreven is bidt voer haer om gods willen"	Lijsbet meyster Jansdr / Elisabeth	ja	f.241v: "Dit boec is gecomen van onse gheminde suster hennesken van dychuus Ende hoert in die gemen kiste den gemenen susteren ter elborc van sunte agneten huus"	1487- 1488	Ned.	Gheestelicke Boemgaert; 4 preken en 2 excerpten uit preken van Bernardus van Clairvaux; preek van Johannes Brugman; 7 anonieme preken; excerpt uit een preek van augustinus; meditaties over het leven van Jezus en Maria
München, BSB: Cgm 5150-51	Gouda, St.- Margaretha.	dl.I f.180r: "Dit boec is geeyndt int jaer ons heren M IIIIc ende XLV des dages na onser liever vrouwen dach assumpcio Deo gracias"	-	Nee	dl.I, f.3r: "Dit boec hoert toe des cloesters der nonnen regulierissen van sunte augustijns oerde ter goude in sunte margrieten huus, welc hem ghegheven heeft voer een testament volqwijn vander wederhorst voer hem ende voer sijn wijf"	1445	Ned. Hol.	Bijbelvertaling van 1360 in 2 bdn. (Deel 1: Genesis en Exodus; Deel 2: Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josua, Richteren, Ruth)

Londen, BL: Add. 22562	Gouda, St.- Margaretha.	f.158v: "Expliciunt ... quinque libri de vita ... sanctorum patrum scripti per manus sororum ave trici et gheeze ysenoudi in festivis diebus suis consorioribus dilectis in memoriam earum. Finiti anno domini m°.cccc°.xlix° in festo decollationis sancti iohannis baptiste ante summam missam. Et habebat ad hoc pergamenum sibi ex caritate provisum de venerabili presbitero domino nycolao Wyt tunc temporis earundem patre spirituali et sibi ipsius spiritualiter ac in domino sat reverenter dilectio ..."	- Aef Dircsdr - Geza Yzenoudi	Nee	f.147r: "Iste liber pertinet ad conventum regularissarum inclusarum ad sanctam Margaretam in gouda"	1449	Lat.	Vitae Patrum
Den Haag, KB: 129 G 4	Gouda, St.- Margaretha.	f.207r - een der kopiistes: "Dit boec hoert toe den nonnen regulierissen van sinte Augustijns orde tot sinte margrieten binnen der goude after die kerc"; andere hand: "Ende is ghescreven uut minnen des heilighen daghes ende buten die tijt des ghemenen arbeyts totter eeren gods ende salicheit der sielen alle der gheenre diet lesen ende horen lesen. Int jaer ons heren M cccc ende lx. van suster aef dircs dochter. suster jacob gherijts dochter. suster aechte claes dochter. suster maria martijns dochter ende suster maria gherijts dochter. nonnen. haren gheminden susteren tot een testament ende een ewighe ghedenckenisse na haerre doot. welker namen ghescreven moeten wesen inder herten gods. Amen."	- Aef Dircsdr - Jacob Gherijtsdr - Aechte Claesdr - Maria Martijnsdr - Maria Gherijtsdr [colofon is door twee handen geschreven]	nee	f. 207r: "Dit boeck hoert toe den nonnen regulierissen van sinte augustijns oerde tot sinte margrieten binnen der goude after die kerc."	1460	Ned.	Jan van Ruusbroec: Van den geesteliken tabernakel

Gouda, SAHM: 2316 D 1 [voorheen: GOUDA, SAHM: Librije 159]	Gouda, St.-Margaretha.	f.238v: "Explicit collectarius scriptus per manus septem monialium scilicet marie johannis geze yzenoudi. ave trici jacobe gerardi agathe nycolai. marie martini et marie gerardi. finitus anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto ipso die sancti odulphi confessoris" [colofon door één hand geschreven]	- Maria Johannis - Geza Yzenoudi - Aef Dircsdr - Jacob Gherijtsdr - Aechte Claesdr - Maria Martijnsdr - Maria Gherijtsdr	nee	f.238v: "Isti sunt libri latini pertinentes ad librariam conventus sancte Margarete in gouda"	1454	Lat.	Petrus van Herentals: Collectarius super librum psalmorum. Bibliotheekcatalogus van het Margrietenconvent in Gouda
Den Haag, KB: 133 M 128	's-Hertogenbosch Broeders van het Gemene Leven & Zusters van het Gemene Leven S. Andreas / Ten Orten (?)	f.210v: "Item dit boeck waert ghescreven int jaer ons heren doe men screef duser vyfhondert en xviii en waert gheeynt des donredaechs nae beloken paesschen. Item dese collacien heeft suster agnees van enghelen alleen onthouden van onsen lieven eerwerdighen vader heer bernaert en den convent ghelaten den ghenen horen orber in te doen die daer minne toe hebben en si heeft begheert dattet sal blyven in die leberye en dattet anders nyemont voer syn eyghen houden en sal want syt alleen becosticht en bearbeyt heeft. En om die minne gods een ave maria voer die scryftster [!] want si cleyn van doechden is M Gro.	Mary Groeters / Maria	ja	-	1518	Ned.	Bernardus van Dinslaken: Collacien
Brussel, KB: IV 242	's-Hertogenbosch Regularissen St.-Gertrudis	f.109v: "Dit boexken hoort toe den clooster van sunte Gheertruden in tzhertoghen bosch. Ende suster berber hoernken hevet des sondaechs ende des heilighen daechs gheschreven doen si oudt was sevenendertich jair. ende si begheert datmens niet en vercoope Ende oeck begheert si levende ende doodt deelachtich te syn alle des goedts datter aff comt. Gheeyndt indt jair ons heren duser. iiii[c]. ende lxxix."	Berber Hoernken / Barbara Hoernken	ja	tweede schutblad achterin verso - 16e eeuw: "suster margriet fransen hoert dit boek toe" tweede schutblad achterin verso - 17e eeuw: "Suster meriken Dierickx"	1479	Ned.	Gebeden en oefeningen

Utrecht, UB: Cat. 1016	Neerbosch bij Nijmegen. Regularissen S. Agnes / S. Agnes op die Thyrs	f.323v: "Item dit boeck hevet gescreven te lave gades der heiliger Jofferen sent Agnete te eren. om bede wil Suster Maralde van zallant supprioryne. here Daem daemsz Conventuael inder Gaesdonck Een natuerlick brueder here Johannes van den haeff ons rectoires Nu ter tijt een geselle des voergenoemden rectoires Ende hevet geeynt Inden Jaer ons heren M cccc ende xci°", afgeplakt door een strook papier waarop in dezelfde hand het volgende colofon: "Item Dit boeck heeft gescreven te lave gades heren Adam Daemsz Conventuael inder Gaesdonck een natuerlick brueder here Johanne vanden haeff ons Rectoires. ende een geselle des voergenoemden rectoires Geeyndet Inden jaer ons heren M cccc ende xci° opter octaven sancte peter ende sancte pauwel der heiliger apostelen"	Daem Daemszn (= Mannelijke kopiist)	nee	-	1491	Ned.	Conradus de Ebersbach. Thomas Cantimpratensis. Etc.
Nijmegen, RAN: I a 23	Neerbosch bij Nijmegen. Regularissen S. Agnes / S. Agnes op die Thyrs	f.339r: "Dit boec is gescreven ende geeint int jaer ons heren M cccc vijftich des vridachs voer [sinte] Michiel. Bid om gods wi[lle] voer der scrijfter Ave maria"	Onbekende vrouw	Ja	schutblad voorin verso: "Dit boeck hoert toe den susteren van sunte Agneten buten nymegen Ende hevet hem gegeven derick van hoen tot enen testament"	1450	Ned.	Verzamelhandschrift
Londen, BL: Add. 25904, f.121r-210v	Nijmegen. Tertiariissen / Hessenberg (?)	f.210v: "Item diit boeck is volscreven int jaer ons heren vijftien hondert ende xxx ende heeft geeynt op sante antonys avont ende heeft gescreven suster foelsken hoeymans diet uut mynnen om gods wil int sieck huys gescreven heeft in hoeren enen tachtichsten jaren een Ave maria uut mynnen om gods wil."	Foels Hoeymans / Foelsken Hoeymans	Ja	schutblad voorin: "Catharina Cillen hort diet boeck"	1530	Ned. Omn	Gebedenboek

Gent, UB: 966	Oostmalle. Regularissen S. Maria / Onser liever vrouwen Presentatie	f.236r: "Dit boec is ghescreven inden besloten regularersen cloester dat ghelegen is bynnen oestmal in dat mercgrepscaph van hantwerpen Ende ghesticht is inder eeren der presentacien der saligher maghet ende ghebenedider moeder gods Maria Ende is gheeynt op die vigilie pasione petri et pauli der glorioser ende heiligher apostelen: van mi suster heilken jacops Een vanden vieren die dit cloester hebben helpen begynnen ter eeren gods: mer die mynste in duechden Enen Ave maria uut mynnen / Men en maech dit boec niet vercopen. want tis veel op heilighe dage ghescreven"	Heilken Jacops / Heilwig Jacobs	Ja	-	Ca. 1500	Ned.	Preken van Johannes Tauler (groep II) met ingevoegd andere teksten die grotendeels ook op zijn naam worden gesteld; preek van Meester Eckhart
Averbode, NA: 1 (BNM)	Oplinter. Cisterciënzer innen, Maagdendal	achterin: "Eynt dat boeck der diffinitien vergadert int jaer ons heren .M.CCC.XVII. ende vanden paus gheconfirmeert. alle andere diffinitien weder ropen. uyten latijn in duytschen ghestelt bij vrouwe marie happarts abdisse des cloesters van meechdendael bij oplintere Anno domini xv[c] lxxviii"	Maria Happaerts / Marie Happaerts	nee	-	1568	Ned.	Statuten van de abdij Maagdendal te Oplinter

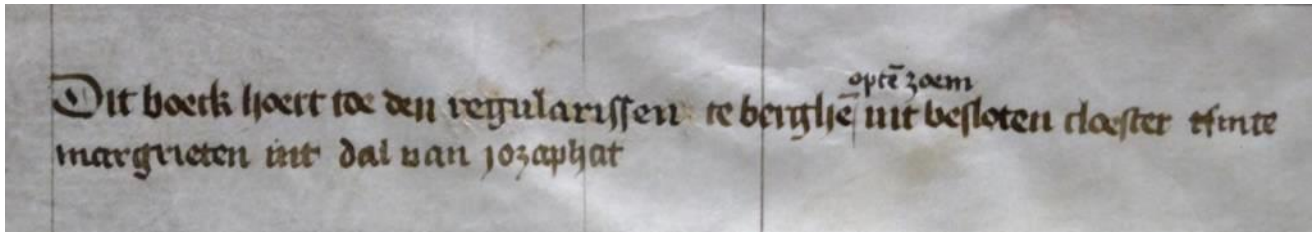
Brussel, KB: 11172	Selwerd bij Groningen, Benedic- tijnen en Benedicti- nessen St.- Catharina	f.1v: "Item myn dochters Anna ende Hynryck synt beyde gevoermt ende Egbert Clants dochter nycht yde heft em beyde de voermeldoeck voergebonden" f.180v - kopiist: "Dit boeck hoert joncfrou wyert lewens to"	Wyert Lewens	Nee	f.180v - kopiist: "Dit boeck hoert joncfrou wyert lewens to" f.180v: "Item dit boeck hoer juffer truytyen katers toe, dat heft hoer ghegeven hoer nychte Hyndryck joncker Johan van Eusum syn husfrow" [na 1522]: f.180v: "Item dit boeck hoert juffer truytgen Katers toe, dat heft hoer salige nychte ghegheven, welt vynt de brenget hoer weder op de broder kerckhof bynnen gronyngen"	ca. 1480	Ned.	Getijden- en gebedenboek, met kalender voor het bisdom Utrecht
Pommersfelden, GSS: 344	Selwerd bij Groningen, Benedic- tijnen en Benedicti- nessen St.- Catharina	f.184v-185r: "Completus est iste libellus orarius anno domini M cccc lxxviii ipso die Sancti Ambrosii episcopi. Quem scripsit Soror Wendelmodis Roltemans ad instanciam carissime neptis eius Leve Ter Bruggen honeste matrone. Et Soror Agnes Martini illuminavit. Sancti moniales monasterii ordinis sancti Benedicti ad Sanctam Katharinam In Sylloe prope Groenyncgen Urbem inclitam et opulentam in frysia. Eundem orarium prefata Leve Ter Bruggen tamquam entenum[?] memorabile propinando dedit illustri et honesto viro Johanni De Valle rosarum Alias Vanden Roesendael"	Wendelmodis Roltemans	Ja	-	1478	Lat.	Getijdenboek

Dresden, SL: M 291	Selwerd bij Groningen, Benedictijnen en Benedictinessen St.-Catharina	f.334r: "Dit boeck is gheeyndet op sunte Magnus dach des avents toe vijff uren doer .s. Ghese ten broeke een nonne toe zelwert int cloester voer die devote suster Anne tyddinghes soe welt ghebruket die bidde om godes willen voer hem beyden"	Ghese ten Broeke / Gertrudis	Ja	-	ca. 1500	Ned.	Gebedenboek
Den Haag, KB: 76 F 19	Selwerd bij Groningen, Benedictijnen en Benedictinessen St.-Catharina	f.203v: "Ene guede begheerte voer suster yde hinricks ende voer hoer oem lambert sadelmaker ende gheertruut sijn suster die dit boeck betaelt hebben"	-	nee	(zie colofon)	1490-1500	Ned.	Psalter
Brussel, KB: 4227-28	Vorst bij Brussel, Benedictinessen, S. Maria	f.1r: "Dit is den Ordinarius des cloosters. ende Abdije van vorst. ghescreven. Anno domini .1568. van een onweerdighe. Religieuse der selver Abdije wijens name god bekennt es. die welcke. doer experientie. Ende doer bewijs der Redenen. alle saeken daer eenighe dubitatie soude moeghen spruyten doer onwetenheit. Opeelijck. ende sekerlijck in desen boeck ghestelt heeft. Tot behoef der canterse der voerscreven Abdije ...", andere hand: "Soror bona de hoves was opper Canterse ghemaect. Int Jaer 1564. totten jaer van 1593. was sijt verlaten. God heb lof inder ewicheit"	Bona de Hoves	ja	-	1568	Ned.	Ordinarius van de abdij van Vorst

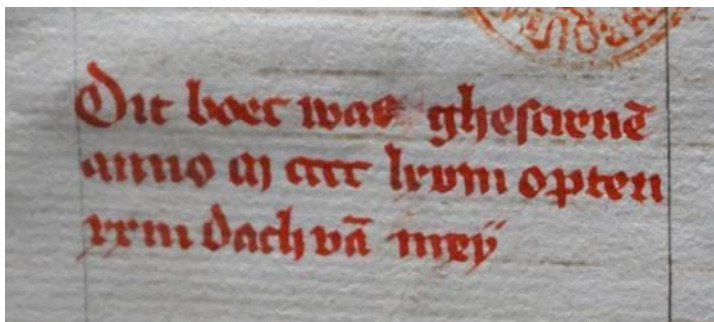
Bijlage 3: Foto's van de colofons

Regularissen van Sint Margaretha / Dal van Josaphat (Bergen op Zoom)

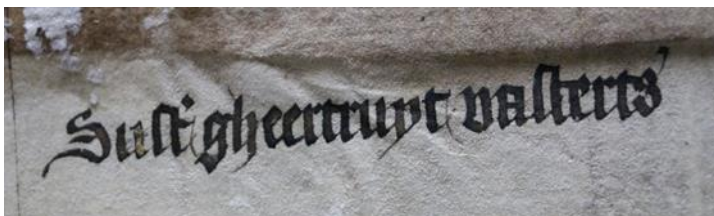
Brussel, KB: 11173-77

(Eigendomsmerk)

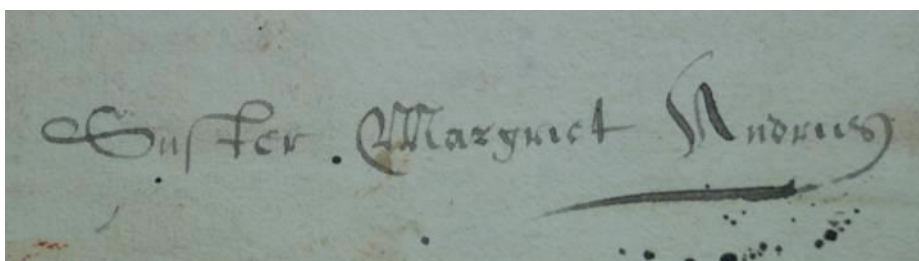

(Colofon)

(Eigendomsmerk)

Brussel, KB: 11156-58

(Eigendomsmerk)

Dit boeck hoert toe te berghe opte zoem mit
nonē cloester te sinte margrietē mit dal vā iozaphat

(Eigendomsmerk)

Dit boec hoert toe ^{opte zoem} in beslotē cloest^r te berghe in dal vā iocephat

(Eigendomsmerk)

Dit boec was vol screuen mit
jaer ons heren duysen^cccc
lxxviii den derten dach in nu
muis bi my suster luybet eu
dens

(Colofon)

Brussel, KB: 11797

Dit boec hoert toe de gheslotē regularisse cloest^r
te berghe opte zoem t^sinte margrietē

(Eigendomsmerk)

en die soenen die
Ghescreuen

(Eerste colofon)

gheset en volbracht metter gracen gode
van enen armen sondighen mensche int
jaer ons heren dusent vierhondert en ene
vijftich mit conent ten unnebroeders te
mechelen om der minen gode en salicheit
der sielen. hier begint sint laus euangelie
In principio erat vbu et vbu erat apud dm
in principio apud

Ghescreuen gheset en volbracht metter
gracen gode van enen armen sondighen men
sche welcs name ic wilde dat bekent ware
en onbuedoentliken gescreue in dat boec
des ewighe leuens en op dat dat gescreuen
mach soe biddic alle den ghenen die dit of
sin vuscrift sullen sien oft horen lesen wir
hem willeu bidden int jaer ons heren dusent
vierhondert en eenen vijftich als die gra
cie vanden gulden laer te mechelen was

(Tweede colofon)

Brussel, KB: 1173-74

Dit boeck hoert toe de gheslotenē regularissē cloest te berghe optē zoen.

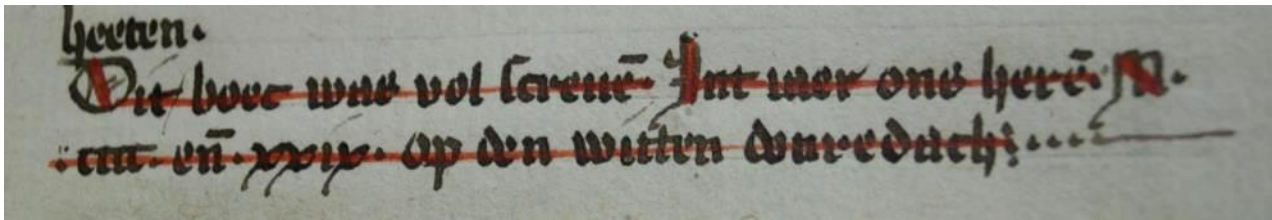
(Eigendomsmerk)

Dit boeck wert voleynt int jaer
ons heren. m. ccc. en. lxxij. op de octa
ue van ons heilighē vaders sinte au
gustinus
BIBLIOTHEQUE

(Colofon)

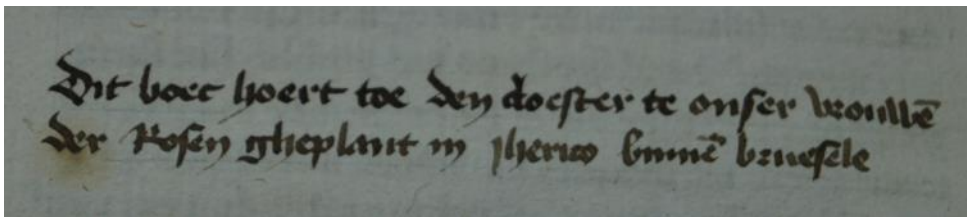
Regularissen Sint Maria / Notre-Dame ter Rosen geplant in Jericho (Brussel)

Brussel, KB: II 2111

heeten.
~~Dit boec was vol sereue. Int iare ons here. M.~~
~~cc. en. xxix. op den witten donredach.~~

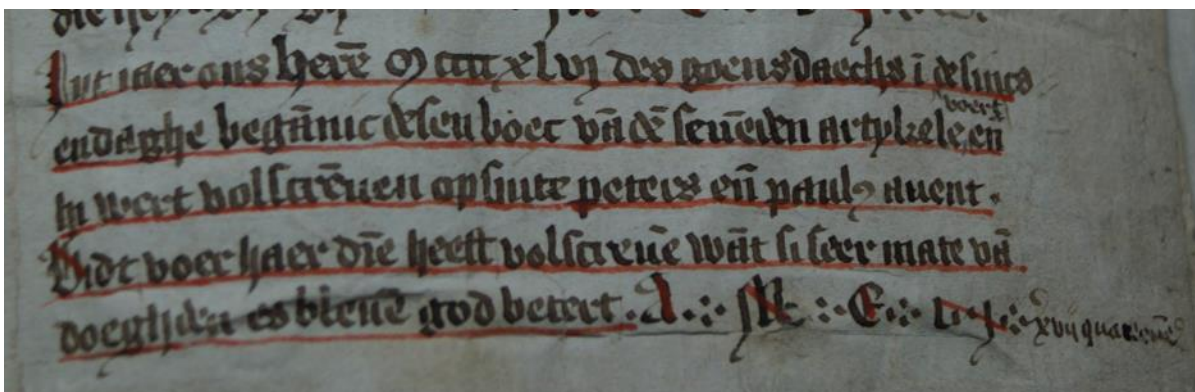
(Colofon)

Dit boec hoert toe den docter te onser vrouwe
der Rosen gheplant in iherico omme bruesele

(Eigendomsmerk)

Brussel, KB: II 1300

~~Int iare ons here. M. cc. xlvj. des goensdaechs i desinc~~
~~endaghe begānic desen boec vā de seueden artikele en~~
~~in wert volsaēuen op sinte petrus en paul. auent.~~
~~Dit boec haer die heett volsaēue wāt si leer mate vā~~
~~doeghden es blient god betert. A. :. M. :. C. :. L. :. xvij. quatuor.~~

(Colofon)

Dit boeck: hoort te bruesle der fosen gheplant in
ihesu onser liever vrouwen.
Doe wie dat ontleent oft vent / hi belbaert ende
gheest weder in rechter trouwen.

(Eigendomsmerk)

Hier beghint die prologe op die nauolgheude
sermoene die welke onse eerwerdige mr her ia
storn haet ghepredit in onsen doctore te ihe
richo: doen hi ons conuissaris en rector thame
was / welke sermoene onse werdige mr / doe
si noch inden staet der platuren n3 en was /
aenstaende den swaere last en arbeit des selue
verbaren vaders trech mine en deuone dese
sermoene te bescreuen: op dit den arbeit des
pdiaters inder ewiger glorie met welken
loene uergoude worde soe dicke als yemens
dnoae beueeght wert wt aenhoene oft sel
ue te studeerne dese sermoene. Laet ons ge
trouwelike bidde voer onsen eerwerdige pat
die den arbeit heeft ghedaen inder pdiatien:
en voer onser gheminder mr: die den arbeit
heeft ghedaen om dit te bescreuen.
Ende ten begine settende dese ploge soe sijse
uden name ons heren ihu dichte die voer bescreust

*suster marie vā
p ee god wil haer
grue sine ewige
vace*

(Colofon)

Nier inden die sermoene ons verbeerdighen pater
welke ic van velen een weynich uergadort hebbe tot
mits selfs orboere en der gheendore dier in beliene sal
te studeren. Ende hi waren volscreeue mit iaer ons he
ren. m. m. ende lxxvi. op sinte laureis des gloriosen
maerteleers dach voor vespere

(Colofon)

Dit boeck was volscreeuen Int iaer ons heeren doemē
screef. Dusant. vierhondert. seuen ende trestich. des seften
daeghs in septembri. op enen sondach.

(Colofon)

Brussel, KB: 15136

Die Expositie van den
Tabernacule des oronscaps
en van datte toebehoert, wel-
ke Expositie, maele (Jan)
Ruysbroec, ende het (was) syn
vi boeck gescreuen in 't jaer 1472,
door suster Katherina van
Chiseghem, profes-nonne in den
kloostere van onder liever
vrouwen Rose, geplant in jericho,
binnen Bruesele bi sinte ka-
therinen, der ordene sinte Augustyns.
Jan Ruysbroec prior van 't klooster van Groe-
nendael in Sennien-bosch, geboren onthent 1294, is gestorven 2 december
1381. Dit werk is overgezet in 't latyn
door Laurentius Surhus, en word
gevonden in zyne vertaeling van
alle de werken van Ruysbroec
gedrukt te Keulen in de jaeren
1549, 1552, 1609 en 1692, onder den
titel van Commentaria 1/1 Taberna-
culum foederis, et cuncta ad id pertinentia,
pag. 65-302. druk van 1609.

Het klooster van jericho is afge-
schafft in 't jaer 1783, door den
keyser Joseph II.
Zie het Leven en de werken van Jan
Ruysbroec in de Mem. Litt. de Laquet, t. 1, p. 203.

C. Y. H.
1829.

(Colofon van latere
datum en aanvullende
(klooster)informatie)

Dit Jaer ons heen .M. cccc. lxxij. ^{tych} Op sinte
peeters ende paulvels dach in Junio. Begōste
suster katherina vā ghusghent p̄ses nōne in on
sen doester te iericho aen dit boec vande taberna
kel te scriue. En̄ s̄ij volyndet mit selue iaer. m̄j.
dage in april op sinte ambrosius dach. die viel
opten sondach. Dit heestse ter eēn gods en̄ om
gemeyn stichtinge met groeter nersichheit bear
beit in allen wtgesochten tīde als s̄ij mit gemeyn
werck n̄z s̄ijen moeste. doense was out xxvi. ^{tych}
iaer. Bidt om die mīne gods voer haer ewige
salicheit.

(Colofon)

Dit boec behoert toe. den doestere vā onser
lieuer vrouwe rose geplāt in iericho. bynen brue
sele bi sinte katherinen. der ordenē sinte augus
tins. soe wie dat vint gēest den relygiosen
vrouwe weder om gods wille.

*acheté à Bruxelles, à la vente de M. V. Bay.
en avril 1817.
Ch. Van Hulthem.*

(Eigendomsmerk)

Bonaventur, van der Wyten eens
gheestelycs leevens, met andere glosen
op den Vater noster.
geschreven in 't klooster van jherico
te Brussel door suster Elisabet Vlieghe
oud 51 jaeren in 't jaer 1474.
Men leest op 't laeste blad van
dit boek:
"Dit boeck hoert toe te onser liever
"Vrouwen der Roosen geplant in
"jherico dat men heet te ste Ra-
"therinen binnen Bruesele.
"in den jaer ons heren 1474, soe heeft
"suster Lybbeth Vlieghe desen boeck vol-
"screeven ende met groeten arbeide op ste
"Symon ende jude avont volyndel ter eeren
"Gods ende tot stichtinghen ende salicheit
"alre devote menschen, doen sy out was
"51 jaer, want sy seer neerstelyc
"vlichtelyc vele jaren ghearbeit heeft in
"vele goede boeken te scrivene.
Het klooster jherico te Brussel, staende op de
oude graen-maerck, is vernietigd in 't jaer 1783,
door den keyser joseph II.

(Colofon van latere datum
en aanvullende
(klooster)informatie)

Dit boec es volscreeve op sinte symon en
juden muont int jaer ons heren. m.ccc. vii.
lxviii. van suster lybbeth vliedho. doe si
out was. li. jaer. bidt voer haer om gode
Dit boec hoert toe int cloester tot onser
liever vrouwe te pericho dz nu heet te
sinte katerinen

(Colofon en eigendomsmerk)

Dit boeck hoert toe te onse lieue vrouwe der kooſe
gheplant in iherico ds men heet te s katherine bin
nen bruesele.

Inde iaer ons heen .xj. m. en .lxxvij. soe heeft suster
lysbeth vlieghe desen boeck volscreue en met groete arbeij
de op s symo en uide auont volyndet ter eere gods en
tot stichtinghe en salichat alre deuot mensche doen sy
out was .li. iaer. Sidt ghetrouwelyc om die minne
gods voer haer. Wat sy seer neerstelyc en vlietelyc vele
iare ghearbeit heeft in vele goed boeke te scriuene.

(Eigendomsmerk en colofon)

Brussel, KB: 1678

Dit boeck hoert toe de doest
van iherico binnen bruesel bi
Suite katherine. ende het he
uet ghescreue Suster lysbeth
waelbeerts.

(Eigendomsmerk en colofon)

Hier ynt dat eerste boeck gheheete malogra
nati. dat volscruē weert op sinte mychali
dach. Int iaer ons heere mccc. en lxxxv.
van suster katherine van molenbeke. als si
out was xliii iaer. dit heeft sy om die mi
ne gods ghedaē. en tot ghemeynder stichti
ghen. waer af ons heere haer loen wil syn
inder ewicheit Amen.

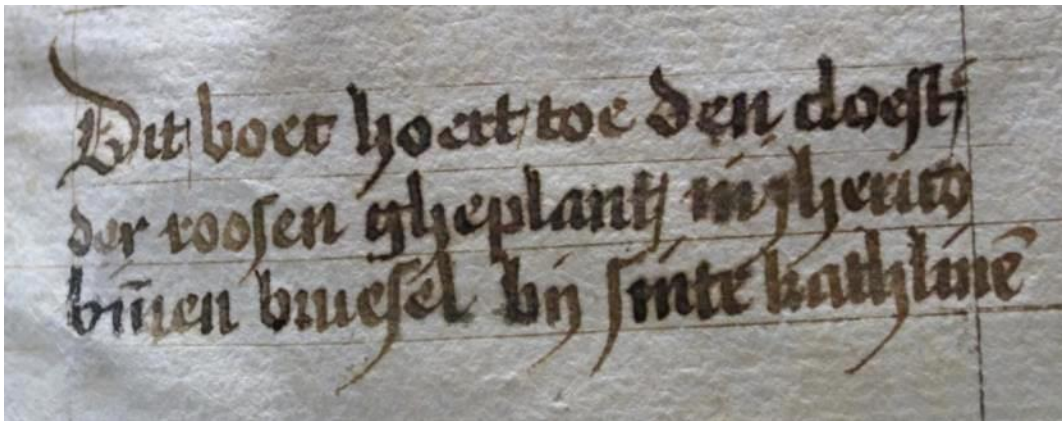
(Colofon)

Dit boeck hoert toe den docter der rose ghe
plant in herico bunnē bruetel by suster katherine

(Eigendomsmerk)

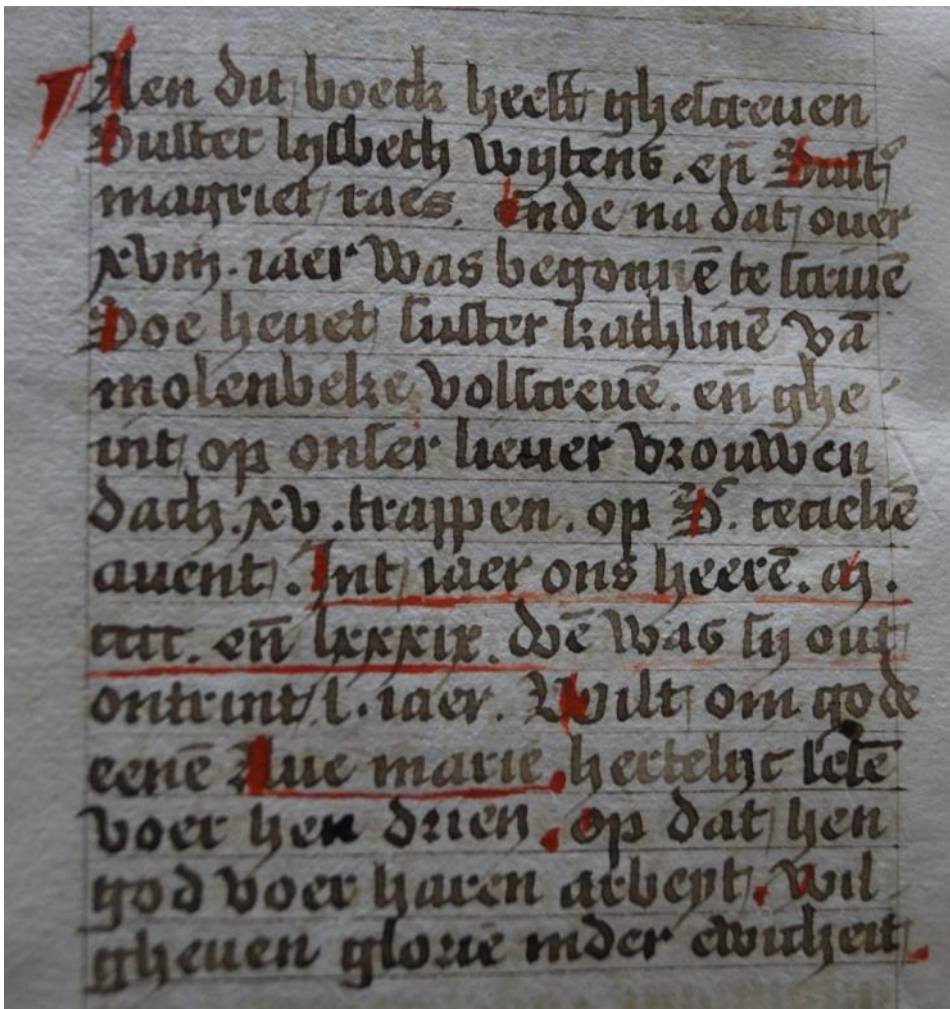
Hier ynde die sermoene ons verweerdighe
paters welke ic vā velen een weynich ver
gudert hebbe tot mijs selts orboze en der
gheendere dier mi belieue sal te studeren.
En sy ware volscruene mit iaer ons heere
mccc. en lxxxvi: op den xxiiii. dach in mey
dat doe was des heilichs sacrament auent.

(Colofon)

Dit boec hoert toe den doest
der roosen gheplant in heren
binnen buesel by sinte kathlyne

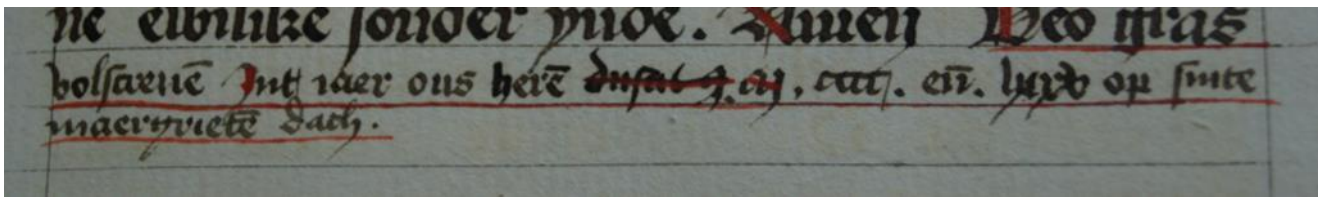
(Eigendomsmerk)

Aen dit boeck heeft ghelcreuen
Sulter lylbeth Wytens. en **D**ult
magriet raes. Ende na dat ouer
xviii. iaer was begonne te scriue
Doe heuet sulter kathlyne vā
molenbeke volcreue. en ghe
int op onser lieuer vrouwen
dach. xv. trappen. op **S**. reache
auent. Int iaer ons heere. m.
cc. en lxxix. die was sy out
ontrint. l. iaer. **W**ilt om god
eene Aue marie. hertelyc lese
voer hen drien. op dat hen
god voer haren arbeit. wil
gheuen glorie inder ewicheit.

(Colofon)

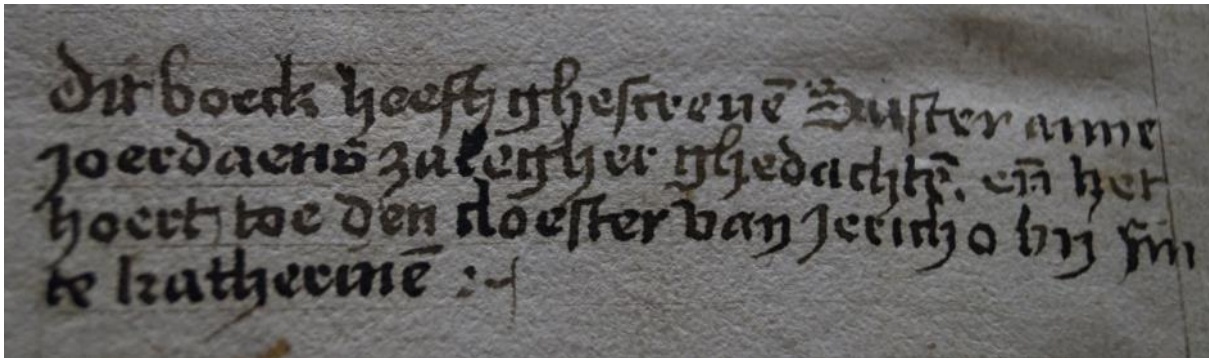
Brussel, KB: 15055-56

ne ewike sonder moe. ~~Ximen~~ ~~Deo gras~~
bolsaene ~~Int~~ naer ons herē ~~insat~~ ~~g. ay~~, cat. en. ~~lyd~~ op sinte
~~maeryuete~~ ~~Sach~~.

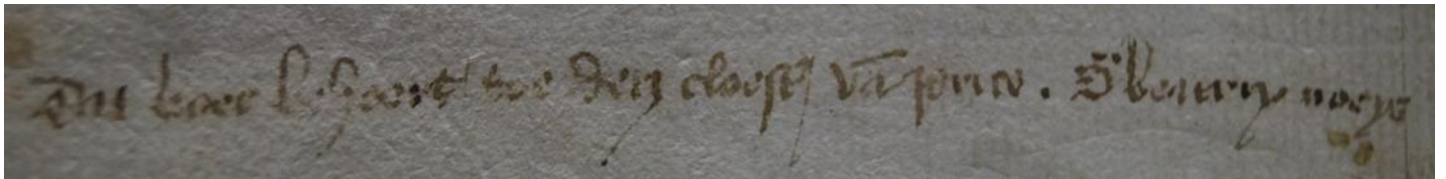
(Colofon)

Brussel, KB: 4287

Dit boeck heeft ghescreuenē Suster anne
joerdaens zalegher ghedachte. en het
hoert toe den cloester van Jericho by sin
te katherine :-

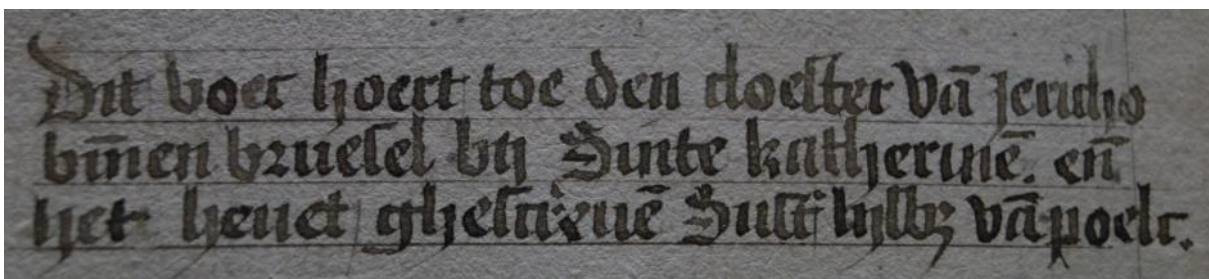
(Colofon en eigendomsmerk)

Dit boeck hoert toe den cloester van Jericho. S. Bertry noeyt

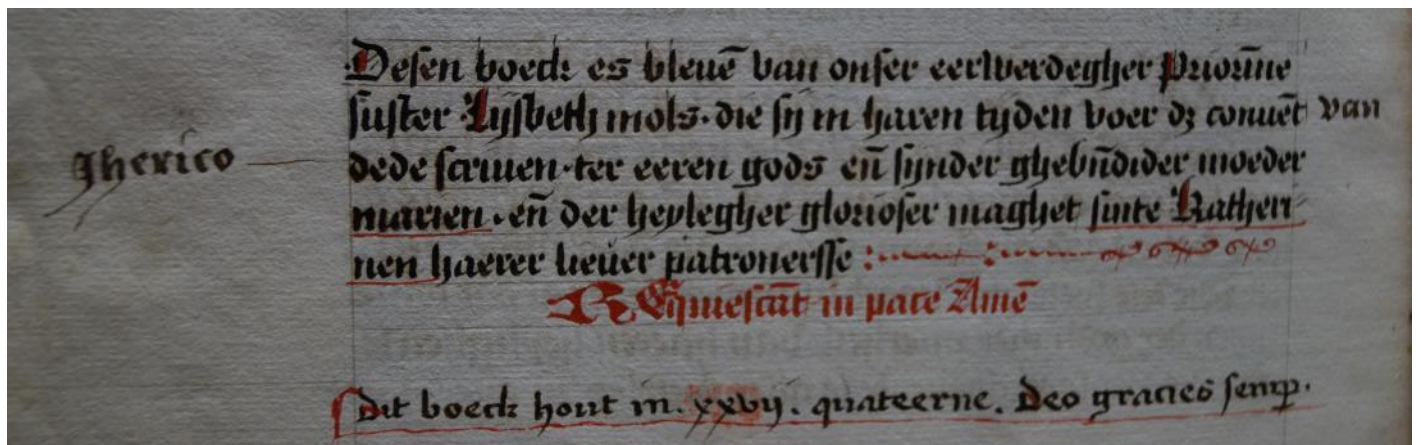
(Eigendomsmerk)

Brussel, KB: 2136

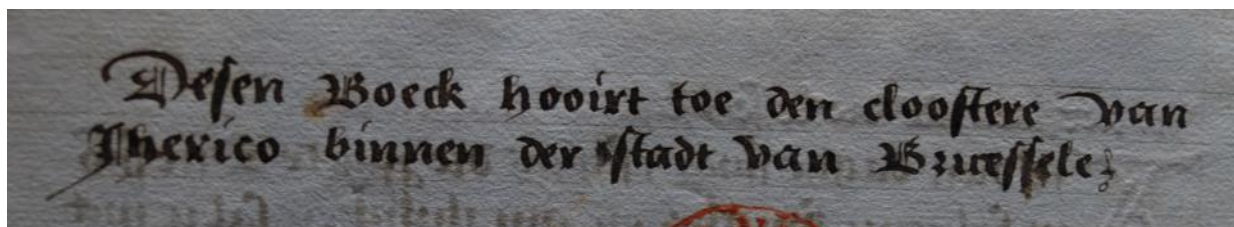

Dit boeck hoert toe den cloester van Jericho
binen bruesel by Sinte katherine. en
het heuet ghescreuenē Sult hylb van poelc.

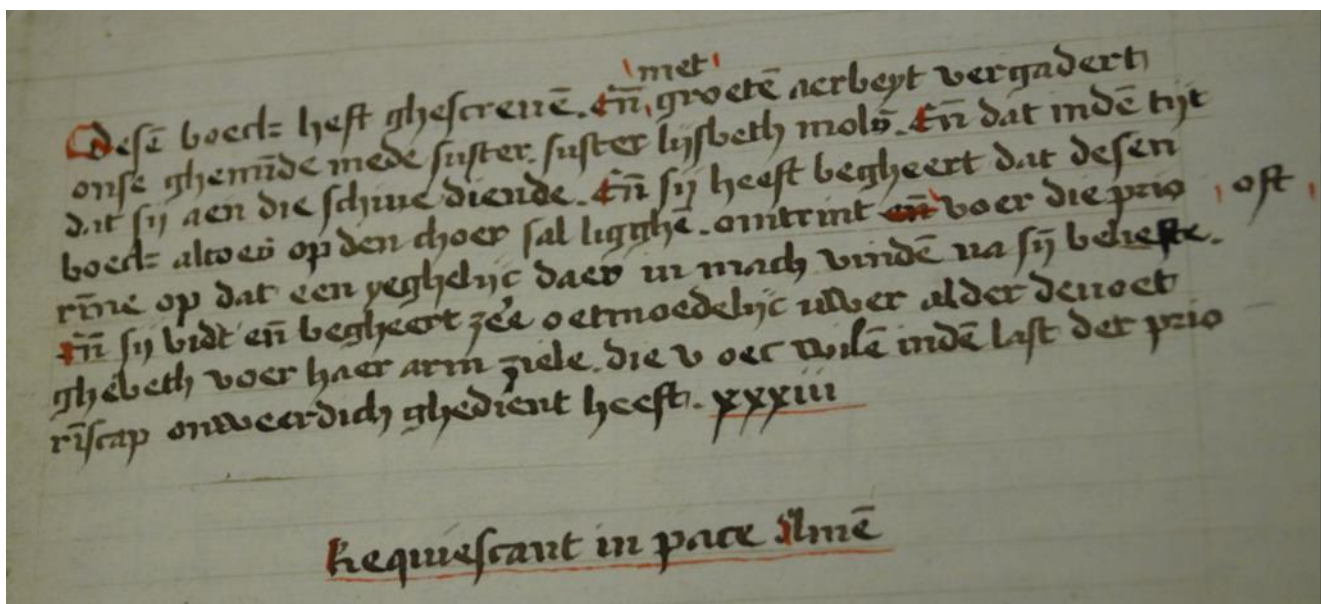
(Eigendomsmerk en colofon)

(Colofon en eigendomsmerk)

(Eigendomsmerk)

(Colofon)

loffenisse. di
Dese boeck hout in .xlvj. quaternen.

(Aantekening van de kopiïste over de samenstelling van het handschrift)

Brussel, KB: II 298

Dit es die voer redene oft prologus van desen
boeke ghescreue int iaer van .xv^e. en
en hoenich bloeyensten en suet .vij.

(Colofon)

Deseu boeck heeft ghescreue S iane colinus in tijde
die haer te goede hadde moeghe werde en hi bidt eene
verghelike dier sin pfit wt doe sal om haers voer
rode te ghedincene op d; haer ziele in ruste met
ten zalighe verblude moeghe. Sij begonsten int
Jaer ons heere .xv^e. en vij. op den vijftē dach
van februario En hi was wt opt selue iaer
inden meij op den xv^e dach. alsoe wert hi ghe
screue in die maent en .xxij. daghen Deo grās

(Colofon)

De Omelien van den Heyligen
Gregorius met de Epistelen en
Evangelien, daer die Omelien op
spreken, geschreven in 't jaer 1510,
door Johanna Colyns, oud 56 jaeren,
en doot haer geschonken aen 't klost-
ter van Jericho den 8sten dach in
julio 1511.

(Colofon van latere datum)

Desen boeck wert ghescreuen Int Jaer ons heen .xv. x. van
Johannen Colyns doen sy out was .lvi. ier. Ende sy schre-
ten den conente In goeder minen van Jericho. opde .viii. dach
dach in In Julio. alit viel haer in cost subileo. Int Jaer
.xv. xi. Widdende haerer armer zielen ghetrouwe te
sine op dat sy mach met xpo laien ten sine: Amen.

Desen boeck hont ine .xxxii. qiternen. en daer es ^{te} ghegne
v. boeckē pampers ende .v. blaren: : —

(Colofon)

Brussel, KB: 614

Dit apstole in os closter van iherico van een ghededit maer en priste. Dit
die boeketit ihu in van te werlike isffromare van syne mont ghescreuen
en ghescreue het doemijn zisueok mij heest gbedet en selt. Dit de sate
ghescreue in suster katewin violena gopende te biter. In die f. kerke de feest dach van die sebrilings d'apstole

(Colofon)

Dit sermoen is ghepredict de 30 dach meete gnt jaer os heere
vande ewerdeghe pater costerij en wt syne mont
ghescreue van suster hester malcoet Religiose in os closter van iherico

(Colofon)

Regularissen van Sint Elisabeth van de berg Sion (Brussel)

Brussel, KB: 3059

men **D**it boeck heeft ghescreue
suster Elisabeth van Elderen Int
iaer ons heren. **M. v. en xlv** Der
bede van Suster Lodowijca van
Bragille Donatine gheprofes
lijt uit dooster van s. Eliza
beth in den berch van Gynay
binen Brussel Int iaer ons
heren **M. v. xlv** den xlv dach van
Augustus Op s. Lodowijcks dach
Icus deo in sempiternu
Com gods wil eene eue ma
voer diet ghescreue heeft
Quid quid agas prudenter a
gas et respice finem

(Colofon)

Dit boeck was ghescreuē
ende volyndt int Jaer ons
heerē. **M. D. xcy.** den
xviij. nouember. **V. S. X**
Bidt om godts ^{Wille} eenē Aue
Maria voer suster Catherine
Wouters. die dit wt liefdoi
heeft ghedaē Op dz die sue
te **Jhs** tot alder vzen. in
sijder goedertierende gratien
haer wil ontfaen. Amen

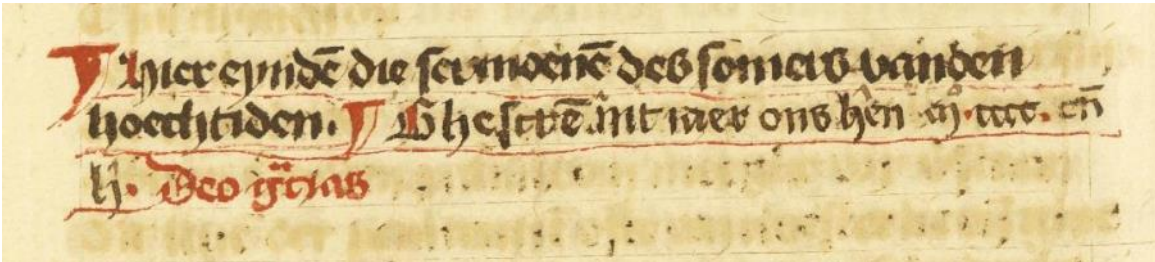
(Colofon)

Anno dñi. 1595. den. ix. mey. Te Brussel int
Closter van Dinte Elizabeth op den berch
Dion was desen boeck volscreuē
vā. **S. Catherine Wouters.**
Eenē Aue Maria o
godts Wille.

(Colofon)

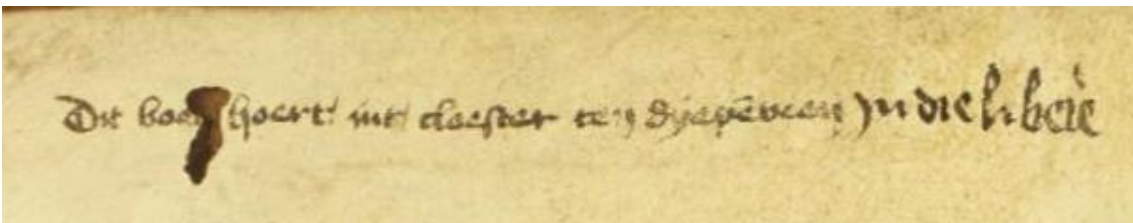
Regularissen van Sint Maria en Sint Agnes (Diepenveen)

Deventer, SAB: Hs. I, 71 (101 D 13 KL)

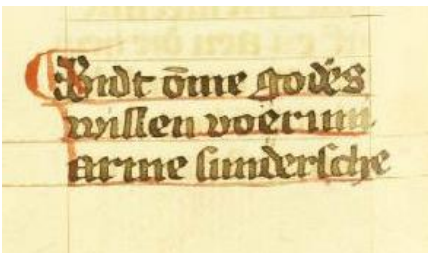

(Colofon)

Deventer, SAB: Hs. I, 55 (101 F 5 KL)

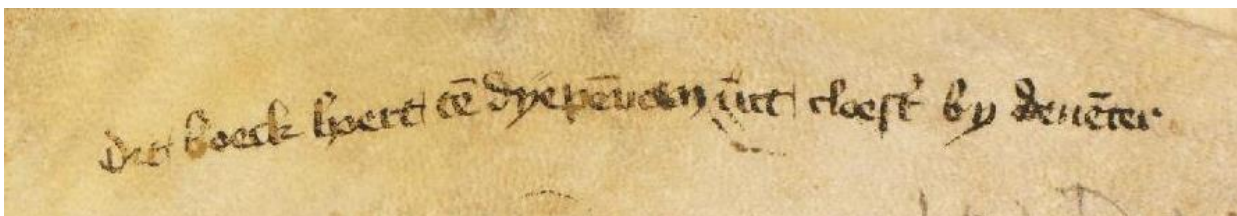
(Eigendomsmerk)

(Colofon)

Deventer, SAB: Hs. I, 72 (101 D 14 KL)

(Eigendomsmerk)

Dit is dat derde stukke der sermoene. des eerweerdige deuote p[ro]p[ro]ph[et]e van thaboz. ghehete braed beernt arboestier. En is volscreeue .cx. cccc. lij. Deo gratias.

(Colofon)

Deventer, SAB: Hs. I, 73 (101 F 16 KL)

Dit boec hoert toe cloestere dyepveeren by deventer.

(Eigendomsmerk)

Hier eyndet dat vierde stukke der sermoene. des eerweerdige deuote p[ro]p[ro]ph[et]e van thaboz. ghenoeit braed beernt arboestier. En is gescreeue .cx. cccc. lij. Deo gratias. **H**idet vmer boer sust. adriacn mant. die dit gescreeue heeft om gods wil wat si seer behoestich is. In hoere leue die g[ra]tie gods. na hoere doot sine b[er]uhticheit.

(Colofon)

Deventer, SAB: Hs. Suppl. 198 (101 E 26 KL)

Liber
liber monasterij bte marie i dyepveeren
ordis regularis s[an]cti Augustini

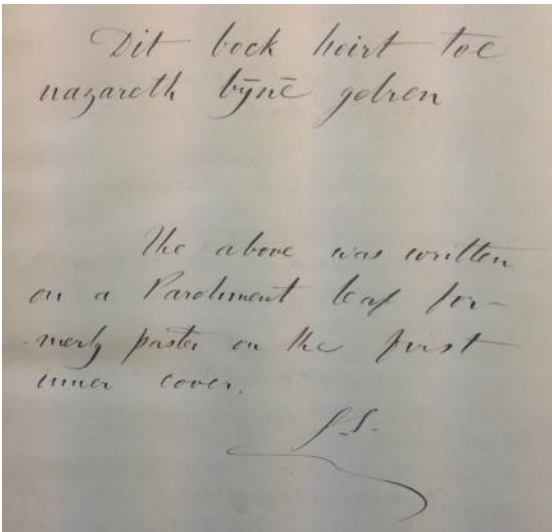
(Eigendomsmerk)

Dit boek heeft ghescreue sust. griet essinghes
en gheendet op des hillighen cruces dach. Sultacio
1524
1524

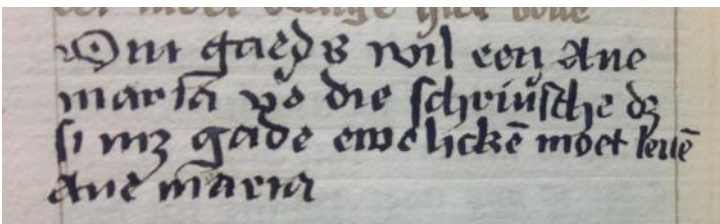
(Colofon)

Regularissen van Sint Maria / Nazareth (Geldern)

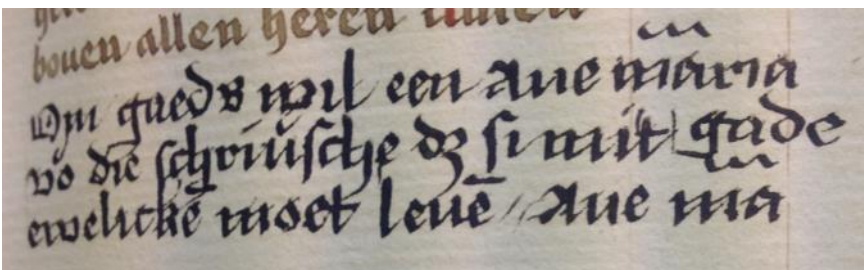
Berlijn, SBB-PK: Germ. Fol. 1169

(Eigendomsmerk van latere datum)

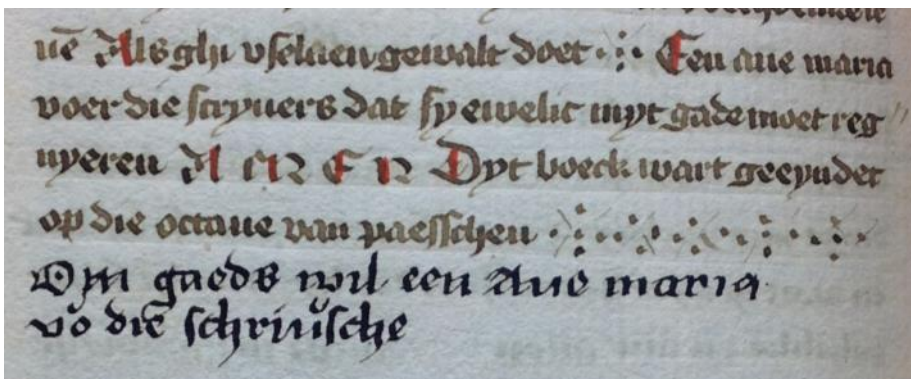

(Colofon)

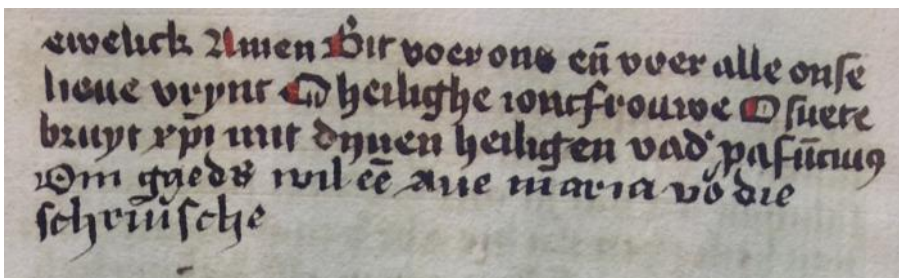
(Colofon)

Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1083

ue Als ghi vscelaen gewalt doet. ·.·. Een aue maria
voer die sayuers dat sy ewelic myt gade moet reg
nyeren **M R F R** Dyt boeck wart geeyudet
op die octaue van paesschen ·.·.·.·.·.·.
Om gaeds wil een aue maria
vo die schriuische

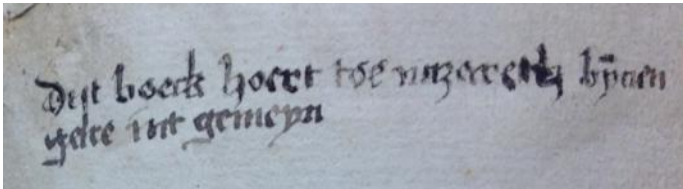
(Colofon)

ewelick Amen Dit voer ons en voer alle onse
lieue vrynt O heilighe ioncfrouwe O suete
bruyt xpi mit dynen heiligen vad' pafūtiug
Om gaeds wil ee aue maria vo die
schriuische

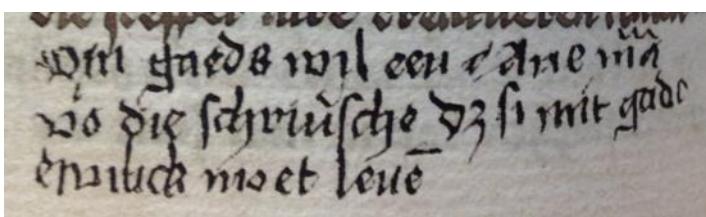
(Colofon)

Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 353

Dyt boeck hoert toe margarety bynen
ghele int gemeyn

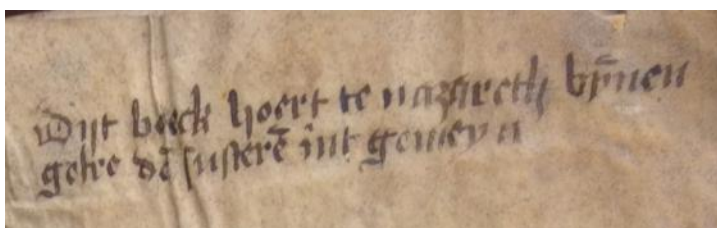
(Eigendomsmerk)

Om gaeds wil een aue ma
vo die schriuische Dz si mit gade
ewelick moet leue

(Colofon)

Berlijn, SBB-PK: Germ. Qu. 1337

Dyt boeck hoert te margarety bynen
ghele de susterē int gemeyn

(Eigendomsmerk)

...ge du die en salen nimm come inde ba
se der losf geesten **S**oe wele mēsche mit
adacht dit gebz sprict die vloest menigeziel
En ymige nūc mā vo' de scrumer ppt den

(Colofon)

ewigen tyden d' tyden **G**od si alle wege geda
net en gelaeft **G**od si eer cracht en macht
in ewigen tyden d' tyden **A**l **E**n allen ziele
si ewige vroude en troest doer die vdiensce
ihu xpi en sinre lieu mod **M**aria en alle heil
ge **A**l **I**urra ob hen **M**ccc en lxxxv wagt go eynt
dit boec op d' valētys dach **E**n **M**ā om god

(Colofon)

Regularissen van Sint-Margaretha (Gouda)

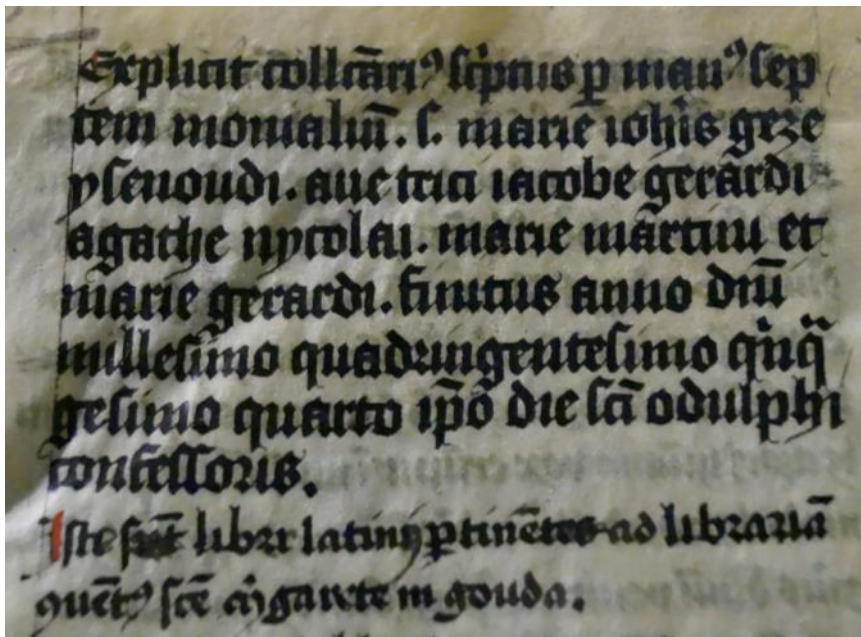
Den Haag, KB: 129 G 4

te margaretha
after die kere. En is ghescre
ne wt minē des heilughe daghes
en butē die tyt des ghemene
arbeys totter eeren gods en
salicheit der sielen alle der
gheene die lesen en horen
lesen. Int iaer ons heren.
m. cc. en lx. vā fuster aef

dures dochter. fuster iacob ghe
rūts d. fuster aechte daes d.
fuster maria martijns docht
en fuster maria gherūts d.
nonnen. haren gheminden
fusteren tot een testament
en een ewighe ghedencke
nisse na haere doot. Wel
ker namen ghescreue moe
ten wesen inder herten in
gods amen :

(Eigendomsmerk en colofon)

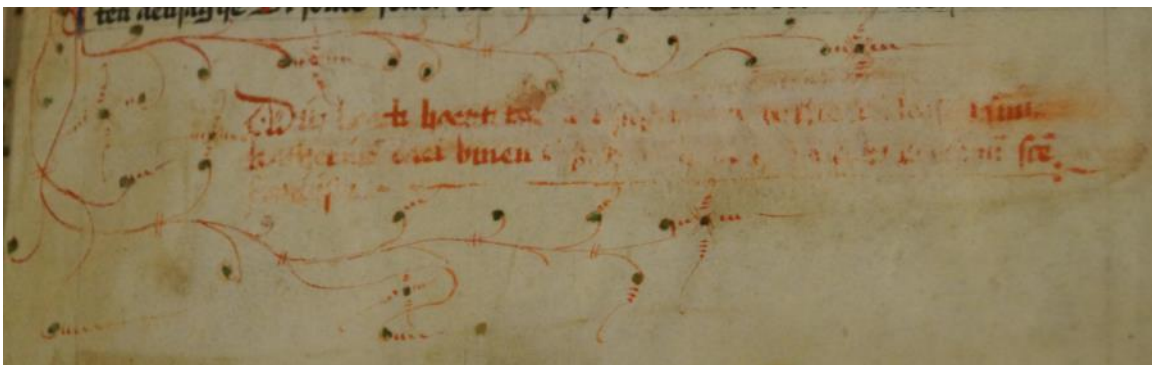
Gouda, SAHM: 2316 D 1 (voorheen Librije 159)

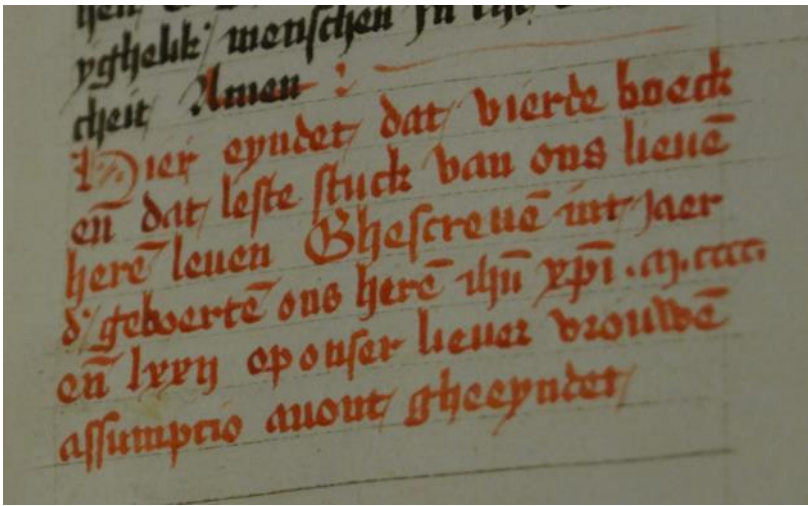
(Colofon en eigendomsmerk)

Tertiarissen van Sint-Catharinadal (Hasselt)

Den Haag, KB: 73 E 7

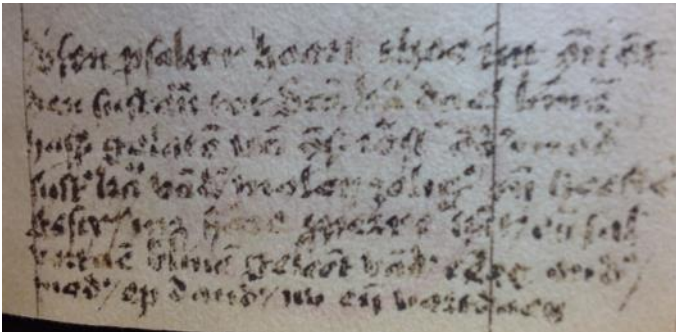

(Eigendomsmerk)

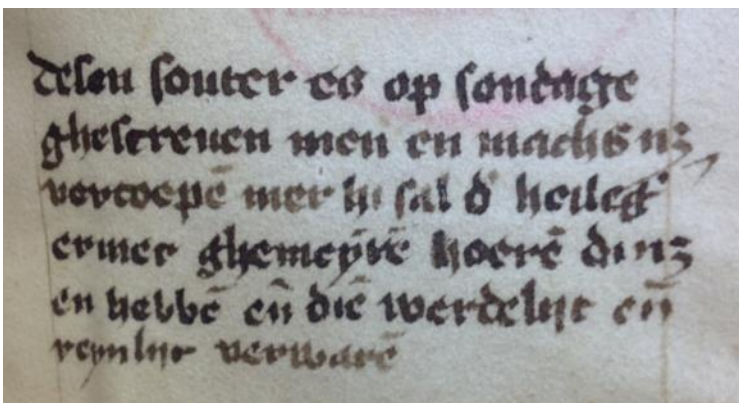

(Colofon)

Berlijn, SBB-PK: Germ. Oct. 331

(Eigendomsmerk en colofon)

(Colofon)

11000
 Ditsyn de
 psamen
 vbn dbuit
 geschreuen
 van onse
 eerste onder
 moeder
 catharina
 vander molen
 onse, meer live
 en is van haer
 20 tot finen
 20 Jaeren int
 Ofne gecreeft

(Colofon van latere datum)

Ida Putlinx staet haren hof
 op de Wolfkens te Hasselt af tot
 een vrouwenhuis, in't jaer 1426.
 In't jaer 1428 wordt de instelling
 door den stadsraed goetgekeurd.
 Jan van Keinsberg, Bisshop van Luik
 brengt ze onder den dorden regel van
 S. Katharina en noemt het klooster
 S. Katharinendal, den 12 Nov. 1430,
 en in 1440 onderwerpen zich de non-
 nen aan 't klooster/lot, daer toe ge-
 bragt door Aleida Baerthuis, van
 Maastricht daerheen gezonden.
 Dit ^{boek} geschreuen door K. v. d. Mo-
 len eerste ondermoeder van't convent
 behoort dus tot dien tijd. Zie Man-
 talii Hasselatum, blz. 157.
 I. H. B.
 Vallius et annuum.

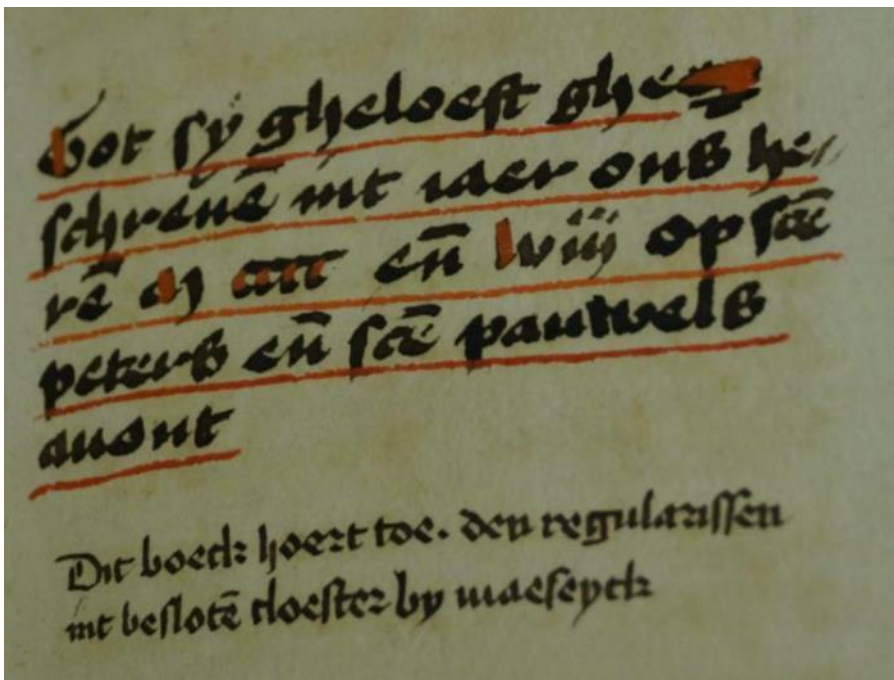
(Colofon en aanvullende
kloostergeschiedenis van latere datum)

Regularissen Sint Agnes (Maaseik)

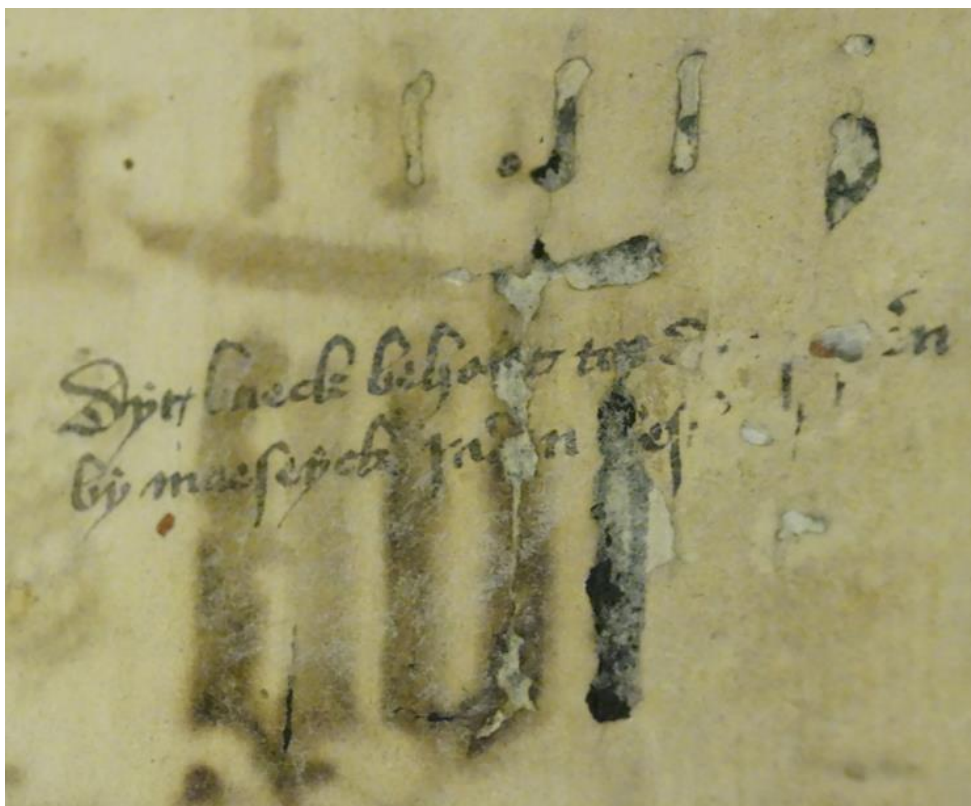
Den Haag, KB 70 E 14

Geeyndet int iaer ons heren
1500 en lxxxviii op sate
gelys dach Deo gratias
Widt voer die sruerse
Om gods wille
 Dit hoert toe den susteren uit doerz regulazissen kloester
 te mueseysde

(Colofon en eigendomsmerk)

(Colofon en eigendomsmerk)

(eigendomsmerk)

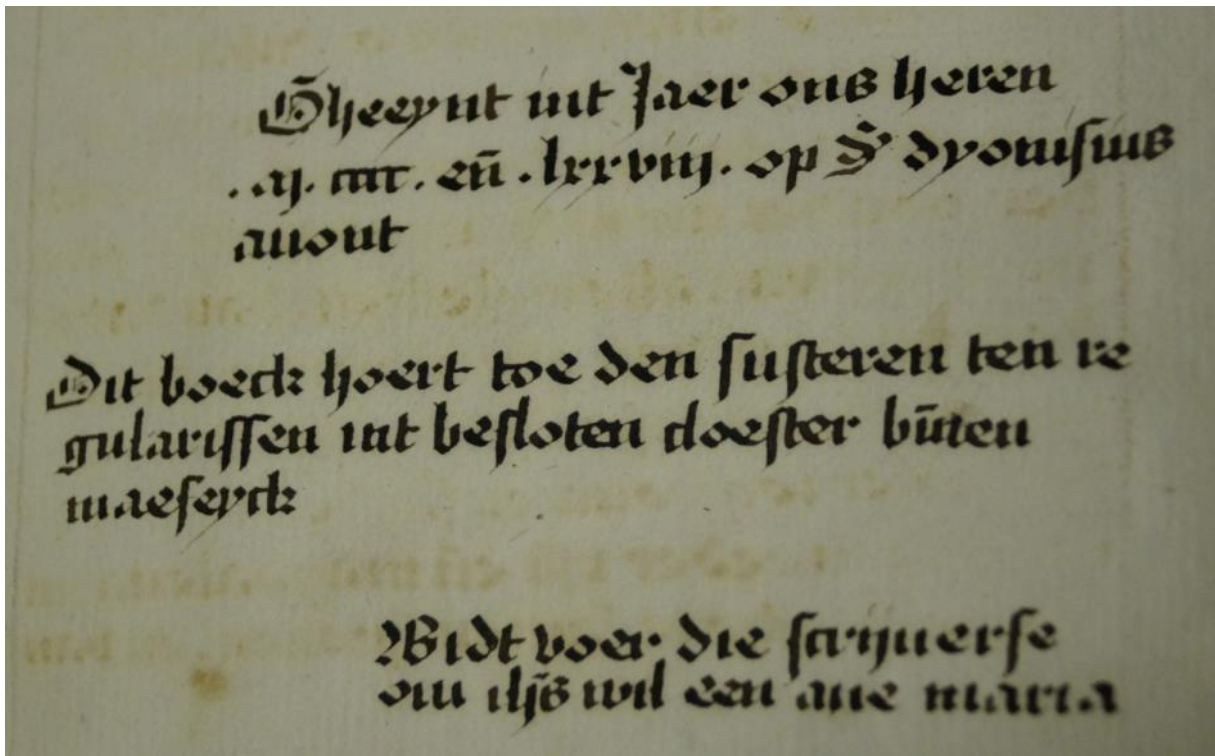
Gheeyndt int iaer ons here daeme scrijft
duſent vierhondert en vijf en veertich
op ſancte fabiaen en ſebastiaens auont
Bidt voer die ſaryuerſe
om gods wille

(Colofon)

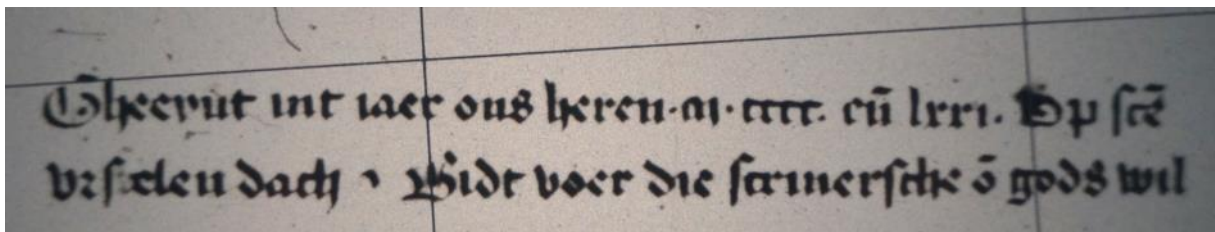
Den Haag, KB 73 H 9

Gheeynt int iaer ons heren .xj. m^f.
.lxvij. Op ſc̄e ſt. Martijns octaue.
Bidt om gods wille voer die ſaryuerſe.

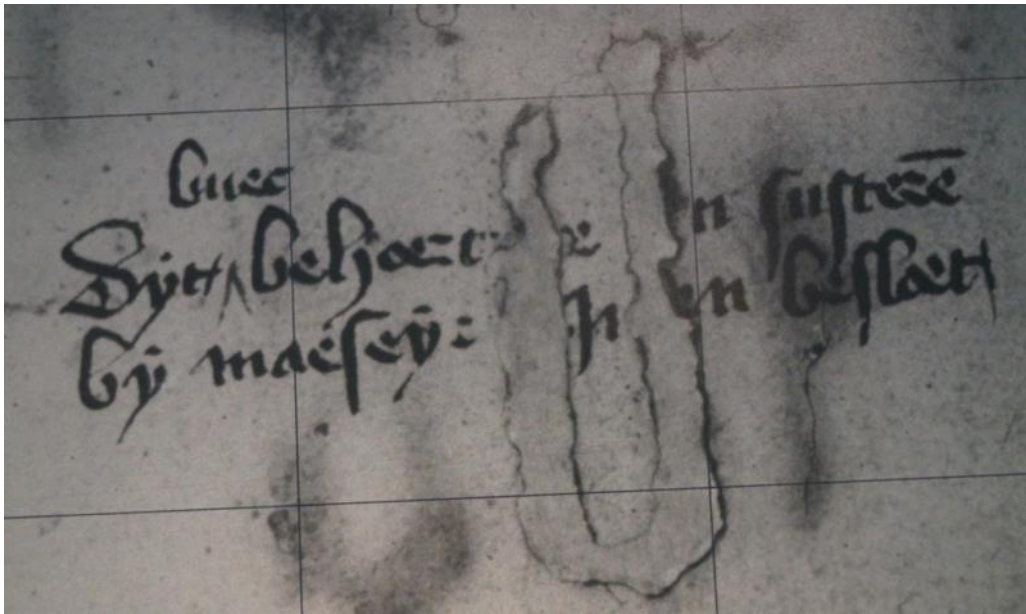
(Colofon)

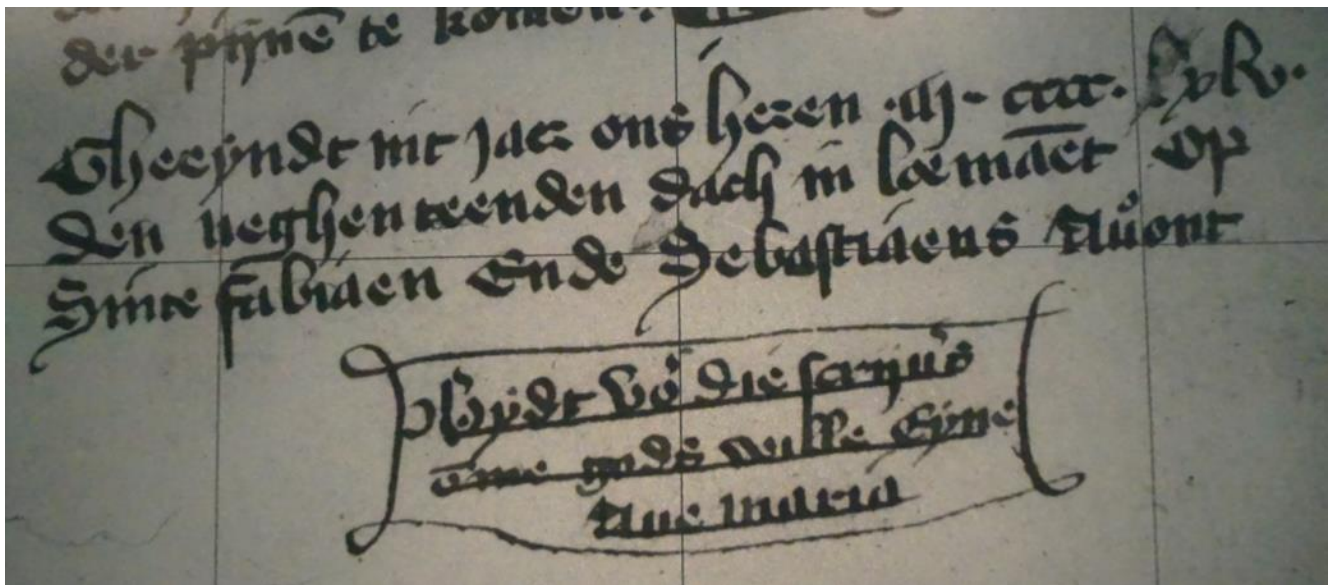
(Colofon en eigendomsmerk)

(Colofon)

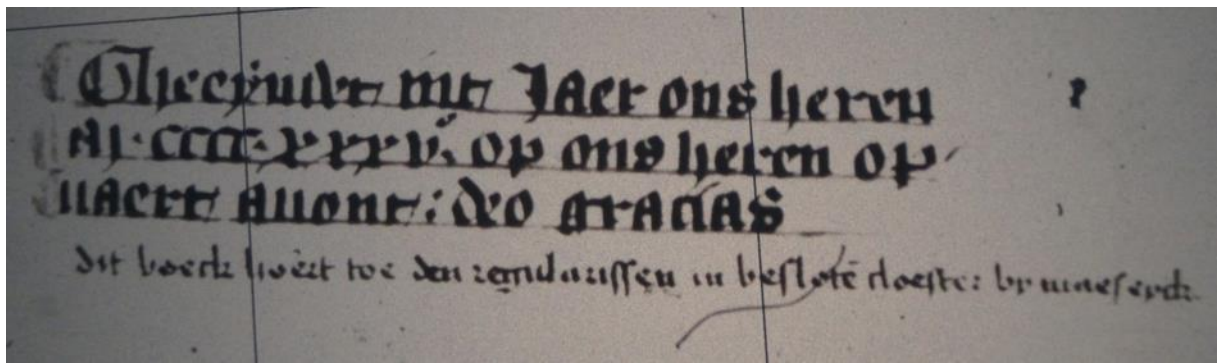

(Eigendomsmerk)

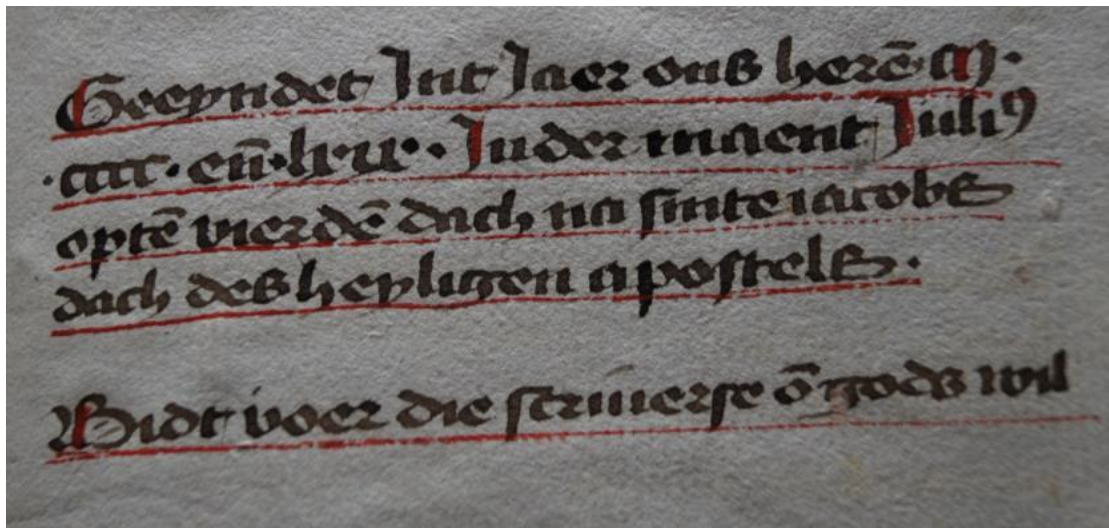
(Colofon)

Den Haag, KB 73 H 19 (Microfilm)

(Colofon en eigendomsmerk)

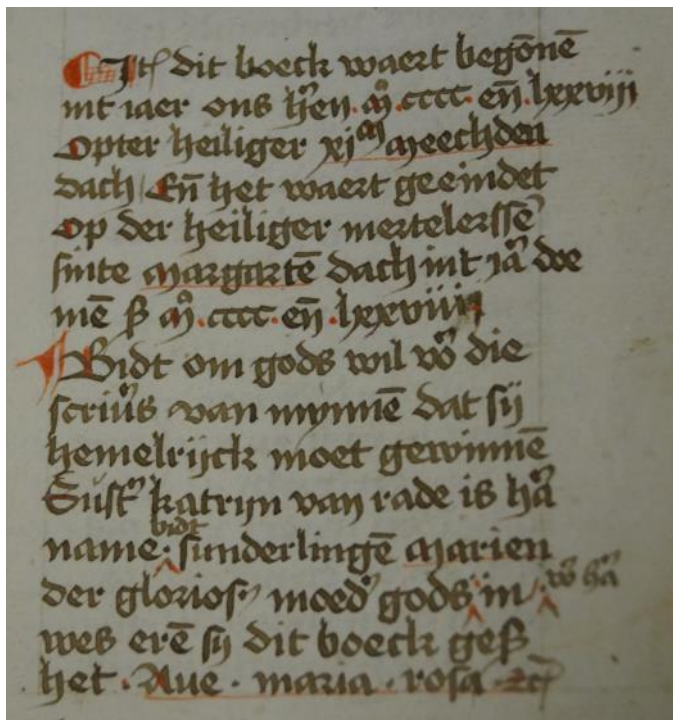
Brussel, KB 4302-05

(Colofon)

Tertiarissen van Sint Andries / Maagdendries (Maastricht)

Den Haag, KB: 70 E 13

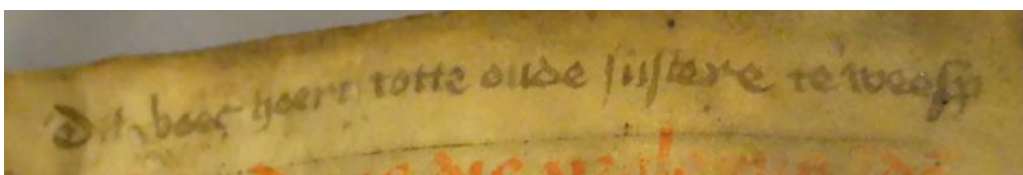

(Colofon)

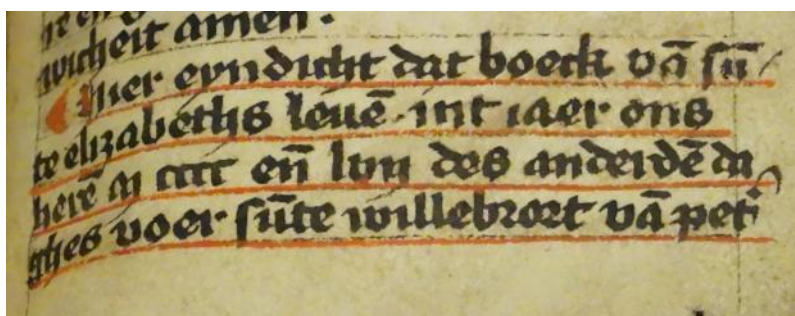
Tertiarissen van Oude Hof en Jonge Hof (Weesp)

Oude Hof / Sint Johannes

Den Haag, KB: 73 G 32

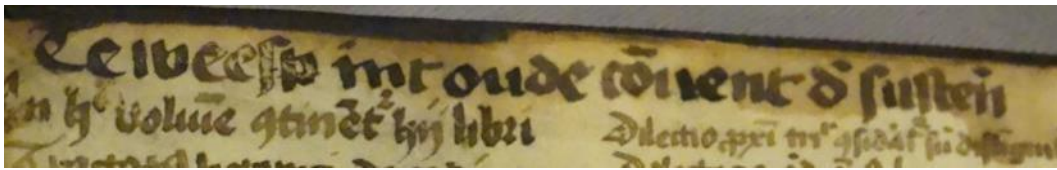

(Eigendomsmerk)

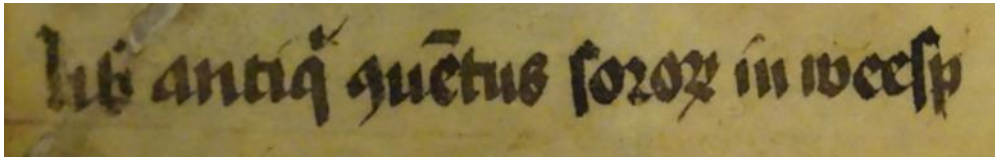
(Colofon)

Den Haag, KB: 73 G 9

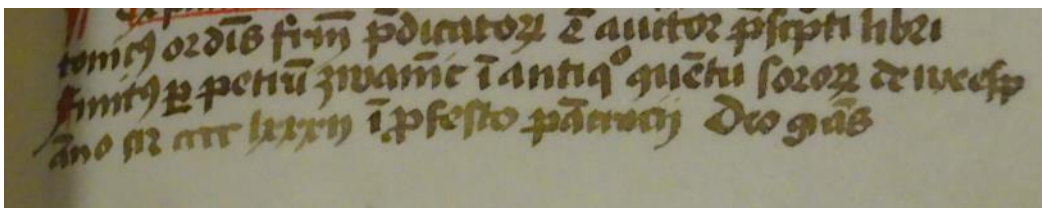
Te weesp int oude cōuent d' susten
in h' volue gmet h' libri Dilectio p'ri m' q' d'at p' d' d'ignu'

(Eigendomsmerk)

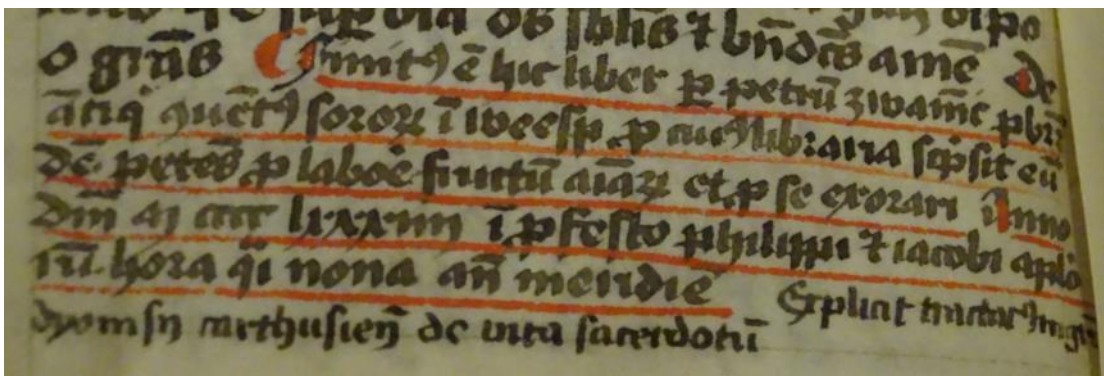
lib' antiq' quētus soroz in weesp

(Eigendomsmerk)

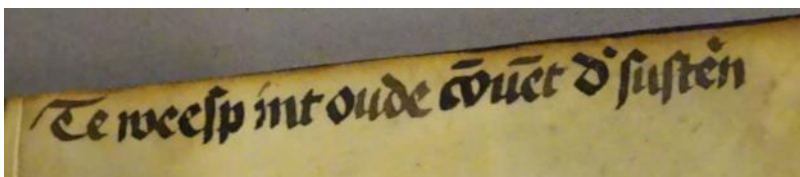
tom' ordis firm' p'dicator' ē auctor p'scripti libri
finit' p' petru' zivame i' antiq' quēt' soroz de weesp
ano m' ccc' lxxij i' p' festo p' auct' d'eo g'as

(Eerste colofon)

o g'as **C**omit' ē hic liber p' petru' zivame p' b'z
antiq' quēt' soroz i' weesp p' auct' libraria s'p'sit eu
de petro p' laboe fructu' aiaz et p' se exorari Anno
dm' m' ccc' lxxij i' p' festo philippi & iacobi ap'lo
i' hora q' nona an' merdie **E**xplint tract' mag'is
d'om' m' arthuseij de vita sacerdoti

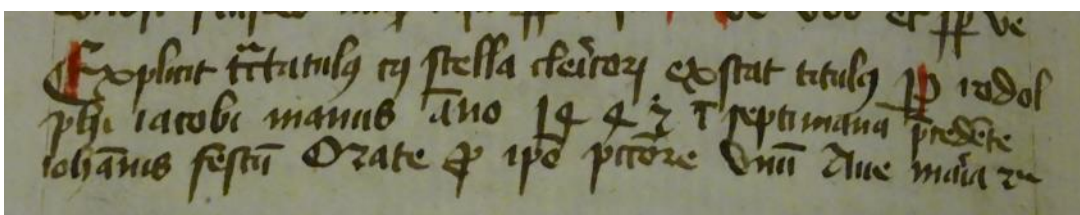
(Tweede colofon)

Te weesp int oude cōuet d' susten

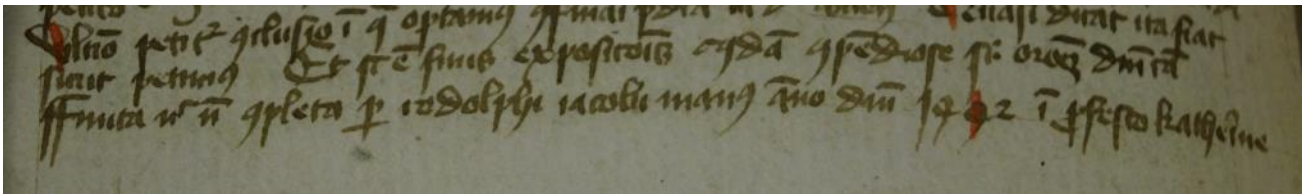
(Eigendomsmerk)

Den Haag, KB: 73 G 23

Explint titulu' q' stella sc'itor' exstat titulu' p' radol
phi iacobi manus ano 14 4 2 i' septimana p' d'ete
iohannis festu' Orate p' ip'o p'atore d'ni d'ne maria z'

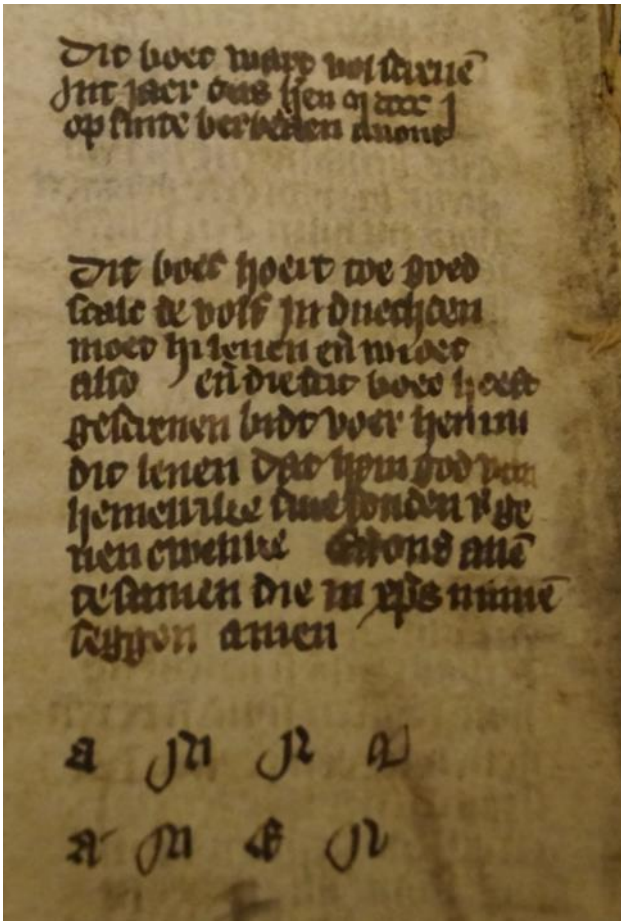
(Colofon)

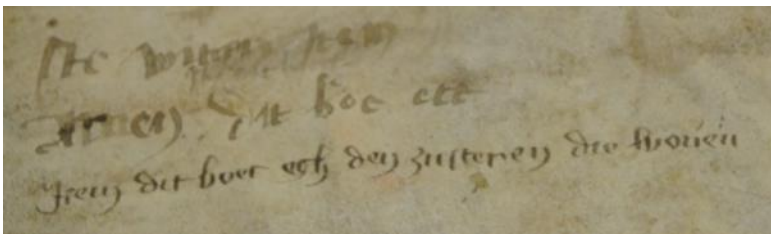
(Colofon)

Jonge Hof / Sint Maria

Den Haag, KB: 73 G 15

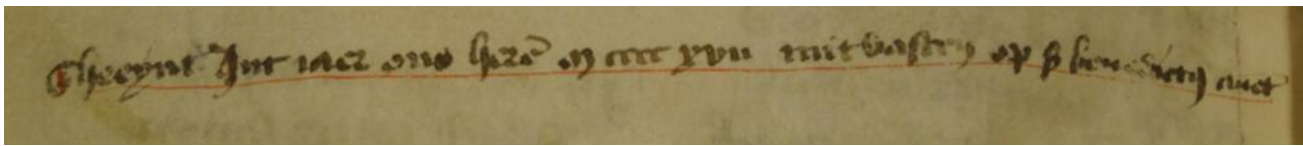

(Colofon)

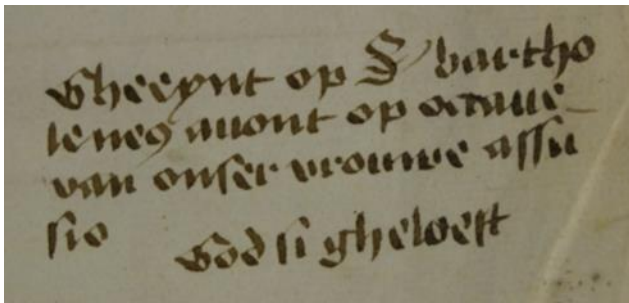
(Eigendomsmerk)

Den Haag, KB: 70 E 20

Gheeynt int iaer ons here .m. cc. xvii mit gheste .ij. op s. iij. dach

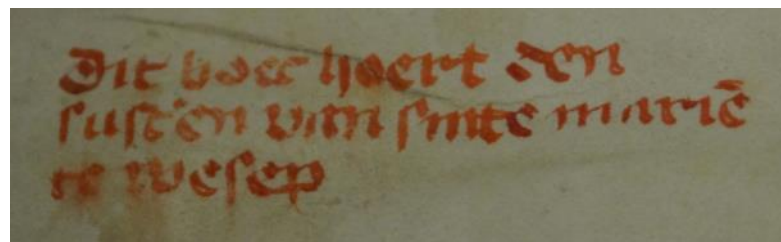
(Eerste colofon)

Gheeynt op s. bartho
lemy mont op advent
van onser vrouwe assu
sio god li gheloett

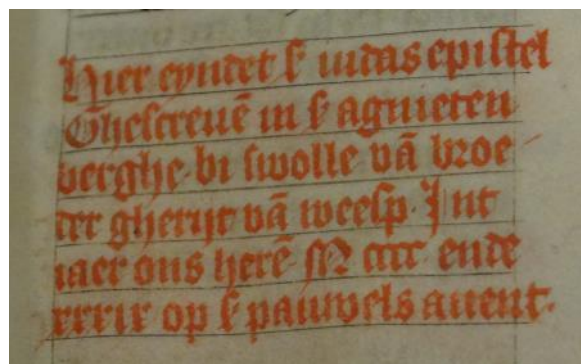
(Tweede colofon)

Den Haag, KB: 75 E 10

Dit boec hoert den
susten van sinte marie
te wesep

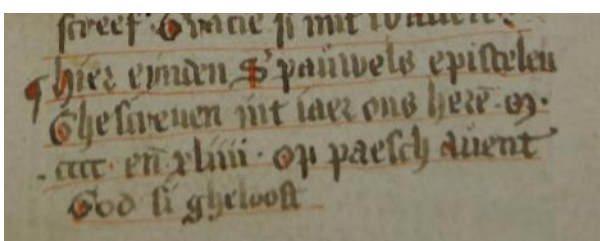
(Eigendomsmerk)

Hier eyndet s. iudas epistel
Ghescreuen in s. agnieten
berghe bi swolle vā broe
ter gherij vā weesp. Int
iaer ons here .m. cc. ende
vrij op s. pauwels auent.

(Colofon)

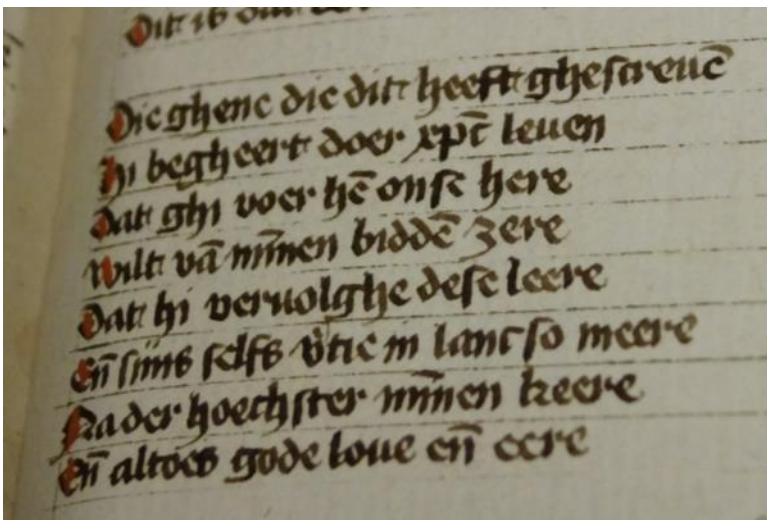
Den Haag, KB: 70 E 19

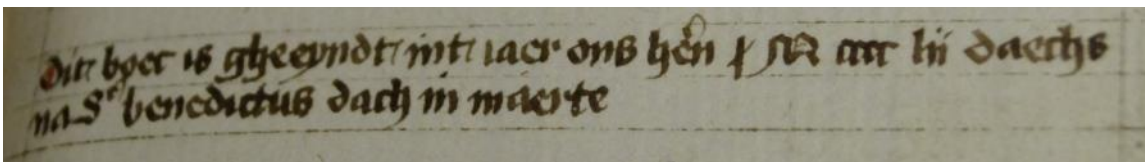
streef. Gheue s. mit vanden
Hier eynden s. pauwels epistelen
Ghescreuen int iaer ons here .m.
cc. en xliii. op paesch auent
god li gheloett

(Colofon)

Den Haag, KB: 73 G 18

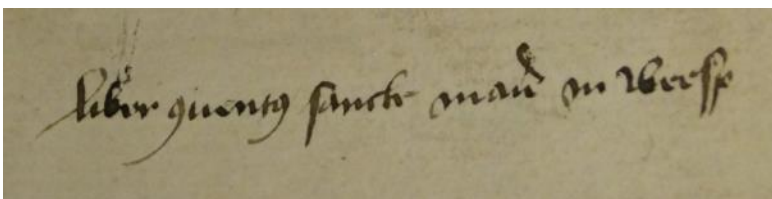
Dit is om
Die ghene die dit heeft ghescreuen
hi beghert doer xpc leuen
dat ghi voer hē onse here
Wilt vā mīnen bidde zere
dat hi veruolghe dese leere
En sime selfs vtic in lanc so meere
Pader hoechster mīnen keere
En altoes gode loue en cere

Dit boec is gheeyndt int iacer ons hēn 1512 int lii daerhs
na S^r benedictus dach in maerte

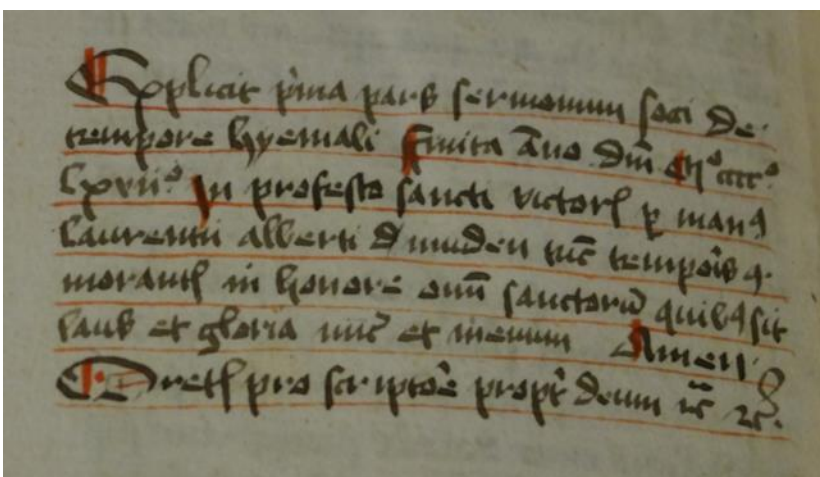
(Colofon)

Den Haag, KB: 70 E 22

libr. quentij sancti man in verisp

(Eigendomsmerk)

Explicit prima pars sermonum sancti de
tempore hyemali finita anno domini 1512
Lxxvii^o in profesto sancti victoris p man^u
laurentii alberti smuden tūc temporis
morantis in honore omnium sanctorum quibus sit
laus et gloria nūc et in eternum Amen
¶ Dicitur pro scriptis prope domum n° 25.

(Colofon)